

OBSAH — CONSPECTUS FASCICULI

Nová kamej s podobiznou Klaudia — Gemma effigie Claudii ornata (<i>J. Frel</i>)	61
O jedné delfské věštbě — De oraculo Delphico quodam (<i>A. Frolíková</i>)	64
Štursovy kresby antik — Quo modo Štursa monumenta artis antiquae delineaverit (<i>J. Frel</i>)	67
Papež a patriarcha — Papa Romanus et patriarcha Constantinopolit- anus (<i>R. Dostálová</i>)	71
K literární tvorbě humanistů Šimona Proxena a Petra Codicilla — Quo modo Simon Proxenus et Petrus Codicillus Bohemi Philippum Melan- chthonem imitati sint (<i>J. Hejnic</i>)	75
Na studijní cestě před 400 léty — De itinere studiorum causa ante 400 annos suscepto (<i>-dm</i>)	81
Óda o klarských bohyních — De Clariis deabus ode (<i>J. Nováková</i>)	84
Z korespondence Václava Dobruského s Konstantinem Jirečkem — Ven- ceslai Dobruský et Constantini Jireček litterarum commercium (<i>R. Hošek</i>)	87
Diskuse a polemiky — Discussiones et polemicæ: Jak překládat řecké naukové texty — Quo modo textus Graeci didactici vertendi sint (<i>K. Berka</i>); O datování dochovaných pozdních římských zákonů — Quo modo in legibus intra saeculum IV et V latis temporum ratio probetur atque emendetur (<i>J. Češka</i>)	91
Z nové literatury — De novis libris iudicia: J. Burian, G. J. Caesar (<i>L. Vidman</i>)	99
Konstantin Kavafi, Ithaka (<i>přeložil — vertit JF</i>)	100
K pětasedmdesátinám Feditele Jaroslava Hory — J. Hora septuaginta quinque annos natus (<i>Z. K. Vysoký</i>)	102
Olympijská hymna k prvním obnoveným olympijským hrám — Hymnus in honorem Olympiorum a. 1896 resuscitatorum compositus (<i>R. D. — Je, V. Businský</i>)	105
Přednášky JKf v r. 1963 — Argumenta lectionum Pragae et Brunae a. 1963 habiturum	110
Zpráva o konferenci pracovníků ve vědách o antickém starověku — Concilium de antiquitate Graeco-Romana habitum	124
Zemřel Sergej Ivanovič Sobolevskij — I. S. Sobolevskij mortuus (<i>-esv</i>) Ze zahraničních knihoven — Quae in bibliothecis exteris sint cognita (<i>J. Martínek</i>)	128
Večer antického dramatu — Recitationes dramatis antiqui (<i>E. Prudíková</i>)	129
Klasická filologie v zahraničí — Studia classica apud extraneos: Insti- tutum Romanum Finlandiae (<i>L. Vidman</i>); Činnost sekce popularizace při varšavském kruhu Polskiego Towarzystwa Filologicznego — Quo modo Societas philologa Polonorum Varsoviae notitiam antiquitatis propaget (<i>K. Kreyserová</i>)	131
Zpráva o činnosti JKf v r. 1963 — Quid Societas philologorum classi- corum a. 1963 gesserit	132
Novinky z archeologie — Nova archeologica (<i>-esv-</i>)	134
Ze světa — Varia (<i>-esv-</i>)	137
Změny ve stavu členstva — Additamenta ad laterculum membrorum Societatis	138
	140

Nová kamej s podobiznou Klaudia

„Klaudius byl zřejmě přízniv tvůrcům kamejí“. Toto zjištění A. Furtwänglera¹⁾ vychází ze skutečnosti, že není druhého římského císaře, jehož portrét na kamejích by byl znám v tolika exemplářích; nadto jde v řadě případů o umělecky vynikající kusy, od samostatného znázornění ve Windsor Castle²⁾ po několik podobizen ve Vídni, z nichž vyniká zvláště skupinový portrét s Agrippinou mladší, s Germanikem a s Agrippinou starší.³⁾

Také v našich sbírkách je jedna poměrně velmi kvalitní kamej s podobiznou tohoto císaře. Památka je v pražském Umělecko-průmyslovém muzeu (inv. č. Z CCIX), přešla tam ze sbírek roudnického zámku a zůstala delší dobu nepovšimnuta.⁴⁾

Mistrovské dílo dvorské glyptiky je vyřezáno z trojvrstvého sardonixu oválného tvaru; jde o poměrně velkou kamej: 6,6 cm × 5,5 cm. Od temné vrstvy pozadí se odráží bílé poprsí, poměrně značně vysoké, ale zpracované ve velmi plochem reliéfu. Další temné vrstvy je využito k znázornění vavřínového věnce v Klaudiových vlasech a aigidy, kterou má přehozenou přes levé rameno. Stav zachování je velmi dobrý. Na reversu, kde rovná plocha kamene prokvétá na několika místech do běla, je několik drobných poškození při okraji, jež asi vznikly, když byl kámen uvolňován z původního zasazení. Stejně drobné poškození je na přední straně nahoře, kde kromě toho je ulomena koncová část kopí, závěr stuhy věnce a pravá strana busty, přední část aigidy je nepatrně poškozena stejně jako chřípí císařova nosu; bílá vrstva kamene je v dolní části busty popraskána temnými trhlinami.

K zpracování kamene použil rytec především kuličkového řezátka; tento nástroj umožňuje poměrně nejrychlejší práci, avšak výsledek nebývá příliš jemný. Šlo ovšem o poměrně nevelkou perličku, jejíž stopy lze sledovat zvláště v bílé části aigidy, v podání úst, nosu a očí, i v zběžném pojednání vlasů. Další detaily kresby provedl rydlem.

Klaudius je znázorněn v profilu doleva, přičemž nahá busta je v poměrně řídkém⁵⁾ pohledu zezadu. Na pravém rameni má pás, lehce naznačený rydlem (je to vlastně závěsník meče při levém boku), přes levé je přehozena šupinatá aigida, lemovaná pruhem, která ponechává obnaženou část ramene, ale ovíjí paži a pokračuje vpředu. Na černé části aigidy na zádech je drobná hlavička typu gorgoneia, druhá obdobná je v bílé vrstvě před paží. Zdá se, že jen tato je skutečné gorgoneion — podle bohatého úcesu i konvenční tváře; hlavička v černé vrstvě má snad náznak otevřených úst a jde tedy asi o znázornění božstva větru. Podobné seskupení dvou hlaviček na aigidě je na známé kameji s Augustem, přičemž jeho busta je rovněž znázorněna zezadu, na dalším zobrazení tohoto panovníka a na kameji Gonzaga v Ermitáži.⁶⁾ Není vyloučeno, že jde o použití standardního vzoru, jenž byl k dispozici v dílně, která tradičně pracovala na císařském dvoře: Furtwängler připouští, že by další vynikající kamej s portrétem Klaudia mohl vytvořit syn Augustova rytce Dioskurida; Hyllos, jiný syn tohoto umělce, mohl by být původcem uvedené vídeňské kameje se čtyřportrétem.⁷⁾

Naši památku nelze přiřadit po umělecké stránce k těmto zcela výjimečným produktům dvorské glyptiky. Její nejbližší obdoby jsou tyto kameje s portréty Klaudia:

1. Paříž, Bibliothèque Nationale 269: busta s vavřínovým věncem a s aigidou doleva;⁸⁾
2. dříve ve sbírce Marlborough, později Story-Maskelyne: busta doleva, s aigidou a s věncem z dubových listů;⁹⁾
3. tentýž původ: busta v pancíři doprava, s vavřínovým věncem;¹⁰⁾

4. Paříž, Bibliothèque Nationale 270: busta doprava v pancíři s gorgoneiem v profilu, s vavřínovým věncem.¹¹⁾

Prvé dvě památky, které podobiznu císaře značně spiritualizují a omlazují, srovnává již Furtwängler;¹²⁾ není pochyb, že jde o dílo jedné ruky. Třetí je ještě jemnější, čtvrtá je jí blízká v poněkud hrubším provedení. Řada dalších kamejí s Klaudiem je buď menšího formátu, nebo jde o zvláštní případy (celá postava, skupiny; stranou ponecháváme ojedinělou kamej windsorskou). Úhrnem představují tyto čtyři kameje stylovou skupinu dvorské produkce. Pražská kamej je jim blízká, i když není tak dokonalé práce. Liší se poněkud pojetím portrétu, které je pathetičtější, a energičtější modelací, která je v některých pasážích výraznější, i když méně nuanovaná. Některé detaily jsou naproti tomu podány jednoduše až ploše (ucho, ústa). K tomu přistupuje také otevřenější, méně idealizované podání podrobností císařova zevnějšku i zřetelnější náznak jeho pokročilého věku. Podle poslední okolnosti se zdá, že je kamej možno datovat do závěru Klaudiova života, nedlouho před tím, než ho r. 54 dala Agrippina otrávit. V našich sbírkách je to unikátní památka, která představuje rovněž mimořádnou materiální hodnotu.

JIRÍ FREL

POZNÁMKY

¹⁾ *Die antiken Gemmen* III 1900 321.

²⁾ *tamtéž*, 322 obr. 166.

³⁾ *tamtéž*, 321 obr. 164, srov. F. Eichler—L. Kris *Die Kameen im Kunsthistorischen Museum* 1927 61nn. č. 19 tab. 9.

⁴⁾ Milou povinností autora je poděkovat dr. M. Seidlové, pracovníci Uměleckoprůmyslového muzea. Stručná zmínka o památce: *Dějiny a současnost* 6, 1964 č. 1, 44n.

⁵⁾ srov. sardonix s bustou Augusta zezadu, dříve ve sbírce Arundel, pak Marlborough, později Evans, nyní v Metropolitan Museum v New Yorku. — G. Richter *Catalogue of Engraved Gems* 645 č. 648 tab. 73.

⁶⁾ viz předchozí poznámku pro Augusta Arundel; Augustus Strozzi-Blacas v Britském muzeu: Furtwängler 316 obr. 159; kamej Gonzaga: Furtwängler I tab. 53.2.

⁷⁾ Furtwängler 321.

⁸⁾ E. Babelon *Les camées de la Bibliothèque Nationale* tab. 27.

⁹⁾ *Cat. Christie* June 1899 č. 422 tab. proti str. 75.

¹⁰⁾ *tamtéž*, č. 423, tab. proti str. 66.

¹¹⁾ Babelon tab. 27.

¹²⁾ *l. l.* 321.

O jedné delfské věštbě

Při zkoumání Homérského hymnu na Apollóna hraje nemalou úlohu otázka, jaké byly vztahy mezi dvěma nejslavnějšími antickými svatyněmi boha Apollóna, delfskou a délskou. Základní význam pro zjištění těchto vztahů mají místní delfské a délské mýty. Budeme se zabývat otázkou, nakolik se v jejich zpracování, či lépe řečeno přepracování, projevuje vztah těchto dvou svatyní, a to pouze pokud jde o mýtus o Apollónově narození.

Antická tradice kladla Apollónovo narození takřka jednomyslně na Délos. Tento nárok Délu byl popírán jen zřídka. Máme sice z antiky zachovánu ojedinělou zprávu; která klade Apollónovo narození přímo do Delf (Naevius u Macrobia, Sat. VI, 5, 8), ale odporuje tak ostře celé antické tradici, že ji můžeme charakterizovat pouze jako nedopatření.

Plutarchos (De def. orac. 412 c-d) nám zachoval tento příběh: ἐν δὲ τῷ Πελοποννησιακῷ πολέμῳ Δηλίοις ἐκπεσοῦσι τῆς νήσου φασὶ χρησιμὸν ἐκ Δελφῶν κομισθῆναι, προστάττοντα τὸν τόπον ἀνευρεῖν, ἐν ᾧ γέγονεν ὁ Ἀπόλλων, καὶ θυσίας τινὰς ἐκεῖ τελέσαι· θαυμαζόντων δὲ καὶ διαφορούντων, εἰ μὴ παρ' αὐτοῖς ὁ θεὸς ἄλλ' ἑτέρωθι γέγονοι, τὴν Πυθίαν προσανελεῖν, ὅτι κορώνη φράσει τὸ χωρίον αὐτοῖς. ἀπιόντας οἷν ἐν Χαιρῶνείᾳ γενέσθαι, καὶ τῆς πανδοκευτρίας ἀκοῦσαι πρὸς τινὰς ξένους βαδίζοντας εἰς Τεγύρας περὶ τοῦ χρηστηρίου διαλεγομένης. τῶν δὲ ξένων, ὡς ἀπήεσαν, ἀσπαζομένων καὶ προσαγορευόντων τὴν ἄνθρωπον, ὅπερ ὠνομάζετο, Κορώνην, συνεῖναι τὸ λόγιον, καὶ θίσαντας ἐν ταῖς Τεγύραις τυχεῖν καθόδου μετ' ὀλίγον χρόνον.

Jádro vyprávění, totiž vyhnanství Délských v letech 421 až 420 př. n. l., se zdá být historické.¹⁾ Délské obyvatele vyhnali Athéňané, podle Diod. Sic. (XII, 73) pro spojenectví se Spartou. Delfy, ke kterým se Délští obrátili o radu, byly zaměřeny protiathénsky. Tak by se první věštba dala snadno vysvětlit jako projev delfské víry v brzkou porážku Athéňanů a tím i návrat Délských domů. Ještě přirozenější by bylo chápat první věštbu jako *vaticinatio*

ex eventu, protože Délští se skutečně během krátké doby na Délos vrátili.

Věc však není tak jednoduchá. Druhá, doplňující věštba je neurčitá a sama neobsahuje ještě nic, co by zakazovalo vztahovat i ji na Délos, naopak v jistém smyslu na něj přímo ukazuje. Κορώνη má totiž sice mnoho významů, ale jedním z hlavních je označení mořského ptáka buřňáka,²⁾ typického ptáka moří, který se na pevnině objevuje jen zřídka.³⁾ Tento pták mohl být snadno spojován s Délem.

Další vyprávění však ukazuje jiným směrem a vysvětluje reakci Délských na prvou věštbu. Vzhledem k jejich pevnému přesvědčení, že se Apollón narodil na Délu, bychom totiž očekávali po první věštbě pouze radost; Plutarchos však mluví o úžasu a nejistotě, která vedla k dodatečnému dotazu. To nás přivádí k domněnce, že se tento rys dostal do vyprávění až s připojením druhé části příběhu, nebo že první věštba byla původně určitější. Vyprávění, spojené s výkladem druhé věštby, je zajímavé a nese stopy pravděpodobného postupného přetváření (mezi údajnou dobou vzniku věštby a dobou jejího zapsání u Plutarcha leží 500 let!), jehož vlivem se do příběhu patrně dostala chaironejská krčmářka a slovní hříčka κορώνη — Κορώνη. Buď tedy Delfy přímo manifestovaly svůj názor, že se Apollón narodil v Tegyře a nikoliv na Délu (k popření tohoto nároku Délu byla mimořádně příznivá situace), nebo byl tento výklad dodán věštbám až dodatečně; vzhledem k novelistickému rázu vyprávění se zdá být tato možnost pravděpodobnější.

Může tu jít o zpracování delfské nebo tegyrské. Historickým jádrem tohoto příběhu mohla být skutečná oběť, kterou snad Délští v Tegyře vykonali; věštby, hodící se na Délos, mohly pak být dodatečně vztaženy na Tegyru. Tegyrský původ tohoto výkladu se zdá být nejpravděpodobnější. (Přisvojili si též delfský mýtus o Apollónově boji s drakem, srv. Plut. Pelop. 16.) Výklad se mohl rozšířit a v blízké Chaironeji se mu mohlo dostat nových podrobností. Tam se také mohl příběh uchovat a Plutarchos, tamější

rodák, ho proto mohl jako jediný zaznamenat. Pravděpodobně mu i věřil (srv. Plut. Pelop. 16); zda byl uznán v Delfech, nelze s jistotou říci.

Tvrdit tedy, že příběh demonstruje snahu Delfských podpořit nárok Tegyry na to, být místem Apollónova narození, jak se badatelé shodně domnívají,⁴⁾ je příliš odvážné a nemá v Plutarchově textu podklad. Ve které době tento výklad vznikl, nelze určit. Stephanus Byzantský s. v. Tegyra praví:

Τεγύρα, πόλις Βοιωτίας, ἐν ἣ Ἀπόλλωνά φασι γεννηθῆναι. Σῆμος δ' ὁ Δῆλιος „τὴν Ἀπόλλωνος γένεσιν οἱ μὲν ἐν Λυκία, οἱ δ' ἐν Δῆλῳ, οἱ δ' ἐν Ζωστῆρι τῆς Ἀττικῆς, οἱ δὲ ἐν Τεγύρα τῆς Βοιωτίας φασίν.“

Pravděpodobně tu Sémos naráží právě na tuto verzi, která mohla být známa především mezi Délskými. Tak se dostáváme do 3. stol. př. n. l. jako možného termínu ante quem. O vztahu Delf a Délu však ani z této zprávy nic určitého zjistit nemůžeme.

ALENA FROLÍKOVÁ

POZNÁMKY

¹⁾ Srv. Parke H. W. — Wormell D. E. W., *The Delphic Oracle I*, Oxford 1956, str. 194.

²⁾ Srv. Liddell-Scott, s. v.

³⁾ Srv. Ottův slovník naučný s. v. *buřňák*.

⁴⁾ Robert K., *Arch. Jahrb.* 5, 1890, str. 226; Preller L. — Robert K., *Griechische Mythologie I*⁴, Berlin 1894, str. 235, p. 3; Farnell L. R. *The Cults of the Greek States IV*, Oxford 1896—1909, str. 109; Parke-Wormell, cit. dílo, str. 195, 369.

Štursovy kresby antik

V 3. čísle loňského ročníku našeho časopisu byla reprodukována Štursova kresba Afrodity z Mélu.¹⁾ Nyní k ní přistupuje několik dalších ukázek v širších souvislostech.²⁾ Jak již bylo uvedeno, největší počet Štursových kreseb děl antického umění je z jeho studijní cesty do Paříže a do Londýna koncem roku 1904. Kreslil tehdy originální památky v Louvru i v Britském muzeu a nepohrdl ani sádrovými odlitky významných antických plastik, jež byly tehdy v obou muzeích vystaveny. Při návratu se zastavil v Berlíně, kde si rovněž nakreslil několik antik. Dva náčrtníky z této cesty ve sbírkách Národní galerie³⁾ obsahují celkem čtyřicet sedm kreseb antických památek — vesměs sochařských: od monumentálních mramorů po drobné sošky z bronzu a terakoty; řada je jich podle odlitků. Vedle toho si Štursa nakreslil dvě egyptské památky, několik soch francouzského středověku,⁴⁾ několik obrazů; řada kreseb zachycuje momentky života na ulicích i v kavárnách a je tu rovněž větší počet studií podle živých modelů. Ničemně již z číselného přehledu je zřejmé, že antika tehdy byla středem Štursovy pozornosti. Umělec ji soustavně studoval, jak dokládají také naše obrázky.

1. Větší náčrtník, str. 6 dole vlevo: jedna ze tří postav tzv. sloupu s tanečnicemi, nakreslena podle sádrového odlitku v Louvru. Srov. P. de la Coste Messelière, *Delphes* 165, 170b. Památka se dnes datuje až do doby Alexandrovy (srov. G. Lippold, *Griechische Plastik* 287). Štursu zde zaujal nevtíravý, ale účinný náznak tanečního pohybu, zdůrazněný transparentní drapérií. Kresba plně vystihuje lehký ráz figury a její lyrické ladění.

2. Tamtéž dole vpravo: Afrodité z východního vlysu pokladnice Sifnu v Delfech, podle odlitku v Louvru. (Srov. J. Frel, *Počátky řeckého sochařství*, obr. 38; Lippold 69.) Z vynikajícího díla archaického sochařství si Štursa vybral charakteristický pohybový motiv, který ve své kresbě ještě více monumentalizoval. Bohyně sestupuje s vozu (k Paridovu soudu), ohlíží se zpět a pravicí si rovná náhrdelník.

3. Malý náčrtník, str. 22: postava Niké z reliéfu balustrády chrámu Athény Niké (originál je v Akropolském muzeu v Athénách), podle sádrového odlitku v Britském muzeu (Štursův přípisek „Londýn 8/12 04“). Attický originál z doby kolem 410 př. n.l. (Srov. C. Picard, *Manuel* II. 773, obr. 309; Lippold 193.)

Citlivý přepis virtuózní transparentní drapérie, kterou athénský sochař zdůraznil skvělé tvary těla a výrazný pohybový motiv Štursovi zcela srozumitelný, přes značně fragmentární stav památky. Z téhož souboru si Štursa nakreslil, rovněž podle londýnského odlitku, také slavnou Niké, uvazující si sandál.

4. Větší náčrtník, str. 7: Samothrácká Niké v Louvru. Tento vynikající helénistický originál z doby kolem 180 př. n. l. (Lippold 360, tab. 126. 4) Štursa zřejmě intenzivně studoval: vedle obou reprodukováných kreseb se zachovaly ještě dvě další z jiných pohledů. V reprodukováných záběrech si Štursa vybral hlavní pohled na sochu, přičemž se zaměřil především na monumentální užití drapérie. V podrobnější kresbě mu šlo o celek sochy, zjednodušený náčrtek zachycuje osnovu drapérie. V obojím se projevuje Štursovo školení u Myslbeka, který kladl zvláštní důraz právě na zvládnutí monumentální drapérie.

5. Malý náčrtník, str. 21: postava honáka obětní krávy ze severního vlysu Parthenónu (deska II 4) — Britské muzeum. Vlys byl osazen r. 338 př. n. l. Štursa se v jednoduché obrysové kresbě zaměřil opět na dekorativní působení drapérie; přitom citlivě vystihl základní moment postavy: lehké sklonění hlavy vyjadřuje charakteristické řecké ethos ostychu.

6. Větší náčrtník, str. 19: bronzová soška pěstního zápasníka, nalezená v Autunu ve Francii, dnes v Louvru. Výborná římská práce, vzniklá možná v samotné Galii podle helénistického originálu. Dramatická situace, kterou soška ztělesňuje ve velmi náročné kompozici, zvládající neobvyklý postoj, se odráží i v této vynikající kresbě spolu s modelačním bohatstvím této pozoruhodné plastiky. Jen pro obličej se Štursa spokojil s neurčitým náznakem — etnická i výrazová charakteristika pečlivě provedená v originálu ho zřejmě nezaujala. Zato si na témž listu velmi svědomitě nakreslil v poměrně velkém měřítku římskou botu podle jiné bronzové sošky.

7. Větší náčrtník, str. 25: terakotová soška dvou dívek v Louvru, konec 4. — začátek 3. stol. př. n. l. (srov. J. Charbonneau, *Les terres-cuites grecques* 48. 51). Koncem minulého století ještě trvala obliba půvabných tanager — drobných sošek z Boiótie, napodobovaných i v Malé Asii a v tehdejší době i zdatnými falzátory. Štursa nakreslil několik terakot z Louvru, reprodukováná kresba patří provedením i samotnou památkou k nejzdařilejším. Toto drobné

sousoší představuje jeden z vrcholů řecké koroplastiky vůbec. A Štursova kresba je mu plně práva. V lehkých impresivních čarách zachycuje jeho eleganci, ale přitom plně vystihuje základní rys řecké plastiky: drobná soška působí i v této kresbě jako monumentální sousoší.

Několik ukázek dokládá, jak se na této studijní cestě Štursova zabýval antikou s velkou pozorností a intenzitou. Čerpal tu poučení pro svou další práci, seznamoval se do posledních podrobností s tím, jak se v antickém sochařství řešily složité otázky a problémy umělecké formy a přitom si nad jeho výtvořiny často uvědomoval a konkretizoval vlastní umělecké představy. Nezůstala mu přitom cizí ani obsahová stránka antického umění. To neznamená, že by byl docházel k jejímu úplnému historickému poznání; to mu zůstávalo uzavřeno, přinejmenším v tom smyslu, jak je chápeme z hlediska odborných klasických studií. Protože však se dokázal přiblížit umělecké stránce antické plastiky, vnímal velmi bezprostředně i její celkové zaměření, které mu bylo v řadě ohledů bytostně blízké: radostná oslava krásy lidského těla. Dovedl přitom vyjádřit i velmi svérázné aspekty obsahového zaměření, zvláště řecké plastiky. Hloubku a intenzitu jeho prožitku antiky podmiňuje také široký výběr památek, které Štursova na této cestě kreslil. Nejsou to jen různá odvětví antických plastik, ale kolik je tu nejrozmanitějších postav a kompozic, reliéfů a volných soch, od archaismu po římský portrét, vedle všeobecně známých mistrovských děl i památky posledního řádu. A vždycky je Štursovův pohled tvůrčí, nereprodukuje mechanicky, ale učí se. Přitom i sebedokonalejší kresby, které uspokojují i oko specialisty a přinášejí něco nového k poznání nakreslené památky, jsou poznamenány především pronikavým pohledem sochaře, jenž odhaluje formu uměleckého obrazu a její zákonitosti, a tak proniká i k obsahové podstatě.

Z dalších let Štursovy činnosti známe jeho kresby antik z cest do Itálie, které se zachovaly ve třech náčrtnících v Národní galerii⁵⁾ z let 1907, 1911 a 1914. Kresb antik je tu v úhrnu daleko méně — 16, zato je tu celá řada Štursových vlastních náčrtů na antické motivy. Také provedení je úplně odlišné od starších náčrtníků. Nejlépe to doloží konkrétní ukáзка, která je z roku 1911.

8. Náčrtník K 15770, str. 30: sedící mužská postava (tzv. ženich) z Aldobrandinské svatby, nástěnné malby ve Vatikáně z 1. stol. n. l. (srov. B. Nogarra, *Le nozze Aldobrandini*; *Dějiny lidstva* II, Praha 1936, barevná tabulka za str. 160). Již ve starších kresbách Štursova

často načrtával postavy z obrazů pojednává je přitom jako samostatné sochy. Tato okolnost zde vystupuje ještě daleko markantněji. Přitom na první pohled působí kresba velmi zběžně, takřka nedbale. Při bližším přihlédnutí se však ukazuje, jak výstižně jsou zde zachyceny proporční vztahy, celková dispozice a rozvrstvení jednotlivých částí postavy, i pohybové momenty. Úhrnem, jak figura opravdu sochařsky „sedí“ Kreslíř se zde již nepoučoval; to zralý umělec jediným pohledem rozpoznal sochařské možnosti, skrývající se v namalované figuře, a vyhmátl je několika čarami, které mu měly připomenout motiv, až bude pracovat sám. Zkrátka místo talentovaného mladého umělce, dychtivého poučení, dívá se tu na antikou zralý mistr a pohled v něm rozeznává správné porozumění tvůrčího genia.

JIRÍ FREL

POZNÁMKY

¹⁾ *ZJKF* 5, 181n.

²⁾ Soustavné zpracování Štursových kreseb antik s poznámkami o jeho vztahu k antice vyjde v časopise *Umění*. Dík autora patří dr. J. Křofťovi, řediteli Národní galerie, a dr. L. Uřešové, pracovníci grafického oddělení.

³⁾ Menší skicář K 15774, větší K 15780.

⁴⁾ srov. P. Wittlich, *Kresby Jana Štursy*, str. 8; tamtéž řada kreseb z pařížského života.

⁵⁾ K 15776, 15770, 15775.

Papež a patriarcha

Setkání představitelů křesťanských církví Západu a Východu

V lednu letošního roku vzbudila zájem veřejnosti zpráva o setkání papeže Pavla VI. s cařihradským patriarchou Athenagorou. V těchto zprávách se objevovala i zmínka, že k takovému setkání dochází znovu po více než 500 letech. Snad nebude nevhodné všimnout si, v jaké historické situaci došlo k tehdejšímu setkání, vzhledem k úloze, kterou toto setkání sehrálo ve vývoji evropských kulturních dějin i zejména ve vývoji klasické filologie.

Od církevního schismatu r. 1054 nikdy zcela nezanikla snaha římských papežů o opětné dosažení jednoty západní a východní církve. Kladného ohlasu však docházely tyto snahy v Řecku jen v obdobích politické nejistoty. Z byzantských císařů poprvé přestoupil k římské víře Jan V. r. 1274 v naději, že tak uchrání byzantskou říši před dobytelskými choutkami Západu, který využíval křížáckých tažení k rozšiřování své moci ve východním Středomoří. K papeži o pomoc proti Turkům se obracel Manuel II., který r. 1399 podnikl i významnou diplomatickou cestu k západním vladařským dvorům (Itálie, Paříž, Londýn). V třicátých letech 15. stol., kdy na politickém obzoru stále naléhavěji vystupovalo turecké nebezpečí a byzantská říše se zmenšila téměř jen na městský stát, zdála se být pomoc Západu jedinou záchranou. Proto se i na řecké straně objevoval zájem o unii s římskou církví. R. 1437 přišla nejdříve do Cařihradu významná církevní a diplomatická mise a byla tu slavnostně přivítána patriarchou Josefem II. Jedním z členů tohoto poselstva byl i známý kardinál Mikuláš z Cusy. Úkolem této mise bylo pozvat do Itálie zástupce řecké církve k jednání o podmínkách unie. V únoru 1438 přišla do Benátek velická řecká delegace (asi 700 osob) v čele s císařem Janem VIII. Palaeologem a patriarchou Josefem II. Členy delegace byli příslušníci vysokého kléru i laičtí učenci.¹⁾ Jednání bylo zahájeno nejdříve ve Ferrare, kde se konalo do konce r. 1438 asi 16 zasedání. V letech 1439—1442 pak pokračovalo jednání ve Florencii. Nejvýznamnějšími členy byzantské delegace byli nikajský metropolita Bessarion, kyjevský metropolita Isidor (tito dva se po ztroskotání unie stali římskými kardinály), učený teolog a odpůrce unie Markos Eugenikos, vynikající platonik Georgios Gemistos, který změnil své jméno na archaičtější Plethon, a zahájil tak pozdější módu humanistických jmen. Ve Florencii pořádal veřejně přednášky o Platónovi, překládal Aristotela. Neméně

významný byl i Joannes Argyropulos, pozdější učitel Lorenza Medicejského, Ángela Poliziana a Johanna Reuchlina. Několika zasedání se zúčastnil i papež Evžen IV. Patriarcha Josef zemřel během jednání ve Florencii a je zde i pohřben.

Jan VIII. Palaeologus se ve Florencii v chrámě S. Maria del Fiore r. 1439 přihlásil ke katolickému vyznání víry a téhož dne byl vydán dekret o unii obou církví (jak známo, hlavní rozdíly mezi oběma církvemi jsou v otázce uznání papežského primátu a v uznání výrazu *filioque* v Credo). V dekretu byla sice věta o papežském primátu formulována velmi neurčitým způsobem, Řekové měli podržet svůj ritus, všechny ostatní sporné dogmatické otázky však byly rozhodnuty ve prospěch římského stanoviska. V průběhu několikaletého jednání došlo k mnoha diskusím, v nichž sporné body byly řešeny přímo na základě interpretace textů řeckých i latinských (díla církevních otců, listy papežů a patriarchů, rozhodnutí sedmi ekumenických koncilů). Tím byl jednak vzbuzen praktický zájem o řečtinu, často pak bylo nutno sáhnout i k srovnávacímu studiu textů a pokusům o textovou kritiku. Tak lze tato jednání v jistém smyslu označit i za největší historický a filologický seminář italské renesance.

Syropulos ve své *Vera historia unionis non verae* vypráví, jak kardinál Cesarini diskutoval při obědě o filosofických problémech s Bessarionem, Plethonem a Georgiem Amirutzem. Řekové vzbuzovali obdiv zejména svými vědomostmi o starověku. Sám císař měl ve své knihovně s sebou díla Platónova, Aristotelova, Plutarchova, Diodórova i Dionysia z Halikarnassu. Řekové ovlivnili i florentské umění 15. stol. Malíř Benozzo Gozzoli zobrazil císaře s patriarchou na freskách v kapli paláce Medici-Riccardi (jako dva z Tří králů z východu).

Z postav florentského koncilu je nejpozoruhodnější postava kardinála Bessariona (1401—1472). Jako žák novoplatonika Plethona byl sám horlivým platonikem. Byl přívržencem unie, o jejíž realizaci po celý život usiloval. Unie dohodnutá ve Florencii však byla skutečně *unio non vera* a nebyla zejména širokými řeckými vrstvami nikdy přijata. Později odpadli i mnozí, kteří dekret sami podepsali (Georgios Amirutzes). Bessarion zůstal v Itálii, věnoval se studiu latiny a italštiny a ovládl druhý antický jazyk tak znamenitě, že Lorenzo Valla o něm pravil, že byl *Latinorum graecissimus, Graecorum latinissimus*, podobně jako jeho řecký protivník mu dal označení Graikolatinos. Bessarion nepochybně sehrál významnou úlohu v rozvoji italského humanismu. Platina, renesanční historik římský

ských papežů, píše v panegyriku *In laudem Bessarionis* (PG 161, col. CXVI) o jeho knihovně: *bibliothecam Graecam triginta millibus nummorum aureorum emptam Venetiis extruxit, ne omnino litteratura Graeca deficeret*. Kupoval a dával opisovat řecké rukopisy v kláštorech v Cařihradu, na Peloponnésu, v Trapezuntu, odkud sám pocházel, na Krétě. Podporoval překládání řeckých děl do latiny, sám přeložil Xenofóntova *Apomnémoneumata* a Aristotelovu *Metafysiku*. Jeho dům v Římě se stal jakýmsi literárním salómem — akademií, kde docházelo k diskusím mezi učenými řeckými vyhnanci a italskými vzdělanci. R. 1468 odkázal 746 rukopisů (z toho 482 řeckých) katedrálnímu chrámu sv. Marka v Benátkách. Tato sbírka se stala základem slavné benátské Marciany, o generaci později z ní čerpal Aldus Manutius tituly pro své první tisky. Konečně pak sehrál Bessarion významnou úlohu i ve sporu o platonismus a aristotelismus, vycházejícím ještě z byzantského prostředí. Bessarion se snažil i zde o dosažení jednoty a spojení obou směrů (*colo et veneror Aristotelem, amo Platonem*) a hájil Platóna proti aristotelikovi Georgiovi z Trapezuntu v traktátu *In calumniatorem Platonis*. Toto dílo silně zapůsobilo na mladého Marsiglia Ficina, pozdějšího překladatele všech dialogů Platónových. Prostřednictvím Bessarionovým tak přešly do italského humanismu byzantské novoplatónské tradice (Michael Psellus, Joannes Italus).

V této situaci byl v oblasti kulturní Východ dávajícím, Západ získávajícím. Zisk Západu ovšem neměl po pádu Cařihradu své těžiště jen v oblasti kulturní (zde jej dobře viděli i současní Řekové, např. Michail Apostolis v *Řeči o Řecku a Evropě* proti těm, kteří vyzdvihují západní filosofii nad filosofii východní),²⁾ ale i hospodářské tím, že zejména italské městské republiky (Benátky, Janov) na sebe strhly různé obchodní monopoly ve východním Středomoří a v Černomoří. Proto tehdejší zájem o řečtinu v Itálii měl i zcela praktické kořeny vycházející z potřeb diplomatických, politických i obchodních. Tak se benátský patricij a vyslanec v Byzanci Carlo Zeno ještě v 80. letech učí řečtině a pro potřeby diplomatické praxe se učí zpočátku řečtině i humanista Francesco Filelfo. Latinského překladu Platónových Zákonů od Georgia z Trapezuntu hodlal zas benátský senát použít jako praktické příručky pro správu obce.

Pro vlastní řecký Východ však vyhlášení unie mělo spíše negativní následky. Unie vyvolala podezření Turků, ve vlastní Byzanci vnitřní spory (charakteristický je výrok vysokého byzantského úředníka: raději bych v Cařihradu viděl turecký turban než latinskou mitru). V slovanském pravoslavném světě byla Byzanc připra-

vena o autoritu ochránitelky orthodoxie, čehož politicky dovedla využít zejména velkoknížata sílicího Moskevského knížectví. Isidor z Kyjeva byl po návratu z Florencie sesazen velkoknížetem Vasilijem II. a uvržen do vězení. Od té doby Rusko převzalo vedoucí úlohu ochránitelky východního křesťanství a tato jeho úloha byla uznávána balkánskými národy po celou dobu turecké okupace. Ivan III. si vzal za ženu neteř posledního byzantského císaře Sofii Palaiologinu a dal tak i sňatkem výraz nastoupenému dědictví.

Turci sami pak diplomaticky využili rozkolu a dali cařihradský patriarchát do rukou Gennadia Scholaria, protivníka unie, čímž si zajistili, že cařihradský patriarchát nebude nadále hledat v Římě a u katolických mocností pomoc proti tureckému jhu. Kladným bodem v této situaci snad bylo, že lpění na orthodoxii uchránilo národní svéráz Řeků a balkánských Slovanů za turecké okupace, na druhé straně však byla tato oblast na dlouho odtržena od ostatního evropského vývoje.³⁾

R. DOSTÁLOVÁ

POZNÁMKY

¹⁾ Podrobněji viz dnes nejlépe Kenneth M. Setton: *The Byzantine Background to the Italian Renaissance* 1956 (*Proc. of Amer. Philos. Soc.* 100, č. 1), D. J. Geanakoplos: *Greek Scholars in Venice*. Cambridge 1962.

²⁾ Ἐπετηρίς ἑταιρείας Βυζαντινῶν σπουδῶν 19 (1949), 235—244, Μιχαήλ Ἀποστόλη Λόγος περὶ Ἑλλάδος καὶ Εὐρώπης.

³⁾ Je zajímavé, že i v lidové tradici řecké a ostatních balkánských zemí byl Balkán dlouho dáván do protikladu k „Evropě“. Srv. výše pozn. 2, dále Νικ. Βέης v *Eleftherudaki Enkyklopaïdikon lexikon* 6, Athény 1929, str. 65; J. Irmischer: *Zum Problem der Kontinuität in der Geschichte Griechenlands. Wiss. Zeitschrift der Humboldt-Univ. zu Berlin, Ges. u. sprachw. Reihe* 12, 1963, str. 833. Tendence z hlediska ztotožňování Evropy se Západem H. Dannenbauer: *Die Entstehung Europas*. Stuttgart 1959—1962.

K literární tvorbě humanistů Šimona Proxena a Petra Codicilla

I.

V minulém ročníku tohoto časopisu věnovala Dana Martínková pozornost našemu humanistovi Šimonu Proxenovi a rozbírala jeho vztah k českému národu a jazyku, k historii, náboženství, hudbě a zpěvu.¹⁾ Pokud jde o literární činnost, omezila se autorka uvedeného pojednání na stručný přehled Proxenovy příruční knihovny a podle jedné věty z deníku našeho humanisty vyslovila názor, že Proxenus „uplatňoval pouze naučené rétorické poučky ve svých básních, které měly za účel upozornit na svého pisatele a získat mu příznivce.“²⁾ Účelem této drobnosti je navázat tam, kde Martínková přestala, a ukázat, jak silně se v Proxenově tvorbě projevil společenský aspekt, a to jak v tematické volbě, tak i v její literární realizaci.

Zopakujme úvodem několik základních faktů. Proxenus pocházel z měšťanského prostředí (narodil se v Českých Budějovicích) a po studiích na domácí škole³⁾ byl 20. října 1552 zapsán na univeršitu ve Frankfurtu n. Odrou,⁴⁾ v říjnu 1553 odtud přišel do Vitenberku (zapsán 8. 10. 1553).⁵⁾ Proxenovým učitelem zde byl vedle Pavla Ebera⁶⁾ především Filip Melanchthon. Ať dříve⁷⁾ či později se tedy Proxenus dostal do styku s luterstvím, ideologií německého měšťanstva, a jak svědčí doklady z pozdější doby, přijal tuto ideologii za vlastní.⁸⁾ Je zajímavé sledovat, jak se tento aspekt projevil po literární stránce, a to především v době Proxena vitenberského pobytu.

Krátce po příchodu do Vitenberku vydal Proxenus r. 1554 básnické dílo *Εἰδύλλιον de natali Domini nostri*,⁹⁾ které se tematicky kryje s melanchthonovskými deklamacemi *De nativitate Christi* z roku 1552 (*Corpus reformatorum* [nadále: CR] 11, sl. 1030—44) a *De partu filii Dei* z roku 1554 (CR 12, sl. 101—107). Přes myšlenkové shody, dané již totožným tématem, zpracoval však Proxenus látku po stránce formální zcela samostatně. Za vzor si zvolil Vergiliova Bukolika a učinil hlavním tlumočnickem melanchthonovských názorů anděla, který se zjeví pastýřům Corydonovi a Thyrsovi (fol. A 4a—A 5b).¹⁰⁾

Kdežto u spisu *Εἰδύλλιον* z roku 1554 můžeme mluvit jen o myšlenkové závislosti, spíše jen o podnětu, který Proxenus zpracoval zvláště po formální stránce samostatně, je další Proxenovo

dílo, totiž *Allegoria petrae deserti, percussae a Moysse et fundentis largissimos fontes aquarum, tradita ab apostolo Paulo I Corinth. 10. Cum Psalmo CXIII. Carmine reddita per Simonem Proxenum...* Wittebergae excudebat Iohannes Crato anno 1554,¹¹⁾ bezprostřední básnické zpracování melanchthonovské deklamace *De Mose feriente petram* z roku 1554 (CR 11, sl. 883—89); Proxenus ji doplnil i několika myšlenkami z komentáře *Commentarius in epistolam Pauli ad Corinthios* (CR 15, sl. 1053—54 a zvl. 1096—97), který Melanchthon složil r. 1551 a dal jej pak k dispozici svému žáku, universitnímu profesorovi Pavlu Eberovi, aby podle něho soukromě vykládal.¹²⁾ Allegorii ostatně doporučil nejen autor dedikační básně v čele spisu (fol. A 2a—b) *Iohanni Hornburg, episcopo Libussianae ecclesiae*, nýbrž i soukromým listem z 6. prosince 1554 sám Melanchthon,¹³⁾ jenž se pochvalně zmiňuje o Proxenově básnickém nadání. Závěrečný *Psalmus CXIII* (fol. B 3a—B 4a) je básnická parafráze Melanchthonova výkladu příslušného žalmu (srov. CR 13, sl. 1179 až 80).

Také v skladbě *Psalmus II. Quare fremuerunt gentes etc., expositus versibus per M. Simonem Proxenum...* Wittebergae excudebat Thomas Klug. Anno 1556¹⁴⁾ se Proxenus velmi těsně přidržel Melanchthonových výkladů příslušného žalmu z roku 1555 (CR 13, sl. 1019—21). Podáme o tom několik dokladů. Melanchthonův výklad počátečních slov žalmových zní: *Exordium vehemens est increpatio hostium evangelii et comminatio... Admonentur ergo reges et principes, ne Christo adversarentur et damnantur iam omnes adversarii.* Proxenovy úvodní verše (fol. A 2b) znějí takto: / *Quae nova per totum rabies effunditur orbem? / Quis furor in populos imperiosus agit? / ... Ecce rebellantes ineunt nova faedera reges, / faedera, quae Christo sunt inimica Deo.* Melanchthon dále komentoval slova „Dirumpamus vincula eorum“: *μνητικῶς dicitur et vox est impiorum... Deinde opponitur divina comminatio: Habitans in coelis irridebit eos.* Proxenus uvedl tento úsek veršem: *Improba, proclamant, rumpamus vincula ferro...* (tato myšlenka je pak dále rozvedena v následujících verších), načež odpovídá: *Non sic, ipse Deus mundi conamina mundi / ridet et has surda despicit aure minas* (dále rozvedeno na fol. A 2b—A 3a). Hlavní smysl žalmu viděl Melanchthon v slovech „Ego inungo regem meum super Zion montem sanctum“ (2, 6): *In hoc versu affirmat Deus certe se missurum esse Messiam et disserte inquit: ego inungo, ut sciamus non humanis viribus, sed mirabili modo divinitus constituendum esse hoc regnum.* Také Proxenus žádal knížata, aby přestala marnými pokusy dráždit Boha: *Filius aeterni veneranda*

potentia patris, | autor ab arcano protulit ista sinu: | Me statuit regem patris divina potestas, | mons iuga qua sancti celsa Sionis habet. | Hic mihi constituam coelesti numine regnum... Svě básni ovšem nepřikládal Proxenus pouze literární cenu. Jak svědčí jeho věnování (fol. A 2a) *Iohanni a Burckstadel, cancellario... Ioachimi, episcopi Brandenburgensis...* s několika přímými narážkami na rozbroje v protestantském táboře, které vedly nakonec k vojenskému vyrovnání, v němž našel smrt saský kurfiřt Mauricius, tvořila Proxena básně o „knížatech, která se bouří proti Bohu“, současně také velmi aktuální výzvu.¹⁵⁾

Kdežto při básnickém zpracování Žalmu druhého se Proxenus přidržel Melanchthonova výkladu velmi věrně, sledoval při interpretaci Žalmu XXXVII v skladbě *Psalms XXXVII Noli aemulari in malignantibus etc., carmine redditus...* Wittebergae excudebat Iohannes Crato anno 1555,¹⁶⁾ svého učitele mnohem méně, téměř jen v hlavní myšlence, podávající odůvodnění náboženského smyslu — vlastně alegorii, jakou tento žalm pro církev představuje:

Proxenus, (předmluva) fol. A 2a:

Verum ecclesia intelligit causas, ob quas pii subiciuntur cruci fuerentibus et regnantibus impiis. Tenet quoque consolationes, quibus sese erigit et sustentat adversus scandalum crucis...

Melanchthon, *Corp. ref.* 13, sl. 1074:

Doctrina est et consolatio opponenda scandalo crucis, de quo humana ratio ignorans, cur ecclesia subiecta sit cruci et aerumnis non recte iudicat. Videt enim communes esse miserias bonorum et malorum...

V básnickém výkladu, podaném v elegických distichích, Proxenus opatrně sleduje Melanchthonovy výklady o dvojím trestu (tj. za živa a po smrti), jenž hrozí bezbožným, a o významu pevné víry,¹⁷⁾ ale z největší části zůstává u reflexí na výše uvedené téma, jež bylo z náboženského hlediska dobře přijatelné i katolicky orientovaným kruhům. Tážeme-li se po příčinách rozdílného zpracování Žalmu II. a XXXVII., ačkoli jde o látku tematicky příbuznou, je třeba přihlédnout k osobnímu momentu: Žalm II. věnoval Proxenus kancléři luteránského biskupa, Žalm XXXVII. katolíku Volfovi z Vřesovic, který byl tehdy jako president české komory a nejvyšší písař království Českého vedoucí postavou na dvoře arciknížete Ferdinanda. Opatrnost tedy zde byla na místě, a to tím spíše, že šlo o muže, jehož předmluva měla později platně pomoci při uskuteč-

ňování Proxena životního cíle, totiž při získání hodnosti ape-
lačního rady.¹⁸⁾

Další vitenberské skladby Šimona Proxena, totiž *Epistola Ionathae a Ducum et regum Bohemiae series* (obojí roku 1556), mají sice také luterskou orientaci — vnitřně tedy souvisejí s Melanchthonovými názory,¹⁹⁾ ale sotva lze pro ně hledat vzor pouze nebo přímo u Melanchthona. *Epistola Ionathae* vykazuje zvláště po formální stránce (ovidiovský list) těsné styky s duchovní poezií ěobana Hessa, historicky zaměřená *Ducum et regum... series* s historickými díly Jiřího Sabina a Jana Stigelia, básníků vitenberského okruhu.²⁰⁾

II.

Collinovým odchovancem a jedním z posledních českých žáků, jemuž bylo dopřáno poslouchat Filipa Melanchthona, byl Petr Codicillus (1533—89).²¹⁾ Pocházel z maloměstských poměrů — narodil se v Sedlčanech v tehdejší Vltavském kraji; jeho otec byl postřiháčem. Na pražské universitě studoval především u Matouše Collina a Jana Hortensia, rozhodných stoupenců Melanchthonových, a současně byl pomocníkem v soukromé Collinově škole. Když získal bakalářskou hodnost (2. 11. 1552), odešel (r. 1553) spravovat školu do Žatce, který byl v tehdejší době pevnou oporou reformačních snah.²²⁾ Aby rozšířil své znalosti, studoval v letech 1555—58 ve Vitenberku; poslouchal Jana Bugenhagena, Pavla Ebera, Jiřího Ebera, Víta Vinshemia, především ovšem Filipa Melanchthona. O tom, jak mocně Melanchthon na Codicilla zapůsobil, hovoří Truhlář a Hrdina, *Rukověť* 363, nepodávají však v tom směru doklady z Codicillovy literární činnosti. V té věci zahájil úspěšné bádání již Josef Král, který upozornil, že Codicilův latinský překlad Sofokleovy *Antigony* z roku 1583 je zcela závislý na překladu, jež pořídil Vít Vinshemius v díle *Interpretatio tragoediarum Sophoclis*, Francofurti 1549.²³⁾ Bylo by možno dále upozornit na Codicillovu básnickou parafrázi Žalmu XXXVIII, *Psalmus XXXVIII Domine ne in furore tuo arguas me* z roku 1585²⁴⁾ s řadou myšlenkových reminiscencí na Melanchthonův výklad příslušného Žalmu,²⁵⁾ ale důsažnější je zjištění, že plnou závislost na Melanchthonovi lze dokázat i na posledním Codicillově díle, jímž byla jeho *Praecepta dialectices*.²⁶⁾ Tento spis vyšel teprve r. 1590, rok po smrti svého autora. Místo zdlouhavého rozboru, který by nás nakonec přesvědčil, že Codicillus celé dlouhé pasáže převzal zcela doslovně z Melanchthonových *Erotemata dialectices* (CR 13, sl. 513nn) — dodatky

z ostatních autorů, zvl. z Iodoka Villichia a Viktorina Strigelia jsou přibírány jen akcesoricky — stačí, abychom zde citovali svědectví nad jiné povolané, jež o tom napsal oddaný Codicillův (a Melanchthonův) ctitel a pokračovatel Martin Bacháček v předmluvě k jinému posmrtně vydanému Codicillovu spisu, k dílu *Grammatica Latina*²⁷⁾ z roku 1594, fol.): (4b:... *Ipse* (tj. Codicillus) *compendium Grammaticae, quod ex aliis autoribus singulari dexteritate et diligentia collegit, edidit, postea et Dialecticam ex multis autoribus, ut pote ex Philippo Melanchthone, Iodoco Villichio, Victorino Strigelio et aliis quam plurimis admirabili brevitare, ordine et facilitate collectam prelo subiecit.* Přesto, že jde zatím o jediný doklad o přímé Codicillově literární závislosti na jeho vitenberském učiteli, jde o doklad o to důležitější, že *Praecepta dialectices* vznikla na konci Codicillova života, více než třicet let poté, kdy její autor opustil vitenberskou universitu. Máme tedy všechny důvody k předpokladu, že Codicillus pravděpodobně zůstal Melanchthonovu odkazu věrný po celý život.²⁸⁾ Že se přitom neuchýlil ani z cesty, jíž se ubíral již Matouš Collinus, svědčí v díle *Praecepta dialectices* novoutravistický exkurs podávající (fol. E 5a—b) Husův životopis.²⁹⁾

JOSEF HEJNIC

POZNÁMKY

¹⁾ D. Martínková, Příspěvky k charakteristice humanisty Šimona Proxena. *ZJKF* 5 (1963), 14—21.

²⁾ D. Martínková, op. cit., 17.

³⁾ Srov. předmluvu k Hecyrovu spisu *Quaestiones grammaticae* z roku 1594.

⁴⁾ J. V. Šimák, *ČČM* 79 (1905), 422.

⁵⁾ C. E. Foerstemann, *Album academiae Vitebergensis I.*, Lipsiae 1841, 284 = F. Menčík, *ČČM* 71 (1897), 256.

⁶⁾ Srov. níže pozn. 12. — O úzkých stycích mezi Eberem a Proxenem svědčí i Eberův list Proxenu, který publikoval Th. Wotschke, *Jb. des Vereins für Gesch. der Deutschen in Böhmen* 1929, str. 131—32; Eber v něm žádal Proxena, aby mu po smrti Collinové podával zprávy o významnějších událostech, k nimž dochází v Čechách.

⁷⁾ O tom D. Martínková, op. cit., 16n.

⁸⁾ Srov. Kl. Borový, *Akta konsistoře katolické a utravistické I.*, Praha 1867, 379; D. Martínková, *LF* 83 (1960), 145—151.

⁹⁾ Zwickau *RSB*: 6. 5. 12 přív. 15.

¹⁰⁾ V skladbě je na vergiliovskou poezii mnoho reminiscencí, např. hned v úvodních verších *Vesper adest, gelidis Titan submergitur undis, maiores altis redeunt a montibus umbrae...* podle Verg., *Buc.* I, 82n.

¹¹⁾ Wrocław *BU*: 4° 4 N 432,7.

¹²⁾ Eber tento spis vydal teprve po Melanchthonově smrti r. 1561; shody mezi Proxenovou Allegorií a Melanchthonovým dílem *Commenta-*

rius in epistolam Pauli svědčí o tom, že Proxenus poslouchal ve Vitenberku i Pavla Ebera.

¹³⁾ CR 8, sl. 387n: *Cum igitur hic Simon Proxenus ... carmen ad R. T. erudite et graviter scripsit ... Quare et huius adolescentis officium spero non ingratum fore R.D.T., praesertim cum vena ipsius sit digna laude...* O též Proxenově díle psal Melanchthon i G. Bucholtzerovi (CR 8, sl. 388) rovněž 6. 12. 1554: *Scriptis hic Simon Proxenus carmen de Moyse feriente petram...*

¹⁴⁾ Praha KNM: 46 C 40 přív. 6.

¹⁵⁾ Rovněž v zbylé části Proxenovy básně (fol. A 3a-A 4a) jsou verše v časté, často doslovné shodě s Melanchthonovým komentářem. — Boj mezi saským a braniborským kurfirtem, v němž Mauricius našel r. 1553 smrt, tvořil téma řady skladeb německých humanistů; z Čechů je zpracoval např. David Crinitus ve sbírce *Farrago secunda ... ad ... Ioannem Hóddeiovinum*, Pragae 1562, fol. 98a—101a. Také Crinitus odsuzuje (podobně jako Proxenus) nesvornost v protestantském táboře, která podle jeho slov vede „k bratrovražedným bojům“, a volá po obnově jednoty.

¹⁶⁾ Praha UK: 52 B 49 přív. 2.

¹⁷⁾ Srov. CR 13, sl. 1074—77.

¹⁸⁾ Srov. J. Hejnic, Náhrobky v lapidariu Národního musea. *Sborník Národního musea v Praze 1959, řada A — Historie, svazek XIII.*, čís. 4, 168—173. Tamže (str. 173) je nedopatřením uvedeno, že Proxenus věnoval Volfovi z Vřesovic Žalm XXXV. místo správného XXXVII.

¹⁹⁾ To se dá říci zvláště o dílu *Epistola Ionathae*, v němž Proxenus zpracoval biblický příběh z první knihy Samuelovy, kap. 18 a 20 a z druhé knihy Samuelovy, kap. 1. Obsah těchto kapitol tvořil (v zkrácené formě) exemplum, které Melanchthon uvedl v svém výkladu Žalmu XXXVII (CR, 13, sl. 1076, rádek 80—89), který Proxenus zbasnil, srov. výše.

²⁰⁾ Srov. G. Ellinger, *Die neulateinische Lyrik Deutschlands II.*, Berlin-Leipzig 1929, 68nn.

²¹⁾ Pro životopisná a literárně-historická data srov. A. Truhlář — K. Hrdina, *Rukověť*, 361nn. — R. Říčan v sborníku *Philipp Melanchthon, Humanist, Reformator, Praeceptor Germaniae I.*. Berlin 1963, str. 242 a 255, se zmiňuje jen o Codicillově žakovském poměru k Melanchthonovi a o jeho účasti při vzniku české konfese r. 1575.

²²⁾ Srov. např. G. Loesche, *Luther, Melanchthon und Calvin in Österreich-Ungarn*, Tübingen 1909, 163n.

²³⁾ J. Král, *LF* 19 (1891), 402—9; A. Truhlář — K. Hrdina, *Rukověť* 271n.

²⁴⁾ Srov. A. Truhlář — K. Hrdina, *Rukověť*, 372.

²⁵⁾ Srov. CR 13, sl. 1077—79.

²⁶⁾ Praha Strahov: AF VII 96 přív. 1.

²⁷⁾ Praha Strahov: AC XIII 80.

²⁸⁾ Snad lze předpokládat, že také Codicillova nedokončená učebnice rétoriky, o níž mluví Bacháček (fol.): (5a: *Si vitam illi Deus longiorem concessisset, et Rhetorica pari diligentia iuventuti scholasticae plurimum profutura in publicum edidisset*), vznikala na základě Melanchthonovy rétoriky, srov. CR 13, sl. 413—506.

²⁹⁾ O něm V. Novotný, *ČČM* 89 (1915), 130n.

Na studijní cestě před 400 léty

Ve *Zprávách JKF* 1960, str 121—4, byla otištěna krátká ukázka z latinsky psaného deníku humanisty Šimona Proxena. Vracíme se k této zajímavé památce 16. století překladem úseku, který popisuje cestu Proxena a jeho svěřence, mladého hraběte Julia Šlika, z města Douai, kde dleli na studiích, do Paříže, kde chtěli ve studiu pokračovat. Cesta trvala od 28. do 31. července 1563. Šlik se svým vychovatelem projížděli krajem, zpustošeným náboženskou válkou, která byla teprve před několika měsíci ukončena mírem uzavřeným v Amboise.

„... Pak byly všechny věci odneseny do vozu a vozkovi poručeno, aby přivedl koně. Když se tak stalo, rozloučili jsme se s domácími i s přítomnými sousedy a rozdávše peněžité dárky, jak je zaznamenáno v knížce vydání, vydali jsme se na cestu. Já jsem vyšel z města pěšky s Heřmanem, vychovatelem hraběte ze Salmu, hrabě s několika přáteli vstoupil do vozu. Když dojeli k náměstí, přiměli vozku, aby zahrnul na náměstí, a chtěli, aby je třikrát objel. Udělal to však jen jednou, pak jel branou za námi. Kdož byli ve voze, nestoupili dříve, než jsme dospěli ke vsi Lampert, v níž se před několika málo dny ubytovali urození vasalové hraběte ze Salmu, vračejíce se z válečné služby ve Francii. Tam bylo ještě na rozloučenou poručeno podati víno.

Konečně jsme s boží pomocí pokračovali v cestě a po nepřetržité jízdě v délce kratších osmi mil, kterým říkají ‚leuca‘, jsme dospěli do Bapaume. Tam u vstupu do brány jeden z vojáků, kteří tu byli na stráž, zpitý vínem, přiskočil k vozu a ptal se, kdo jsme. Když jsme viděli, že je opilý, poručili jsme vozkovi, aby jel dál, voják však se držel vozu, vyhrožoval, já jsem rozhořčeně protestoval, chopil jsem se pušky, zatím přiběhli jiní, mírnější, a odtahovali jej od vozu. Tak jsme dospěli až do hostince.

Když jsme složili věci s vozu, požádali jsme hostinského, aby šel s námi a ukázal nám město. Vedl nás přímo na hrad. Vyšel nám vstříc místodržící, protože velitel nebyl přítomen. Šel však s Juliem jen nedaleko a vrátil se do hradu. Říkal totiž, že v nepřítomnosti velitele nemá dovoleno nikomu ukazovat opevnění. Město ležící mezi hradbami je docela podobné vesnici, malé, obývané nevzdělaným lidem. Leží nedaleko hranic, a tak bylo často vystaveno nepřátelským útokům, ba i pustošeno požáry. Dodnes nejsou všechny domy obnoveny.

Příštího dne po páté hodině ranní jsme vyjeli touž branou, kterou jsme vstoupili, směrem k jihu. Byl jasný a teplý den, slunce plně svítilo. Po čtyřech středně dlouhých mílích cesty jsme dospěli do Péronny. Za městem na kopci je ženský klášter, prý velmi bohatý, ale i ten je, pokud bylo lze na dálku vidět, zčásti pobořený. Město leží v údolí, jeho poloha je krásnější než samo město. Před několika málo lety prý je oblehl kníže oraňský. Ukazovali nám dokonce stopy po střelách na starobylé věži, která je na náměstí, avšak daleko od našeho hostince. Ubytovali jsme se „U jelena“, do města jsme přišli o desáté hodině. Já a hrabě jsme si tam koupili klobouky, jaké se ve Francii běžně nosí, abychom nebyli hned na první pohled nápadní jako cizinci.

Po snídani jsem si prohlédl město, které je stíněné a malé, domy omšelé. Pěkné je zvláště to, že na jihu nedaleko od jakési kapličky je bohatý pramen, z něhož teče potůček do řeky. Dvakrát jsem vystoupil na hradby a pokaždé jsem byl voláním upozorněn, abych odtud sestoupil. To proto, že jsem byl sám a vyhlížel jsem jako cizinec.

Po dvanácté hodině jsme pokračovali v cestě úrodnou rovinou po sedm mil a okolo druhé hodiny jsme dospěli do malého města Roye. Já a Julius jsme si prohlédli městečko, ale neshledali jsme nic chvályhodného a pozoruhodného. Ženy jsou zde ošklivé, neupravené, domy nejsou ještě znovu vystavěny a jsou upraveny jen k nuznému obývání.

Zrána příštího dne jsme opět za krásného slunného počasí dorazili rychlou jízdou po šest mil do městečka Gournay, které je zcela podobné vesnici. Je rovněž vypáleno a hrad zpustlý. Ubytovali jsme se „U tří cínových konvic“. Bylo mi nepříjemné, že nikde nebylo k dostání pivo; víno, ani zředěné vodou, mi nechutnalo. Při krátké zastávce bylo k vozu přineseno víno a chleby, vozkové pojedli a odpočinuli si a potom jsme pokračovali v cestě. Sotva jsme opustili město, dospěli jsme k písčitému pahorku, kde začínal les sv. Ludvíka. Všichni jsme sestoupili s vozu. Pak jsme opět nasedli a jeli jsme dvě míle hlubokým lesem a křovinami. Vozkové říkali, že na celé cestě nebylo nebezpečnějších míst. Za soumraku jsme dojeli do města, ležícího na pahorku, a ubytovali jsme se „U anděla“. Uličky jsou tam uzounké, že stěží může projet vůz, a nedovedu si představit, jak by se mohly vyhnout dva vozy, jedoucí proti sobě.

Posledního července po pěti mílích cesty jsme přijeli do městečka Lophert a uchýlili jsme se do hospody „U zlatého peníze“. Hostinec byl v pěkném místě a hostinská zvyklá přijímat hosty.

Protože jsme byli od Paříže vzdáleni už jen tři míle, oba vozkové se hojně obveselovali popíjením vína. Ten, jemuž patřil vůz a koně, byl z Juliova návodu obelstěn tak, že kdykoliv žádal vodu k rozředění vína, bylo mu naléváno bílé víno, a to dosti silné. Když mu Julius nakonec ten úskok prozradil, velmi se smál. Ale okolo jedné hodiny jsme opustili hostinec a brzy jsme byli potrestáni za veselý šprým. Vozkové se totiž spolu poprali, jeden seskočil ke rvačce s vozu, druhý s koně. Ba i sluha za chvíli spadl s koně a nahnal nám strachu, že si ublížil. Jak jsem litoval, že jsem dovolil, aby tolik pili, a sliboval jsem si, že už nikdy nebudu zvat vozky k pitce, dokud bychom měli ten den před sebou ještě část cesty.

Konečně jsme s boží pomocí okolo druhé hodiny dojeli do Paříže, města lidnatého a blátivého, jak se o něm právem vypravuje...“

* * *

(Latinský text, který je v rukopise brněnské universitní knihovny Mk 68 na f. 4r — 9v, je v překladu poněkud zkrácen.)

-dm-

Óda o klarských bohyních

Roku 1613 složil na svého tehdy už populárního spolužáka Jana Ámose Komenského ódu student herbornské university Reiffenberg z Nassavska. Vyšla společně s dvěma elegiemi, věnovanými témuž oslavenci — řeckou, kterou zbásnil známý profesor téhož vysokého učení Jan Jindřich Alsted, a latinskou, pocházející od Moravana Matouše Tita — jako příloha ke Komenského studentské práci *SYLLOGE QUAESTIONUM CONTROVERSARUM è Philosophiae viridario depromptarum* (!) v Herborně r. 1613.¹⁾ Je nadepsána *SORTILEGIA LYCOPHRONTICA Johanni Amos, Juveni insigniter literato et venustate morum politissimo, amico unice charo, amoris testificandi gratiâ composita à JUSTO REIFFENBERGIO NASSOVIO. Johannes Amos Moravus, ἀναρχαμματαθεΐς*. Prvá dvě slova názvu narážejí na Lykofrónovu prorockou skladbu *ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ* a naznačují, že následující verše předpovídají Janu Ámosovi slávu;²⁾ údaj za autorovým jménem upozorňuje, že písmena klíčových slov skladbičky (vysázená verzálkami)³⁾ dávají, jsou-li náležitě přeskupena, jméno *Johannes* atd. Písmena jsou navíc umístěna ještě v podtitulku, dokonce dvakrát, upravena ve dvě věty: 1. *Amas musas. Inde honor. (v. in d. verso.)* 2. *Ova: ornas omine Musas*. Bohužel pouze druhá přesmyčka dává žádané jméno, totiž *Ioannes Amos Moravus*, kdežto prvá — i když za *d* dosadíme *v* — pouze *Ihannes* atd. (chybí jedno *o*). Tato chyba Reberovi v jeho jinak pečlivém komentáři unikla; nám však usnadní posouzení druhé podivnosti básničky.

Óda se skládá ze šesti asklépiadských strof zv. druhých (tři menší verše asklépiadské a jeden glykonej), které nejsou navzájem odsazeny.⁴⁾ Avšak čtvrtá má asklépiadeje pouze dva, je tedy tříveršová, přičemž je v starém tisku její první verš ještě na str. 23, druhý už na 24. Z toho uzavíral Reber, že sazeč vynechal jeden verš a že se to stalo „při obracení poslední strany“. Tím byl podle něho „i smysl porušen“. Pozorujme tedy smysl této strofy, ale pro souvislost i předešlé strofy třetí (zájmeno *hoc* na počátku odkazuje na adresátovu učenost):

*Hoc nostrae cathedrae pulpita non negant,
Et novère, quibus mens calet, optimas
Scrutari et varias res studiosiùs,
Praesentesque docent theses,*

*Sublimes quibus in res scrupulosius
Indagas, nitido et commemoras stylo,
Quae multos alios latent.*

Smysl je nezávadný a bez mezer — *nativus verborum ordo* by byl ... *theses, quibus scrupulosius indagas in sublimes res et commemoras nitido stylo, quae* atd. Mezera je teprve u Rebera, který změnil interpunkci a za slovem *theses* udělal tečku; pak by ovšem třířádková čtvrtá strofa byla kusá.

Protože kontext je nazávadný a protože jsme našli chybu už v autorově anagramu, není důvodu připisovat chybějící verš na vrub výbornému herborskému sazeči. Mladý humanista patrně napsal o verš méně. Buďto pokládal zkrácení strofy za svoje právo, zrovna jako Seneka neváhal rozmnožovat počet malých sapfiků v sapfické ódě,⁵⁾ anebo — jak se stává méně zkušeným veršovcům — mu prostě došel dech.

SORTILEGIA v herborském vydání jsou prosta sazečských chyb. Text Kvačalův už vykazuje dvě odchylky, které mlčky převzal i Reber.⁶⁾ Je to v poslední strofě, kterou cituji z metodických důvodů podle Reberova vydání:

*Musas quandoquidem nomine proprio
sic testante sacras promptus ovans que amas
ac ornas clarius omine nominis
gaude et laetus ab hoc ova.*

V posledním řádku má být *ob* místo *ab*, jak správně vysázeli v Herborně. Ale zajímavější je v předposledním verši adverbialní komparativ *clarius*. Významově i stylisticky by se do autorovy dílny hodil; v uv. strofách 3. a 4. byly podobné komparativy dva. V závěrečné je však nepřipustný metricky: čtvrtá slabika malého asklépiadeje musí být krátká, šestá naopak dlouhá.⁷⁾ Jednoduché rozuzlení je v starém tisku: *Clarias* (s majuskulí). Kvačala majuskuli zachoval, ale četl už onen nepřipustný komparativ, který nakonec přetiskl Reber s minuskulí.

Omyl či bezděčná emendace obou editorů neplyne arci jen z neznalosti příslušného metra, ale i z toho, že adj. *Clarius* je poměrně vzácné, a tedy mimo řady klasických filologů neznámé. U Ovidia (Metam. 11, 413) i jinde je to přídomek Apollóna, který měl jednu ze svých věštíren v Klaru v Iónii. Protože byl koryfejem Múz, mohly být i Múzy docela dobře označeny *Clariae* (deae). Nicméně

nassavský rodák, v jehož ódě jsme postihli dva důkazy neobrátlosti, původcem tohoto označení nebyl.

Zdali rovnice *Clariae* = *Musae* existovala už ve starém věku, nepokládá se dnes za jisté; Georges ani Pape ji neznají. Existovala však ve Scaligerově verzi Ausoniova verše *indulget Clariis ... inter castra Camenis* (totiž císař Gratianus, Epigr. 1,10). Rukopisy zde mají *datiis*, *daciis*, *latiis*, *clatiis*; Thesaurus s. v. *Claros* obezřetně poznamenává, že čtení *Latiis* má oporu v Ausoniově makaronském hexametu Ἐλλαδικῆς Μούσης μέτοχον *Latiiaeque Camenae* ἄξιον, Epist. 12,1. Přesto je Scaligerovo čtení lákavé; pochází ostatně „ex libris“, tj. z kodexů dnes už ztracených. Buď jak buď, Scaliger vydal Ausonia mnohokrát, Ausonius byl jedním z nejčtenějších básníků a na herborské universitě byl asi znám především ze Scaligerových vydání. Reiffenberg si asi vypůjčil pro své Múzy přídomek *Clariae* odtud.

Pointa: Jsou u humanistů slova a významy, které mají antický ráz, a přece pro antiku zaručena nejsou, ba v řadě případů v anticke latině prokazatelně nebyla. Ale jak už mnohokrát řečeno, editor je musí respektovat.

JULIE NOVÁKOVÁ

POZNÁMKY

¹⁾ Jediný známý exemplář *Sylloge* je v majetku Státní knihovny ve Wiesbadenu; jeho fotokopii vlastní bývalý Kabinet filologické dokumentace, nyní Ústav pro českou literaturu, který ji lask. zapůjčil Sekretariátu pro vydávání Díla J. A. Komenského.

²⁾ Viz Reberovo vydání spisku v edici VSJAK, sv. I, 1914, str. 46, pozn. 31.

³⁾ Majuskule jsou zachovány ve vydání Jana Kvačaly, *Korrespondence Jana Amosa Komenského II. ... Menší latinské spisky některé*, Praha 1902, str. 236. Reber užil prostrkané sazby.

⁴⁾ Reber tento způsob mylně nazývá *in continuo* („Báseň tištěna původně in continuo“, pozn. 33).

⁵⁾ V tragédii *Medea*, v. 607—651 je to vždy osm sappíků a jeden adónius. Stavba ostatních variací, jimiž se Seneka odchyluje od klasických systémů, není zcela jasná.

⁶⁾ U Rebera jsou navíc tiskové chyby, opravené v errátech na str. 491.

⁷⁾ Krátké koncové *-us*, měřené před samohláskou jako dlouhé, existuje sice v klasickém hexametu, ale ve verši asklépiadském bylo tuším nepřipustné.

Z korespondence Václava Dobruského s Konstantinem Jirečkem

I.

Ještě jednou se vraťme k osudu nápisu z Pizu, o němž jsme psali již v *LF* 86, 1963, str. 223—5. V dopisu z 15. května 1886 žádal Konstantin Jireček Václava Dobruského o podrobnější zprávu, týkající se onoho nápisu. Že se mu jí dostalo, a to brzy (28. května), ukazuje další Jirečkův dopis z 25. července 1886, který jsme až nyní objevili v korespondenci Dobruského. Přetiskujeme jej pro jeho zajímavost.

STR. 1.

Praha 25. července 1886.

Velectěný pane!

Ode dávna jsem povinen, abych se / poděkoval za vzácný pro mne list od / 28 května a za přepis veledůležitého / nápisu z Čirpanska.¹⁾ Chtěl jsem totiž / k listu přiložit hned i článek z Arch. / Mittheilungen, ale letošní první svazek / po dnešní den ještě nevyšel; zdržel / se bezpochyby následkem přípravy / map a ilustrací.²⁾

STR. 2.

Nápis z Pizu je velice důležitý. / Druhá částka, která ve Vašem přepise / vystupuje poprvé na světlo, ukazuje / zjevně, jakým způsobem Římané v pro- / vincia Thracia z vesnic (κώμη) zařizovali obce městské — συνουκισμός, jak to / i Mommsen v novém díle³⁾ své římské / historie (V p. 282) jasně již nastínil. / Kromě toho má určitá datovaná / zpráva o založení města Pizu jistou cenu / i k ustanovení věku římských itinerářův. Směs jmen thráckých a / latinských, která vystupuje i na kamenech starozágorických,⁴⁾ je velice /

STR. 3.

zajímavá. O jmenech osob a míst thráckých / psal Tomaschek nejen v rozpravě o Bessech, / ale v četných článcích v „Öst. Gymnasial- / ztschrift“; bohužel je to materiál velice / roztržštěný. Něco z něho je přejato do (škrtnuto) u / Dumont, Monuments et inscriptions de la / Thrace p. 76—82.⁵⁾ Doufám, že Tomaschek / brzo vydá slibované celkové dílo o / Thrácích.⁶⁾

Knížku Škorpilovu, България върху археол. изследвания
jsem neviděl,⁷⁾ ale / musím si ji již k vůli úplnosti literatury za-
opatřit. — Nedejte se ničím odstrašovati!⁸⁾

Jsem docela zabrán do spracování všech svých bulh. cestopisných materiálů ve velikou českou knihu. Srdečně Vás pozdravuje Váš

Konst. Jireček

II.

Archeologická expedice, uspořádaná císařskými akademii věd ve Vídni počátkem srpna 1897, zahrnovala řadu odborníků rakouských i jiných. Podrobnosti o ní se lehce čtenář dozví z úvodu k *Antike Denkmäler in Bulgarien*, které uspořádal Ernst Kalinka jako jeden z účastníků výpravy. O pozadí expedice lze se však dočíst i v Jirečkově deníku a také v níže zveřejněných dopisech Jirečkových Dobruskému.

č. 1.

STR. 1.

Ve Vídni VIII² Josefstädter Str. 48
19. VII. 1897

Velectěný pane!

Píšu dnes po rozpravě s p. kolegou Bormannem v / záležitosti projektované archeologické expedice císařské akademie / náuk do černomořských a snad i jiných krajin Bulharska.⁹⁾ Dle mého náhledu by bylo dobře, kdyby bulharská / vláda dala ze své strany tu výpravu provázeti od / Vás, již proto, aby se důležité snad předměty, nale- / zené při té příležitosti, hned sebraly pro bulharské / museum. Expedice má úkol jen fotografovati, kresliti / a studovati, a ne sbírat předměty samy. Resultáty /

STR. 2.

její budou tištěny, ale kdo ví jak dlouho se to prodlí. / Doufám, že pánové obrátí dosti pozornosti i k / předmětům archeologie středověké.¹⁰⁾ Dle úmluv má se / výprava sejíti 3/15 srpna ve Varně.¹¹⁾ Jak se k tomu bude / míti bulh. vláda, nevím; psal jsem p. ministru /

presidentu dr. Stoilovu, p. ministru Veličkovu atd., ale / odpovědi nemám, leda že tuším v „Míru“ byla zpráva / o té výpravě, pocházející patrně z mého listu.¹²⁾ Aka- / demie vládně značnými prostředky; utrácelo se / mnoho na Malou Asii a nebude zle, věnuje-li se / něco pozornosti i Bulharsku.¹³⁾ Zvali mne, abych se /

STR. 3.

také účastnil, ale pro středověk se málo nalézá / nového a mně nastávají úkoly jiné jinde.

Srdečně pozdravuje

Váš

Prof. Jireček

č. 2.

STR. 1.

Ve Vídni 1. srpna 1897

Velectěný pane!

Obdržel jsem list Váš od 27. m. m. a jsem věru v / nesnázi stran rady, kterou bych Vám dátí měl. Myslel jsem, že nepříjemnosti Vám před lety způsobil / H. Š. a ne mladší K. Š., jak píšete.¹⁴⁾ Vydavatelé / „Arch. ep. Mitth.“, zdá se, mnoho drží na pomoc p. / Š., jelikož jim od let shledává netištěné / nápisy, arci latinsky nebo řecky neuměje. O / osobních záležitostech a poměrech je mi těžko / rozsuzovati. Zajisté by museu bulharskému bylo /

STR. 2.

prospěšné, kdyby někdo z jeho strany výpravu / provázal a na mnohé starožitnosti, při té příležitosti / nalezené, vložil ruku. Prof. Bormanna jsem více neviděl; snad / již odjel. /¹⁵⁾ Odjíždím zítra nebo pozejtří na delší / pobyt do Dalmacie.

Pozdravuje Vás

Váš

Prof. Jireček

POZNÁMKY

¹⁾ Nápis z Pizu viz u Ernsta Kalinky, *Antike Denkmäler in Bulgarien*, Wien 1906, str. 34. Ostatní literaturu k němu viz B. Gerov, Zur Deutung einer Stelle der Pizosinschrift und des Cod. Iustin. X, 1, 4 (*Studia in honorem acad. D. Dečev*), Sofia 1958, 255¹.

²⁾ Jde o *Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen* X 1886. Mapa na tabulce VI a VII patří k článku: Jireček, Archäologische Fragmente aus Bulgarien 43—104, 129—209.

³⁾ Th. Mommsen, *Die Provinzen von Caesar bis Diocletian*, 3. Aufl. 1886.

⁴⁾ Jejich svod je v připravovaném díle *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*, vol. III, 2, jež vydává G. Mihailov.

⁵⁾ Přesně: Albert D., *Inscriptions et monuments figurés de la Thrace par.*, Paris 1876.

⁶⁾ Stalo se tak o něco později. W. Tomaschek, Die alten Thraker, *Sb Akad. Wien* CXXVIII, 1893, p. 1—130; CXXX, 1894, p. 1—70; CXXXI, 1894, p. 1—104.

⁷⁾ Jde o publikaci Шкорпил Вл. и Карел; Някои бележки върху археологическите и историческите изследвания в Тракия, Plovdiv 1885, str. 103 = S. Georgijeva—V. Velkov, Bibliografija č. 5001, Sofia 1957.

⁸⁾ Dodatečně dopsáno (podle barvy inkoustu). Jireček měl na mysli neshody mezi Dobruským a Škorpilem, jak je poznáváme i z dalších dopisů.

⁹⁾ Prof. Eugen Bormann (1842—1917) byl spoluvydavatelem časopisu *Archaeologisch epigraph. Mittheilungen*. O cestě a o uchování památek viz E. Kalinka, *Ant. Denkm. in Bulg.*, str. 2—3. Svod nápisů vyšel poměrně brzy, již roku 1906, jako čtvrtý svazek edice *Schriften der Balkankommission*, Antiquarische Abteilung.

¹⁰⁾ Tento předpoklad se — jak se zdá — nesplnil.

¹¹⁾ Popis cesty viz v *Ant. Denkm.* l. c. a v Jirečkově deníku z 3. května 1898, srov. R. Hošek, Václav Dobruský *LF LXXXII* (1959), str. 301, pozn. 13.

¹²⁾ Konstantin Stojlov (1852—1901) byl v té době ministerským předsedou, ministrem vnitra a zahraničí. — Konstantin Veličkov (1856 až 1907) spisovatel, básník a státník. V Stojlovově vládě byl ministrem školství, dále obchodu a orby. O obou viz *Ottův slovník naučný* s. v. — *Mír*. Ežedenven vestnik. Sofia.

¹³⁾ Výsledkem byl monumentální svod vydávaný E. Kalinkou pod názvem *Tituli Asiae Minoris*, vol. I 1910.

¹⁴⁾ H. Š. = Hermenegild Škorpil (1858—1923).

K. Š. = Karel Škorpil (1859—1944). O obou viz *Ottův slovník naučný* s. v., o Karlu nekrolog A. Salače, In memoriam Caroli Škorpil — *Hlídky archeologické* 1946, 13, str. 225—229.

¹⁵⁾ Prof. Bormann viz pozn. 9 k předchozímu dopisu.

R. HOŠEK

Diskuse a polemiky

JAK PŘEKLÁDAT ŘECKÉ NAUKOVÉ TEXTY?

S upadající obecnou znalostí řečtiny se zvyšují požadavky na úroveň překladů. Překlady naukových textů v minulosti byly spíše pomůckou pro porozumění originálu. Máme-li však dnes zpřístupnit myšlenkové dědictví antiky širší veřejnosti i odborníkům, kteří již nejsou s to přihlédnout k původnímu znění, musíme překládat jiným způsobem. Tradiční pohled na antický text jako na starožitnost i snaha spíše o co nejdělejší převezení jazykového vyjádření než o obsahové přetlumočení nemohou dnes již vyhovovat. Je i v zájmu klasických filologů, aby srozumitelným překladem ukázali, že myšlenky antických autorů jsou aktuální a živé i z hlediska soudobé úrovně odborných disciplín.

I sebevěrnější překlad, zvláště odborného textu, je ovšem vždy interpretací, pro niž jsou věcné znalosti překladatele alespoň neméně tak důležité jako jeho filologická erudice. Doslovný překlad, často se sklonem k archaizaci, který byl tradičně považován — na rozdíl od překladatelské praxe v oblasti moderní filologie — za nepřiměřenější, je zpravidla málo jasný. Takový způsob překládání nemusí být jen projevem úcty k textu, který je chápán spíše jako materiál, nýbrž může být i výrazem věcných nesnází. Volnější překlad využívající i soudobé terminologie není parafrází, ale překladem, který je sám o sobě srozumitelný. Takový způsob překládání, vynucený objektivně i situací, do níž se dnes dostalo humanitní vzdělání, si vyžaduje pomoci odborníků, neboť nelze požadovat, aby klasický filolog byl ještě navíc důkladně obeznámen s příslušným vědním oborem.

Kritický pohled na překladatelskou tradici, v níž filologická kritéria zatlačovala obsahové zřetele do pozadí, a zdůvodnění moderního způsobu překládání chceme doložit rozбором dvou otázek. Je přípustné učinit nějaký zásah do textu, vyžadují-li to jen obsahové zřetele? Jak máme překládat vědecké termíny? Jako podklad jsme zvolili logické texty, ale naše závěry se vztahují na jakoukoliv jinou vědní oblast.

Zachovaný text není vždy bez závad, ale filolog se odváží nějaké úpravy jen tehdy, je-li to v souladu se zásadami textové kritiky. Jestliže „nechce opravovat autora“, musí alespoň připustit

možnost písařské chyby. Porovnejme např. dva úryvky Aristotelovy z *Rétoriky*:

a) Enthyméma pak jest druhem sylogismu a o všech sylogismech bez rozdílu pojednávatí jest úkolem *dialektiky* (prol. K. B.) buď celé, nebo její určitě části.¹⁾

b) Neboť je skutečně pravda, co jsme řekli již dříve, že se totiž rétorika skládá jednak z vědy *analytické* (prol. K. B.) a jednak z vědy politické, jež jedná o povahách a mravech.²⁾

Záměna mezi *διαλεκτική* a *ἀναλυτική* je tu zřejmá a v druhém případě ji můžeme snadno doložit i paralelním místem:

A tak skutečnost ukazuje, že rétorika jest, abychom tak řekli, druhem odnože *dialektiky* a nauky, jež pojednává o mravních povahách a kterou plným právem jest nazývati naukou politickou.³⁾

V duchu filologické tradice se překladatel neodvážil žádné úpravy, protože ji neměl podloženou ani jediným rukopisem. Ale jindy je tato tradice klidně porušena, i když právě v tomto případě neprávem, neboť i „věrný“ překlad závisí na porozumění textu. Jako příklad uvedeme výraz stoické logiky εἰ τὸ πρῶτον, τὸ δεῦτερον, v němž se sice nevyskytuje εἶσι, ale již tradičně se překládá (Hicks, Pohlenz, Appelt, Okál, Kolář⁴⁾ „Je-li prvé, je druhé“ místo „Jestliže prvé, druhé“. Že tu jde o zkreslení textu, si ovšem uvědomí jen ten, kdo je obeznán s rozdílem mezi pojmovou a výrokovou logikou v antice: u peripatetiků označují písmena *A, B, C* termíny kategorického soudu, ale u stoiků jsou uvedené číslovky vyjádřením celých výroků.

Při překládání logické terminologie se neobejdeme bez důkladné znalosti logiky samé i její historie, protože ve stoických a peripatetických textech nacházíme buď tytéž termíny s různým významem, např. ἀξίωμα (výrok, axióm) nebo různé termíny v témže významu, např. λήμμα a πρότασις pro premisu. S obdobnou situací se setkáváme např. i u Aristotela, a to dokonce v jednom spise, např. v *Topikách*. Je zřejmé, že přiměřený překlad musí přihlížet jedině k významu. Jak jej však máme přiblížit našemu čtenáři? Tradiční zásadu používat jen českých ekvivalentů nepovažujeme za vhodnou. Třebaže se dnes výlučně užívá jen termínů jako „definice“, „subjekt“, „predikát“, „antecedent“, „konsekvent“, nacházíme v překladech stále ještě „výměř“, „podmět“, „přisudek“, „předvěti“, „zavěti“. Stejně nevhodná je i tradice etymologického překládání termínů, existují-li v soudobé terminologii přiměřené ekvivalenty.

To vše jen prohlubuje propast mezi antickou a moderní vědou, kterou chceme našimi překlady překlenout.

Volnější překlady nejsou ostatně ani přísně filologicky vzato nijak nepřijatelné. O tom nás přesvědčuje tradice anglických nebo francouzských klasických filologů. Není ovšem nijak nesnadné dosáhnout toho, aby takové překlady posloužily nejen širší veřejnosti a odborníkům, ale aby také vyhověly požadavkům klasických filologů. Překladatel má přece možnost v poznámkách podrobně zdůvodnit svůj překlad z jazykových i věcných aspektů. A vzhledem k edičním možnostem jsou právě takové překlady, plnící více funkcí a odpovídající překladatelské praxi odborné literatury vůbec, dnes zcela nezbytné.

KAREL BERKA

POZNÁMKY

¹⁾ *Rhet.* I, c. 1, p. 1355a, 8nn (čes. překl. str. 28). *Srov. Anal. pr.* II, c. 1, p. 52b, 38nn (čes. překl. str. 92).

²⁾ *Rhet.* I, c. 4, p. 1359b, 8nn (čes. překl. str. 52).

³⁾ *Rhet.* I, c. 2, p. 1356 a, 25nn (čes. překl. str. 32).

⁴⁾ Např. Diogenes Laertios, *Životopisy slávných filozofov*, Bratislava 1954, II, str. 35.

O DATOVÁNÍ DOCHOVANÝCH POZDNÍCH ŘÍMSKÝCH ZÁKONŮ

V pozdní římské říši neboli za římského *dominátu* soustřeďovali veškerou zákonodárnou moc ve svých rukou císařové. Z jejich dvorů vycházely tzv. *leges generales*, jež byly vydávány ve třech různých formách jakožto *constitutiones principum*. V jedné z těch forem přežívala starší *oratio principis in senatu habita*, a to tak, že byla císařská konstituce zaslána jednomu z obou říšských senátů, tj. buď římskému, nebo konstantinopolskému, a v něm veřejně přečtena. Jako příklad tu může posloužit *δημηγορία Κωνσταντίου αυτοκράτορος πρὸς τὴν σύγκλητον ὑπὲρ Θεμιστίου* z r. 355, dochovaná v řeckém znění ve sbírce Themistiových řečí. K druhé formě, v níž se uchovávalo při životě *edictum principis*, náleží právní předpisy s platností zákonů, které císařský dvůr adresoval ve veřejných vyhláškách *ad populum* nebo *ad provinciales*. Většinou však byly *constitutiones* v pozdní římské říši toho druhu, že v nich císař dával právní instrukce jednotlivým vysokým úředníkům, načež bývala císařská ustanovení dávána na vědomí veřejnosti vyhláškami jednak v místě císařova dvora, jednak v místech působnosti těch úředníků, kterým byla přímo ode dvora anebo prostřednictvím vyšších úředních instancí doručena. Takto se také dochovaly některé císařské konstituce nápisné (např. CIL III 7000 = Desau ILS 6091, a Bruns, *Fontes iuris Romani*, 7. vyd., č. 97 a, b).

Římským právníkům však nesloužily ke studiu platných zákonů nápisy, nýbrž archívy, ve kterých byly také vypracovávány sbírky zákonů, zprvu jen soukromé, později úřední. Několik celých císařských konstitucí se dochovalo např. ve sbírce *Constitutiones Sirmondianae*, kdežto v úředních sbírkách, jakou byl *Codex Theodosianus* z V. stol. i *Codex Iustinianus* ze VI. stol., najdeme sotva některou konstituci, o jejíž úplnosti bychom mohli být přesvědčeni; právníci-kompilátoři sestavovali totiž své kodexy podle věcného hlediska, tj. z jednotlivých konstitucí vybírali vždy jen některé jejich části. Tak známe např. 11 fragmentů jedné konstituce ze 3. května 361 (Cod. Th. I 6,1 + I 28,1 + VI 4,12 + VI 4,13 + VII 8,1 + XI 1,7 + XI 15,1 + XI 23,1 + XII 1,48 + XIII 1,3 + XV 1,7) a přesto nemůžeme být jisti, zda je v nich obsažena ona konstituce celá.

Při spojování jednotlivých fragmentů v jeden celek nám sice může posloužit, je-li v textu uvedeno *et cetera* nebo *post alia*, ale

hlavním vodítkem je při hledání více fragmentů jedné a téže konstituce stejná *inscriptio* a *subscriptio*. Nad textem každého fragmentu, a to i sebekratšího, je v úředních kodexech citována *inscriptio* se jménem císaře, který konstituci vydal, anebo — častěji — císařů, jejichž jménem byla vydána, a se jménem adresáta, kterému byla ode dvora zaslána. Po vlastním textu pak následuje v převážné většině dochovaných fragmentů *subscriptio* s datem, kdy byla konstituce vydána (*data*), doručena (*accepta*) nebo veřejně vyvěšena (*proposita*) či přečtena (*lecta*); u *data* je také často uvedeno místo, kde k tomu či onomu právnímu aktu došlo.

Tematické uspořádání látky způsobilo ovšem i to, že se v jednotlivých sbírkách některé fragmenty opakují, i to, že *Codex Iustinianus* obsahuje zčásti tytéž konstituce jako *Codex Theodosianus*. Pro IV. a V. stol. je ovšem Theodosiův kodex sbírkou základní, ale přesto je třeba i při studiu tohoto období přihlížet ke kodexu Justiniánovu, neboť v něm nalezneme některé konstituce či jejich fragmenty, které pořadatelům Theodosiova kodexu unikly.

Pro studium dějin římské říše mají dochované sborníky císařských konstitucí neobyčejně velký význam jako historický pramen, a proto se plným právem dostal nejeden článek z nich do chrestomatie, která u nás vyšla r. 1961 pod názvem *Antika v dokumentech II — Řím*. K velkým přednostem dochovaných konstitucí patří totiž i to, že je lze většinou přesně datovat. Avšak věřit jednostranně a nekriticky všem datům, která uvádějí *subscriptions*, není ani správné, ani možné. Mnohá tradovaná data vzbudila podezření již u vydavatelů Theodosiova a Justiniánova kodexu, tj. u Gothofreda, Krügera i Mommsena, ale metodologický návrh, jak mnohá data revidovat, který podal r. 1889 Otto Seeck (*Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, Rom. Abt. X, str. 1—44, 177—251), byl Th. Mommsenem kategoricky odmítnut jako „eine wissenschaftliche Nullität“ (tamtéž XXI, 1900, str. 180—185 = *Gesammelte Schriften II*, Berlin 1905, str. 397—401). Přesto se O. Seeck, jenž věnoval celé své životní dílo úsilí probádat zánik antického světa, nedal od svého postupu odradit, zdokonalil svou metodu a vydal posléze ve Stuttgartě r. 1919, když už své vlastní historické dílo prakticky ukončil, pozoruhodný přehled svého metodologického přístupu k chronologii zákonů ze IV. a V. stol. v knize *Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 n. Chr.* V této knize jsou zkontrolována všechna data dochovaných císařských konstitucí a jejich fragmentů a mnohá z nich jsou také více či méně přesvědčivě opravena.

Chceme-li získat důvěru k datu, které uvádí *subscriptio*, musíme si ověřit, zda je v souladu jednak s údaji, které uvádí *inscriptio*, tj. s dobou vlády císaře-zákonodárce i s úřední dobou uvedeného adresáta, jednak s císařským itinerářem, uvádí-li ovšem *subscriptio* místo, v němž byla konstituce vydána. Je-li tu něco v neshodě, je třeba hledat chybu. Že obsahuje nejedna *inscriptio* jiné jméno zákonodárcovo, uznával i Mommsen ve svém vydání Theodosiova kodexu, ale pokud šlo o *subscriptio*, hledal vždy chybu raději v písařově přepsání a v denním datu než v letopočtu, kdežto Seeck se ve své heuristické práci snažil své opravy opřít o hlubší poznání příčin, proč k tak četným nesrovnalostem v časových údajích docházelo.

Seeck při své revizi sice nevylučuje možnost písařských chyb ve vlastních jménech nejen císařů, nýbrž i adresátů a měst, ale přece se o jména osobní i místní nejvíce opírá. Přitom věří mnohem více ve spolehlivost tzv. „soukromých“ konsulátů, zastávaných občas vysokými říšskými hodnostáři, než ve spolehlivost konsulátů císařských, které jsou mu všechny takřka a priori podezřelé. Konsuláty jednotlivých císařů se totiž vždy několikrát opakovaly, aniž byly v archivním materiálu označovány s důsledností iteračními ciframi, jména císařů v nich byla uváděna zkratkami (např. *Const.* = *Constantinus*, *Constantius* i *Constans*) anebo byl císařský konsulát vyjádřen pouhým *ipsis AA. cons.*, či *ipso A. et C. cons.* Tato nepřesnost ve vyjadřování letopočtu, Seeckem nejen předpokládaná, nýbrž některými prameny i doložená, činila ovšem kompilátorům v V. stol. velké potíže, chtěli-li tu či onu konstituci přesně časově zařadit. Při své práci pak chybovali nejen tak, že napsali poměrně mnoho císařských konsulátů nepřesně, nýbrž i tak, že ve snaze odstranit víceznačnost vybrali často jednu z možných eventualit, aniž si správnost svého rozhodnutí náležitě ověřili. Někdy ovšem ponechali kompilátoři ve své práci císařské konsuláty bez iteračních cifer, majíce zřejmě za to, že jde o první konsulát jmenovaných císařů. Není tomu však vždy takto zejména ve fragmentech konstitucí z doby společné vlády Valentiniana I. a Valenta, v nichž se letopočet *Valentiniano et Valente AA. cons.* může týkat jak r. 365, tak r. 368, 370 a 373.

Že je v některých fragmentech omylem *dat(a)* místo *p(ro)p(osita)*, uznával i Mommsen, a Seeck nadto bystře postřehl, že v mnoha subskripcích bylo vydání zákona vynecháním časového údaje o jeho pozdějším veřejném vyhlášení posunuto omylem do doby o rok pozdější. Podle analogie *dat. III non. Nov. Treveris, acc. XV*

kal. Mai. Hadrumeto Volusiano et Anniano conss. (Cod. Th. IX 40,1 + XI 30,2 + XI 36,1) — což znamená, že byla 17. dubna 314 doručena v Hadrumetě byzacenskému praesidovi konstituce vydaná Konstantinem I. v Trevíru 3. listopadu předchozího roku — opravil Seeck kromě mnoha jiných případů např. i v Cod. Th. XII 1,56 rkp. *dat. XII kal. Ian. Antiochiae Iuliano A. IIII et Sallustio conss.* (= r. 363) na *dat. XII kal. Ian. Antiochiae, pp. Iuliano A. IIII et Sallustio conss.*; Julianus totiž přezímoval v Antiochii r. 362/3, kdežto v prosinci 363 byl již mrtev.

V těch případech, ve kterých je ve shodě s dobou úřední činnosti adresáta nebo s místem vydání zákona rok následující za tradovaným konsulátem a ve kterých je tedy zapotřebí posunout letopočet o rok dále, vysvětluje Seeck chybu tak, že byl v předloze kompilátorů uveden nikoli konsulát, nýbrž „postkonsulát“ (*post consulatum*).

Nemohu zde pro nedostatek místa uvádět všechny duchaplné nápady, kterými se O. Seeck pokusil odstranit zjevné i více méně skryté nesrovnalosti v dochovaných konstitucích a ve kterých hleděl na stránku jak formální, tak obsahovou. To vše mu pomohlo určit dobu vydání i takových konstitucí, jejichž dochované fragmenty postrádají — zejména v Justinianově kodexu — *subscriptio*.

Avšak ačkoli je Seeckova práce při datování konstitucí ze IV. a V. stol. pro každého badatele zabývajícího se studiem této doby nezbytnou oporou, nesmí jí být užíváno nekriticky. Seeck sice ve svých Regestech nemohl uplatnit své idealistické názory o příčinách zániku antického světa, které mu zejména marxisté ostře vytýkají, ale může tu zmást uživatele svého díla tím, že v seznamech zákonů (*Regesten*, str. 427—446) i ve vlastních regestech (tamtéž, str. 159—423) přestal jasně označovat stupeň pravděpodobnosti svých konjunktur. Nepotřeboval jsem se zatím zamýšlet ve své práci o dějinách IV. stol. n. l. nad všemi Seeckovými opravami, ale probral jsem již všechny dochované zákony z let 311 až 395 a dospěl jsem k tomuto zjištění. Z 1891 fragmentů dochovaných z té doby ponechal Seeck beze změny 1459krát konsulát uvedený v subskripci, přičemž v 67 případech uznal konsulát za správný teprve poté, když vysvětlil nějakou zdanlivou nesrovnalost anebo — častěji — když provedl v textu nějakou konjekturu, a v 124 případech poté, co provedl v subskripci úpravu denního data. Opravit nebo upravit letopočet navrhl Seeck celkem 390krát, a to podle mého mínění 263krát přesvědčivě, kdežto 127krát jen více nebo méně pravděpodobně. Ve 42 případech pak nenašel žádnou oporu pro to, aby

se pokusil určit přesný rok vydání konstituce anebo aby mohl vybrat jeden z několika možných roků jako pravdě nejspodobnější.

V závěru tohoto článku, k jehož napsání mne nepřimo inspirovala *Antika v dokumentech* II, neuvádějící ve svých poznámkách nic o důvodech, proč bere některá data pozdních římských zákonů v pochybnost, pokládám za užitečné poukázat ještě na to, že někdy není pro zjištění dvora, na kterém byl zákon koncipován, směrodatná ani *inscriptio*. V Theodosiově i Justinianově kodexu se např. dochovala pod jinou „hlavičkou“ nejméně jedna konstituce Liciniova (Cod. Th. VIII 4,3 + X 7,1 + X 20,1 + XII 1,5) a 10 konstitucí Konstantina II. (Cod. Th. VI 22,2 = XII 1,24; IX 34,5; X 10,4; XI 1,4 + XI 7,7; XI 9,2; XII 1,26; XII 1,27; XIII 4,2; XV 1,5 + Cod. Iust. X 48,7; Cod. Iust. V 17,7), ačkoli šlo o císaře, jejichž památka byla prokleta, a zachovaly se tak např. také dva zákony Magna Maxima (Cod. Th. VI 28,4 a IX 36,1), ačkoli to byl uzurpátor, jehož legislativní činnost neuznávali legitimní císařové za platnou.

Inscriptio každé konstituce uváděla zpravidla jména všech císařů společně vládnoucích, přičemž jen oblast adresátovy úřední činnosti a místo vydání nebo vyhlášení zákona je zde vodítkem pro zjištění toho, na kterém císařském dvoře byla ta či ona konstituce vydána. Někdy ovšem zůstalo v záhlaví zákona jen jméno císaře hodnostně nejstaršího, a to i tehdy, jestliže z jeho dvora dochovaný zákon nevyšel. Jako příklad může posloužit často citovaný Cod. Th. XVI 10,2 se subskripcí *acc. Marcellino et Probino cons.* (= r. 341), v němž se hrozilo trestem smrti těm lidem, kteří se odvažovali obětovat pohanským bohům. Třebas v záhlaví dochovaného fragmentu čteme *Imp. Constantius A. ad Madalianum agentem vicem praefectorum praetorio*, nemůžeme Konstantia II. uznat za autora této konstituce, neboť Madalianus byl r. 341 *vicarius Italiae* a přijímal tedy rozkazy i zákony ode dvora Konstantova.

JOSEF ČEŠKA

Z nové literatury

Jan Burian, G. J. Caesar. Praha, Orbis 1963 (Československá společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, Portréty). Stran 199, 1 mapka a fotografie v textu.

Svazkem o Caesarovi uvedl šťastně Jan Burian klasičskou tematiku do nové orbisovské edice Portréty, v které v nejbližší době má vyjít i Freluv Feidias. Tato řada je dobře redigována a už od začátku si získala zájem čtenářů.

Caesarova postava vždy budila zaslouženou pozornost. Burian se snažil neubrat nic z její přitažlivosti ani problematičnosti. Napsal tak populární knihu v dobrém slova smyslu, kterou si se zájmem přečte jak laik, tak odborník. Práce se opírá o solidní základy, a jestliže některé věci jsou v ní, patrně pro zdůraznění, opakovány, je to vyváжено tím, že Burian otázky zbytečně nezjednodušoval *ad usum delphini*.

Autor správně začal svou knihu popsáním krize římského městského státu koncem II. a počátkem I. stol. př. n. l., bez níž není možno pochopit složitou osobnost a osudy Caesarovy. Líčení dusné atmosféry Sullovy diktatury pak tvoří přirozený přechod k životopisu mladého Caesara, který v této době málem přišel o život. Samozřejmě hlavní pozornost autorova, jak vyplývá ze zaměření řady, byla věnována tomu, jak Caesar postupně získával a upevňoval svou moc, až krátce stanul na vrcholu slávy. Třebáž tyto části knihy nemohou být jiné než převážně popisné, nemízi v nich Burianova celková koncepce, jež je pak zdůrazněna zvláště v rozboru sociálních bazí Caesarovy samovlády (str. 77—80) a v hodnocení jeho osobnosti (str. 98—107). Burian konstatuje, že

sociální základna Caesarových úspěchů není dosud zcela jasná, a proto raději vypočítává ty vrstvy obyvatelstva, které ho podporovaly v úsilí o samovládu. Bylo to především vojsko, které bylo nejdůležitějším nástrojem i při dřívějších pokusech o diktaturu, dále lidé, spjatí s řemeslnickým a obchodnickým podnikáním, a konečně provinciálové, kterým bylo příznáno římské občanství a některým i křesla v senátě. V řešení sociálních sporů, jak Burian několikrát zdůrazňuje, byl Caesar počátku radikální, později však dělal kompromisy; jeho obliba u římského lidu však zůstávala stálá. Senát byl slabý — Burian to dobře charakterizuje —, jak je pochopitelné u instituce, představující dožívání republikánského zřízení.

Portrét Caesarův je podle této práce vcelku příznivý, i když Burian nezastírá Caesarovy stinné stránky (např. nešetrné zacházení s provinciály, necitlivý poměr k ženám). Doba byla vhodná k tomu, aby se silná osobnost chopila moci, ale jiný než Caesar by to sotva byl dokázal tak dobře.

Kniha je vhodně doplněna četnými fotografiemi, umístěnými přímo v textu, výběrem z Caesarova díla (tím se nahrazuje, že v pojednání je galské tažení shrnuto několika slovy) a svědectvím všech věků o Caesarovi (včetně Shakespeara, Voskovce a Wericha, Karla Čapka). Instruktivní je i připojená mapka, bibliografie a rejstříky.

L. VIDMAN

KONSTANTIN KAVAFI

(1863—1933)

ITHAKA

(1911)

(Přeložil JF)

*Až se vydáš na Ithaku,
přej si, aby tvá cesta byla dlouhá,
plná dobrodružství, plná poznání.
Neboj se Laistrygonů, ani Kyklópů,
ani hněvu Poseidónova,
nic takového nepotkáš cestou,
zachováš-li povznesenou mysl,
tělo i duši bez poskvrny.
Laistrygony, ani Kyklópy,
ani divého Poseidóna nenajdeš,
nemáš-li je v svém srdci,
nepostavíš-li je před sebe sám.*

1

2

3

4

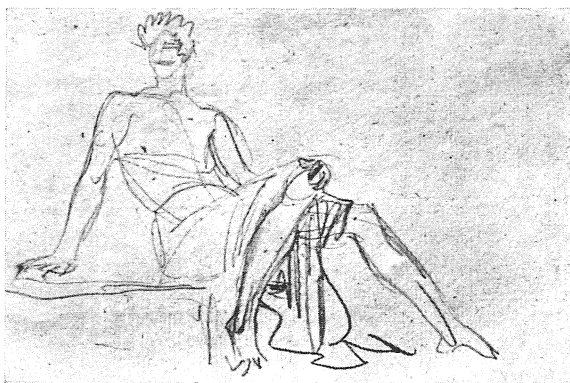
5

6

7

8

*K článku J. Frela, Štursovy kresby
II.*

*Přej si, aby tvá cesta byla dlouhá.
Nechť četná jsou letní jitra,
kdy s radostí v srdci vpluješ
do přístavů, jež zrak tvůj poprvé spatří.
Zastav se u foinických obchodníků
a nakup jejich krásného zboží:
perleť a korál, jantar a eben
a nesčetné druhy rozkošných vůní —
nakup co nejvíc těch rozkošných vůní;
navštiv přemnohá egyptská města
a uč se a uč se u jejich moudrých.*

*Stále měj Ithaku na mysli.
Dorazit tam je cílem tvé pouti.
Proto však nezkracuj cestu.
Ať trvá mnoho překrásných let,
ať dorazíš na ostrov na prahu stáří
bohat vším, co dala ti cesta,
neočekávaje, že by ti bohatství dala Ithaka.*

*Ithaka ti dala nádhernou cestu.
Bez ní bys nevyplul.
Nemá už, co by ti dala.
Shledal-lis Ithaku chudou, přece tě nezklamala.
Vždyť zmoudřels z tolika zkušeností
a víš už, co znamenají Ithaky.*

K pětasedmdesátinám ředitele Jaroslava Hory

Pětasedmdesát let života věnovaného škole, naplněného láskou k mládeži a zvolenému vědnímu oboru — klasické filologii — dovršuje letos gymn. ředitel Jaroslav Hora (*25. června 1889 v Plzni).

Doba, kterou osudově procházel mladý absolvent Karlovy university, připravující se teprve na dráhu učitelskou, nebyla klidná. První světová válka odvedla kandidáta profesury na řadu let od zvoleného poslání učitelského k službě vojenské. Zato mohl po jejím skončení zahájit v roce 1919 svou učitelskou dráhu už na svobodné české škole. Bylo mu také dopřáno působit téměř 16 let výhradně — jen necelý rok 1919/20 vyučoval v Příbrami — na středních školách rodné Plzně až do 1. září 1935, kdy byl jmenován ředitelem reálného gymnasia v Čes. Krumlově.

Už ve svém plzeňském působišti zajímal se Hora o otázky menšinové a účastnil se horlivě práce zejména v Národní jednotě pošumavské a v Ústřední matici školské. Byl tedy i po této stránce dobře připraven pro zodpovědnou funkci ředitele ústavu na půdě tehdy národnostně už silně rozbourené. Neochabuje ve své menšinové činnosti a zasahuje i do věcí obecní správy jako člen městské rady prožil zde jubilant tři pohnutá léta, v nichž rostly henleinovské organizace a silily separatistické tendence pangermánské, a setrval na tomto zodpovědném místě až do konce. Po podepsání mnichovského diktátu 30. září 1939 odcházel odtud jako jeden z posledních českých činitelů. Byv služebně přeložen na reál. gymnasium do Rokycan, v blízkém sousedství Plzně, přetrpěl tam jako ředitel ústavu tři počáteční léta okupace, kdy sám na kratší čas zakusil vyšetřovací metody a věznění plzeňského gestapa. Ačkoli šlo v tomto případě o omyl, způsobený náhodnou záměnou jména s osobou Horova předchůdce, o jehož činnosti on sám byl ovšem dobře informován, zachoval se čestně a nic okupantům nezradil.

R. 1941 byl povolán za ředitele klasického gymnasia na Král. Vinohradech v nynější Londýnské ulici a nedlouho potom (r. 1942) byl pověřen i funkcí zemského inspektora pro střední školy. Úřad, kterého se ředitel Hora ujímal, znamenal v těžkých dobách národního pokoření a útisku nejen velkou zodpovědnost za osudy českého školství, nýbrž ukládal přímo obět. Jestliže jako ředitel gymnasia dovedl uchovat bez poskvrny prestiž svého ústavu, hájil i v této funkci obezřele a statečně zájmy svěřených českých škol i jejich učitelů.

Po květnovém povstání a obnově československé státní svrchovanosti vrátil se Hora ihned na svůj kmenový ústav na Vinohradech, aby zahájil okamžité přípravy pro obnovu vyučování, posledními válečnými událostmi na několik měsíců přerušeno. Vedení ústavu věnoval se potom až do svého odchodu na trvalý odpočinek v listopadu r. 1949.

Bylo ovšem i mnoho jiných úkolů, které vyžadovaly zkušených pedagogů a znalců školské administrativy Horova druhu. Uvedme alespoň problém nejožehavější, který zaměstnával nejen učitele, nýbrž i širší veřejnost od samého vzniku československého státu a který se po skončení druhé světové války znovu vynořil: školskou reformu. S touto reformou souvisela i zásadní otázka, jaké bude postavení klasických jazyků v nové školské soustavě. Nelze vypočítávat všechny porady a oficiální komise, ankety a memoranda, ať už šlo o věci zásadního významu, nebo jen o reformu vyučovacích metod, či změny osnov nebo nové učebnice. Tu byl ředitel Hora žádán častokrát o spolupráci nebo předsednictví v komisích: vědělo se, že nikdy neodmítne věnovat své odborné znalosti i učitelskou zkušenost prospěchu naší školy. A klasické jazyky na ní zastoupené našly v něm vždy povolného obránce, jenž rozvážně hájil jejich vzdělávací význam i v dnešní době, od světa antického zdánlivě tak vzdálené. Snad se nepodařilo vždy a hned uskutečnit požadavky, které obránci klasických jazyků uváděli: zkušenost s absolventy středních škol ukáže už sama nejlépe klady i záporny kteréhokoliv reformního díla.

I po odchodu do výslužby zůstal Hora úzce spjat se svým vědním oborem. Když se po organizačních změnách ve vědeckých společnostech ustavila r. 1956 Jednota klasických filologů při Čs. akademie věd pod předsednictvím profesora Karla Svobody, ujal se ředitel Hora spolu s řed. Augustinem Wolfem funkce místopředsedy a zastával tento čestný úřad až do nedávna. Při těsné přimknutosti

Jednoty klasických filologů ke Kabinetu studií řeckých, římských a latinských Čs. akademie věd našly se nové úkoly pro ředitele Horu i zde, zejména při přípravách k vydávání Rukověti humanistického písemnictví v českých zemích, k níž základy položili A. Truhlář a K. Hrdina.

Zastihuje tedy i pětasedmdesátka J. Horu v horlivé činnosti. Kdyby v něm nebylo tolik osobní skromnosti a kdyby neměl oči raději obráceny kupředu, mohl by dnes jistě s uspokojením přehlížet svou poctivou práci, konanou často za nejtěžších podmínek pro dobro školy a svěřené mládeže, pro povznesení studií klasických, pro zájmy národní. Funkce — a nejsou zde zdaleka vypočítány všechny —, jež přejímal často na naléhavé prosby těch, kteří měli oprávněnou důvěru v jeho rozvahu, zkušenost i energii, nevynášely osobní prospěch, ani vezdejší statky. Přinášely vždy jen novou práci, starost a odpovědnost. A jen ti, kteří mu stáli blízko, mohli by dosvědčit, kolika lidem za svého činného působení i později obětavě pomáhal a prospěl z čistého altruismu, nečekaje za to díky ani uznání.

Osobní skromností i vlídným a laskavým jednáním dovedl ředitel Hora vytvořit kolem sebe vždy radostné a družné pracovní prostředí. Proto také všichni, kdo jej poznali a s ním třebaš kratší dobu spolupracovali, vděčně vzpomínají a rádi se k němu vracejí, ať už je později život rozdělil a zavál kamkoli jinam.

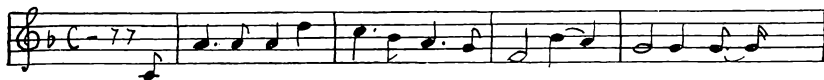
V pevném přesvědčení, že mluvím ze srdce všech, kdo budou čísti tyto řádky, přeji našemu vzácnému a milému jubilantovi mnoho zdraví a šťastné pohody do dalšího života.

ZDENĚK K. VYSOKÝ

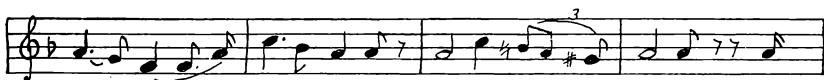
Olympijská hymna k prvním obnoveným olympijským hrám

slova K. Palamas

hudba S. Samaras

Ó mocný ot-če, věč-ný bo-že dáv-ných ča-sů, jenž

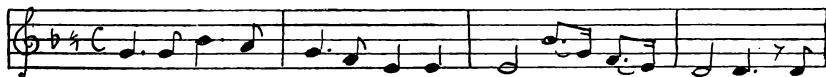
vlád - neš ve-li-ké a o-práv-do-vé krá-se, se-

stup k nám do-lů, ob-jev se zde ve svém ja-su, tvá

slá - va na ze-mi i ne-bi o-zý - - vá se. Roz -

pou-tej sou-těž v úslech-ti-lém zá - - vo - - dě-ní, ve

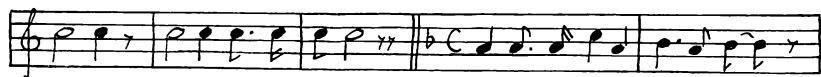
vr - hu bě - hu tak i vzá - po - le - ní sí - le, dej

té -- lu ne -- vad - nou - cí snítku ko -- věn -- če - ní a

u - číň, aby by -- lo krásné o - tu - ži - lé a u - číň, aby

by - lo krásné o tu - ži - lé. Tvoji září mo - ře, ho - ry

ro - - vi - ny se skvě - jí jak velko - te - pý chrám, jenž

ru - dý jest a bílý do ně - hož, ne - boť te -- be o -

sla - vi - ti chťe - ji, do ně - hož, ne - boť - te - be

o - sla - vi - ti chťe - - - - ji, ó, věčný bože dáv - ných časů,

všich - ni cí - lí ó věčný bože dáv - ných čas -

sů, všichni cí - lí.

Ihned po obnovení řecké samostatnosti v r. 1833 začali Řekové usilovat o obnovu olympijských her. Původně měly být tyto hry spojeny s oslavou řeckého národního svátku 25. března (tj. den, kdy vypuklo r. 1821 národní povstání). Účastník osvobozovacího boje Euangelios Zappas založil soutěž Olympia, která se měla opakovat každý čtvrtý rok. Součástí těchto her byly i lehkootletické soutěže na Panathénaikon Stadion v Athénách v l. 1859, 1870 a 1875. Když r. 1894 na zasedání zástupců národních atletických federací byl přijat návrh P. de Coubertina na obnovu olympijských her v mezinárodním měřítku, dosáhl řecký zástupce toho, že na počest starověké olympijské myšlenky se konaly první mezinárodní olympijské hry r. 1896 v Athénách.

Napsáním olympijské hymny byl pověřen největší současný básník Kostis Palamas, který ve své tvorbě dovedl spojit dva dosud protichůdné směry řecké poesie: klasicismus obracející se k antickým vzorům a dimotismus čerpající převážně z lidové slovesnosti.

Κ. Πάλαμας:

Ὀλυμπιακὸς ὕμνος

Ἄρχαϊον πνεῦμ' ἀθάνατον, ἀγνὲ πατέρα
τοῦ ἀρχαίου, τοῦ μεγάλου καὶ τᾶληθινοῦ,
κατέβα, φανερώσου κι' ἄστραψε ἐδῶ πέρα
στή δόξα τῆς δικῆς σοῦ γῆς καὶ τ'οὐρανοῦ.

Στό δρόμο καὶ στοὶ πάλεμα καὶ στοὶ λιθάρι,
στῶν εὐγενῶν ἀγώνων λάμψε τὴν ὁρμὴ
καὶ μὲ τὸ ἀμάραντο στεφάνωσε κλωνάρι
καὶ σιδερένιο πλᾶσε καὶ ἄξιό τὸ κορμὶ.

Καμποὶ, βουνὰ καὶ θάλασσα φέγγουνε μαζί σου
σὰν ἓνας λευκοπόρφυρος μέγας ναὸς
καὶ τρέχει στὸν ναὸν ἐδῶ προσκνητηίς σου,
Ἄρχαῖο πνεῦμ' ἀθάνατον, κάθε λαός.

R. D.--Je

K. Palamas :

OLYMPIJSKÁ HYMNA
(ZE SBÍRKY NEHYBNÝ ŽIVOT, 1896)

*Ó mocný otče, věčný bože dávných časů,
jenž vládneš veliké a opravdové kráse,
sestup k nám dolů, objev se zde ve svém jasu,
tvá sláva na zemi i v nebi ozývá se.*

*Rozpoutej soutěž v ušlechtilém závodění
ve vrhu, běhu, tak i v zápolení síle,
dej tělu nevadnoucí snítku k ověnění
a učíš, aby bylo krásné, otužilé.*

*Tvou září moře, hory, roviny se skvějí,
jak velkolepý chrám, jenž rudý jest a bílý,
do něhož — neboť tebe oslaviti chtějí,
ó věčný bože dávných časů — všichni cílí.*

(přel. V. Businský)

Přednášky JKF v r. 1963

PRAHA

Oldřich Pelikán, Konec antického realismu

(31. I. 1963)

Jádrum vývoje antického sochařství je doba od 5. stol. př. n. l. do 3. stol. n. l., období realismu, kdy převládá konkrétní přístup ke skutečnosti, souběžný s racionalismem a kořenící v bohatě rozvinuté hospodářsko-spoločenské základně. V době asi kolem r. 180 — kolem r. 250 za rostoucí krize římské říše vrcholí realismus v pozdní subjektivní fázi. Opticky rozložený plastický objem se znovu upevňuje, ale při ztrátě citu pro organickou skutečnost tuhne. Novému iracionalismu odpovídá výrazová abstrakce, která na konci 3. stol. zvítězila. Narůstala od konce 2. stol. a definitivně se zformovala v 2. pol. 3. stol., v obsahu — symbol, alegorie — i ve formě — kubický objem, rytmická kompozice uniformovaných článků, negativní prostor. Pozdně antické sochařství za dominátu má dvojí tvář. Abstrakce zvítězila, ale konkrétní realismus, i když vnitřně mrtvý, současně dožívá jako tradiční opakované schéma.

Ladislav Zgusta, O maloasijských jménech

(28. II. 1963)

Résumé nedodáno.

Julie Nováková, Kritika latinských textů Komenského

(28. III. 1963)

Jak naše, tak zahraniční vydání spisů Komenského po stránce textologické většinou neuspokojují. Bude tedy záhodno při příležitosti nového souborného vydání, které na podnět ÚV KŠC organizuje Sekretariát pro vydávání spisů JAK při ÚJČ ČSAV, přenést do kmenistiky vyspělé metody textové kritiky filologů. Prvním pokusem v tomto směru jsou Ediční pravidla pro latinské spisy JAK, vypracovaná r. 1960 prof. Rybou (v rukopise). Pro editory-nefilology (a těch bude patrně drtivá většina) bude nadto třeba návodu ryze praktického. Každý by si měl při studiu JAK pořídit alespoň určité minimum excerpt. Byly by to 1. typy koruptel z komeniovských rukopisů i starých tisků; z opisovačských a tiskových chyb se dají dobře vyvodit normy emendací skutečně „paleografických“. 2. Záznamy o slovní zásobě a mluvnici Komenského, abychom jeho latinu neupravovali podle „ciceronských“ norem. 3. Záznamy o syntaktických a myšlenkových paralelách. Sekretariát také plánuje editorský kurs.

(Přednáška vyjde v rozšířeném znění v *Acta Comeniana*.)

Pavel Trost, K lingvistické charakteristice klasické latiny

(25. IV. 1963)

Pojednává se o struktuře latinského slova a o struktuře latinské věty. 1. Zkoumá se morfématické složení slov. Jde o to, jak se vydělují

prefixy P, kořen R, prvky derivační D a flexivní F. Zkoumá se to zvlášť u jmen a u sloves. Zjišťuje se, že u jmen nejsou jasně odděleny D a F (tzv. ztráta kmenového vokálu), u slovesa R a D. Už nejednou se tvrdilo, že „se nedá vždy přesně určit hranice mezi morfémem základním a k němu připojenými morfémy odvozovacími a syntaktickými“. Nejde o to, aby další bádání odstranilo tuto nejasnost, nýbrž aby ji jasněji vymezilo. Slabičná hranice se jen zčásti kryje s morfématickou hranicí. Latina nepatří k těm jazykům, které vyznačují morfémové hranice na úkor celistvosti slova; latina má slovní přízvuk bez morfologické funkce: přízvuk delimitativní, nikoli distinktivní. Takový přízvuk odpovídá tendenci k stírání morfématických hranic. V stírání morfématických hranic dospěla latina dále než řečtina. V řečtině kmenový vokál nezanikl tak jako v latině. Tím se také vysvětluje produktivnost kompozice v řečtině proti latině. 2. Charakteristická jsou schémata rozvíjených vět s participiálními a infinitivními vazbami. Jde o vazby volné a skloubené s polopredikativní funkcí; predikativnost není však odlišena od atributivnosti. Z hlediska synchronního je třeba vyzvednout koexistenci „zapojených“ vazeb s neurčitým slovesem a „připojených“ vedlejších vět: koexistenci širokou, nikoli úplnou. Z historického hlediska jde o stav, který se vyvinul z (indoevropské) dominance neurčitého slovesa a nakonec přešel v (románskou) dominanci vedlejších vět.

Ladislav Vidman,

De numinibus Aegyptiis apud Graecos et Romanos cultis

(30. V. 1963)

Isis et Sarapis magno favore iam inde a III ante Chr. n. saeculo imprimis in insulis maris Aegaei fruebantur, non quo Ptolemaei ipsi cultum Sarapidis in terras a se occupatas inducerent, sed quia hic cultus ad animum et naturam Graecorum accommodatus per se facile propagari potuit. Quin immo non omnino a vero abhorreere videtur sententia his ultimis temporibus plus quam semel prolata Sarapidem iam Alexandro Magno notum fuisse. Quo modo cultus propagatus sit, e testimoniis inscriptionum elicitur. Tituli in civitatibus Graecis reperti certo in anno poni multo facilius possunt quam tituli Latini aetatis imperatoriae. In quibus indagandis epitheta deorum auxilio sunt vel maximo; ex his epithetis etiam bellum, ut ita dicamus, inter varios cultus orientales gestum persequi possumus, nam numina diversa eisdem epithetis ornabantur. Ita factum est e. g., ut ara in thermis Caracallae primitus Sarapidi dedicata postea ad cultum Mithriacum adaptata sit solo Sarapidis nomine eraso. In omnibus his religionibus deus universalis colebatur, nonnumquam cum aliis numinibus coniunctus vel conflatus.

Karel Janáček, Nové interpretace ze Sexta Empirika

(26. IX. 1963)

Ze šesti bodů přednášky uvádím náznakově čtyři: 1. Máme stále malou znalost přesných fakt: Stählin neuznává v řečtině postavení *toivuv* v čele věty, mění proto text v Clem. Alex. Strom. VII 7, 38; 4; ale právě obě knihy Sextovy (PH a M) se liší tím, že PH má *toivuv* jen na místě druhém, M vedle toho přes 100 dokladů i na místě prvním. *Toivuv* podlehl vlivu syno-

nymních spojek οὐκοῦν α ὥστε, vždy náslovných. 2. V PH se užívá střídavě synonym τάχα nebo ἴσως, τὴν ἀρχὴν nebo ὅλως, kdežto v M mohou stát vedle sebe i dvojice ταχ' ἴσως, ὅλως τὴν ἀρχὴν. Je to jedna z řady ukázek, jak u Sexta ustupují prostší výrazy plnějším. 3. Sextus obohacuje systematicky svůj slovník, tak v PH má synonyma διαφωνία, στάσις, μάχη, v M VII—XI k tomu přibýlo διάστασις, v M I—VI i διαμάχη. 4. Hlavní část přednášky tvořil filologický důkaz, že odkaz, který je v M VII, 1 na starší dílo Sextovo, se nemůže týkat — z řady důvodů — zachovaného PH I, jak se dosud uznávalo, nýbrž že se vztahuje na rozsáhlé přepracování této části PH, které se však nezachovalo. Teprve existence tohoto přepracovaného PH I nám dovolí objasnit řadu Sextových odkazů, dosud nevysvětlených. Je tím tedy poprvé dokázáno, že Sextus přepracoval celý svůj první spis (PH), ale v druhém vydání se z něho zachovala jen polemická část (M VII—XI). Důkaz sám bude otištěn v časopise *Philologus*.

Ladislav Vareš, Některé filosofické otázky v bádání o náboženství

(31. X. 1963)

Religionistické bádání není možné provádět bez pevného teoretického základu. Toho si jsou vědomi i apologeti náboženství, spec. křesťanství. Dialekt. materialisté musí především odstranit ze své práce zbytky dogmatismu. Pak se mohou obrátit proti druhým myšlenkovým směrům, z nichž je třeba věnovat zvláštní pozornost fenomenologii. Fen. se snaží proniknout k samé „duchovní podstatě“ zkoumaných jevů; náboženskou zkušenost podle fen. působí objektivní realita jiného řádu nežli realita normálního světa, jak to fen. nazývá, das ganz Andere, nebo numinosum. Toto pojetí hájí fen. proti evolucionistům a pozitivistům. Tento ontologický dualismus musí nutně podlehnout kritice z hlediska dialakticky-materialistického monismu.

Jan Pečírka, Patří antika i Orient k otrokářské formaci?

(Výsledky sovětských diskusí)

(28. XI. 1963)

Přednášející navázal na stati T. Pokory v Literárních novinách a ČsČH. Ukázal, za jakých okolností se stalo základem sovětských starověkých dějin dnešní pojetí otrokářské formace, jež zahrnuje rané, tj. v podstatě orientální, a vyspělé, tj. v podstatě antické stadium, dále, jak sovětsští historikové chápou problém dnes, a konečně, jaké jsou podle jeho názoru cesty k překonání schematických zobecnění, jež Pokora právem kritizoval.

V první části přednášející rekapituloval některé diskuse mezi sovětskými historiky z konce 20. a počátku 30. let, v nichž vznikala dnešní teorie otrokářské formace a dnešní pětičlenné schéma formací vůbec. Rozborem širších ideologických souvislostí doložil svůj názor, že vývoj teorie o raně otrokářských státech byl od samého začátku nepříznivě ovlivněn rostoucím dogmatismem a ovzduším kultu osobnosti ve 30. letech.

V druhé části přednášející ukázal podrobněji názory akad. V. V. Struve, akad. A. I. Tjumeněva a I. M. Ďjakonova na vztah antiky a Předního orientu. Došel k závěru, že pro rané fáze třídní společnosti bude zřejmé

nutno uznávat několik vývojových variant (A. I. Tjumeněv). Jejich odlišnost je podmíněna jednak historickými, jednak přírodními podmínkami jejich vzniku a vývoje. Velký metodologický význam pro studium tohoto období má Marxův rukopis „Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie“.

V poslední části přednášející odmítl Pokorův návrh vzít za základ charakteristiky starověkých společností Marxův pojem asijského výrobního způsobu a označit antický vývoj za výjimku, „deviaci“. To je mylné postavení otázky. Ani jednu z cest vývoje rané třídní společnosti není možno považovat ani za „normu“ ani za „výjimku“. Ukazuje to vztah mezi civilizacemi Předního orientu a antiky, jehož chápání je nutno zbavit evropocentrického postoje, jenž jednostranně přeceňoval antickou kulturu. Vývoj řecké společnosti navazuje kulturně i ekonomicky na úroveň dosaženou na Předním východě. Jako stojí evropská kultura „na ramenou“ kultury antické, stojí sama antická kultura „na ramenou“ kultury starých předovýchodních civilizací.

Václav Čihař, Jazykové poměry starověké Malé Asie

(12. XII. 1963)

Odhalením archivu králů chetitských v Boghazköy v Malé Asii na počátku tohoto století byly položeny základy nejenom pro poznání dějin starověké Malé Asie v 2. tis. př. n. l., ale také pro bádání o starých maloasijských jazycích, dochovaných v klínopisných tabulkách tohoto archivu. Obraz, který Malá Asie po stránce jazykové poskytuje, je velmi pestrý. Chattština jako jazyk domorodého obyvatelstva M. Asie tvoří tu samostatný problém jako jazyk neindoevropský. Poznání verbální soustavy tohoto jazyka je hlavním předpokladem pro poznání podstaty této řeči. Chetitsko-luvijskou skupinou rozumí maloasijská filologie několik indoevropských jazyků, které jsou mezi sebou úzce příbuzné a rozvinuly některé charakteristické zvláštnosti: 1. klínopisná chetitština, rozluštěná Hrozným, ve středu Anatólie; skutečnosti tohoto jazyka poskytly řadu problémů a vedly k postavení nových thesů; 2. dialekticky zbarvená luvijština v zemích Arzava a v jižní M. Asii; 3. palajština na severu Anatólie, která — ač ve skrovných památkách — zachovala nejvíc starobyklých rysů mezi indoevropskými jazyky Malé Asie. 4. Nálezy na Karatepe otevřely nové perspektivy pro tzv. hieroglyfickou chetitštinu, jejíž morfologie a slovník ukazují blízké příbuzenské svazky s chetitštinou a luvijštinou. Jazyk churritský, dosvědčený v textech královského archivu, je izolovaný typ, jeho oblast patří nikoliv Malé Asii, nýbrž do horní Mezopotámie. Cenným úspěchem je určení indoevropského charakteru lykijštiny a lydštiny z 1. tis. př. n. l. Obchodní archiv v Kaneši (Kültepe) odhalil texty psané v jazyce staroasijském. S touto jazykovou pestrostí souvisí řada otázek, otázek o vztazích a vzájemném vlivu těchto idiomů na sebe, otázky blízké příbuznosti těchto indoevropských jazyků s jinými jazyky indoevropskými. Zkoumání může zjistit větší nebo menší stupeň příbuznosti alespoň mezi dvěma jazyky. Dosavadní výsledky přispívají k prohloubení a k rozšíření bádání v oblasti historickosrovnávacího zkoumání jazyků indoevropských vůbec.

Dodatek ke zprávě „Přednášky JKF v r. 1962“

Ve své přednášce o latinských cisiojánech 13. XI. 1962 (résumé Zprávy JKF 5/1963/121—122) jsem se zmínila o „rytmickém“ (tj. rýmovaném) humanistickém cisiojánu (známém z tisků Collinova a Carolidesova a z vydání Doskočilova), který si dal zesnulý Karel Hrdina opsat z neznámého rukopisu. Za několik dní po přednášce jsem získala fotosnímek tohoto rukopisu z vídeňské Národní knihovny: je to fol. 609a/613b kodexu č. 9550. Rkp je autograf Jiřího Handsche z České Lípy, navíc dvakrát tamže vlastnoručně upravovaný, tedy vlastně cisioján *Circumciso* v trojí verzi, a pochází nejpozději r. z. 1549.

Tento dodatek připojuji proto, že moje knižní práce „Staročeské cisiojány“ (s úvodní kapitolou o cisiojánech latinských), určená Kolegiem pro Rozpravy ČSAV, nemůže prozatím vyjít, a protože uvedené résumé je bez údaje o vídeňském rukopisu kusé.

J. Nováková

BRNO

Josef Češka, Světská báze christologických sporů ve IV. stol. n. l.

(18. I. 1963)

V přednášce byla objasněna podstata teologických sporů v křesťanské církvi ve IV. stol. n. l., týkajících se vztahu Krista k bohu Otci. Přitom bylo poukázáno nejen na rozdíly v ideologii směru nikajského a ariánského, resp. semiariánského, nýbrž i na politickou základnu těchto směrů. Zvláštní pozornost věnoval přednášející dogmatu o stejné podstatě boha Otce a Syna, jež bylo na nikajském koncilu prosazeno hlavně proto, že je zastávala vyšší církevní autorita (biskup proti presbyterovi), a jež za vlády Konstantia II. bylo jakýmsi symbolem odporu proti centralistické vládě. Přitom se zastánci tohoto dogmatu opírali nemálo také o náboženské cítění prostého lidu, kterému byl vždycky bližší legendární trpící bůh Ježíš Kristus než abstraktní filosoficko-teologický Logos. A tak tedy tyto dva faktory — lidová víra a neochota křesťanského kléru podřizovat se tuhé centrální moci — byly hlavní příčinou, proč se v katolické církvi stalo ortodoxním dogma o stejné podstatě a přirozenosti všech tří božských osob a proč byl zavržen racionalističtější subordinatianismus. Tento vývoj měl ostatně vliv i na další křesťanské císaře ve IV. stol., neboť se všichni vyjma jediného Valenta postavili za homoúsiánskou stranu v církvi. Následek změněné orientace císařské vlády byl pak ten, že po druhém ekumenickém koncilu r. 381 byla v církvi — hlavně ve východní části římské říše — opozice stavějící se proti těsnému spojení se státní mocí spjata naopak zpravidla s teologií, která se s nikajsko-konstantinopolskou vírou neztotožňovala.

Přednáška, která se zčásti shodovala s autorovou přednáškou „K podstatě náboženských bojů v římské říši v polovině IV. stol. n. l.“, přednesenou 25. I. 1962 v Praze, byla téměř v plném znění otištěna francouzsky pod názvem *La base politique de l'homousios d'Athanase* v časopise *Eirene* 2, 1964, 137—154.

Timotheus Pokora, Čína a antický svět

(17. IV. 1963)

Starověká Čína na jedné a Řecko spolu s Římem na straně druhé se rozvíjely zcela samostatně a nezávisle. Přesto však došlo k určitým dotykům mezi oběma středisky vyspělých civilizací a i jejich vývoj v nejstarším období vykazuje určité podobnosti, byť i nikoliv vztahy. K prvním, ovšem nepřímým vztahům došlo až díky Alexandrově výpravě do Indie v 3. st. př. n. l. Díky jí, ale o něco později, se snad v Číně uplatnila pythagorejská hudební stupnice, kdežto přímý vztah byl navázán v 2. st. př. n. l. s baktřijskými Řeky, nikoliv tedy s Řeckem samotným. Řekové považovali Číňany za kulturní národ a jejich zemi pojmenovali podle čínského názvu hedvábí *Sériké*.

Lepší předpoklady byly pro vztah k římské říši, s jejímiž vojáky se Číňané mohli střetnout v roce 36 př. n. l. V 1. st. n. l. dospěli Číňané až někam do dnešního Iráku, v roce 166 přijeli zase do Číny obchodníci vydávající se za posly císaře Marka Aurelia. Pravidelný styk měla Čína, zejména severní, s byzantskou říší, pravidelně po staré Hedvábné cestě, pocházející z 1. st. př. n. l. V Číně byly zase přijímány byzantské peníze.

Všechny vztahy Číny k antickým civilizacím neměly prakticky žádný vliv na čínské myšlení, které se rozvíjelo zcela samostatně. Podobně tomu bylo i v dějinném vývoji Číny, který by neměl být posuzován podle vývoje antiky, v samé podstatě odlišné. Bude ještě třeba posoudit, zda po tisíciletí nepřerušovaný vývoj čínský by neměl být spíše vzat v úvahu při hledání zákonitostí vývoje lidské společnosti.

Dieter Ebener, K dramatické výstavbě Rhésa

(14. V. 1963)

Přednášející se pokusil ukázat, jak se básníku tohoto dramatického díla podařilo na základě epické předlohy (II. X) vytvořit živý sled scén s plynně se rozvíjejícím dějem. Motivy, které byly dány již v eposu, básník zčásti rozšířil a vystupňoval, zčásti změnil, nadto však dal obratně vplynout do děje také řadě motivů nových. Zkoumáme-li dramatickou výstavbu podle měřítek, která byla vytvořena velkými mistry attické tragédie, dospějeme k velmi nepříznivému úsudku: ani vnější průběh děje ani vystupující osoby se svým dobovým osobním ražením, svým osudem a postojem k tomuto osudu nedávají východisko pro skutečně tragický útvar, o jaký usilovali tito mistři. Avšak ani dnešní čtenář nemůže popřít, že v Rhésu prožívá poutavou hru, která se jistě nemíjela účinkem ani na antické scéně; to dokazuje již její zařazení mezi Euripidova díla. Budeme tedy moci spravedlivě posoudit výkon básníka dramatu Rhésos jen tehdy, pokusíme-li se porozumět dílu z něho samotného.

Přednášející usiluje o takové porozumění a dokazuje, že v Rhésovi, jehož dramatická výstavba je stejně významná jako výraz umělecké vůle i jako odraz společenských poměrů, je v protikladu k tragédii klasické doby jasně patrna radost z děje, ze skutečného dění, která se příliš neptá po příčinách a naprosto již ne po problémech, ba dokonce se jim přímo vyhýbá tam, kde se, jak se zdá, samy nabízejí. Naproti tomu je průběh děje podán mistrovsky. Básník dovede spojit všechny prostředky svého umění k nej-

vyšší jevištní účinnosti. Děj, složený jako mozaika z mnoha částí a přece plynoucí jedním tokem, propůjčuje dramatu zvláštní půvab a způsobuje, že napětí vzbuzené při první scéně neochabuje, při čemž noční nálada, ruch vyburcovaného vojenského ležení, realistické vykreslení jednotlivých osob ukazují na nemalý stupeň schopnosti psychologického vcítění. Básník dovede stejně rozehrát něžné lyrické, pak opět téměř komedii příslušející tóny, jako akordy uchvacujícího, dramaticky vzrušeného dění, které zaznívají např. ve zprávě vozataje, kterou lze směle srovnávat s nejlepšími zprávami posíl z klasické tragédie. Posléze lidé, jak ti, kteří kráčejí po jevišti, tak ti, kteří jako diváci zajisté se zalíbením sledovali svěží představení, ukazují do první poloviny čtvrtého století, do doby, kdy na základě určitých společenských podmínek nezmizel sice zcela tragický životní pocit klasického dramatu, byl však již spíše jen vzpomínkou, cenným odkazem, v němž však již netkvěla patrná živototvorná moc.

Přednášející je přesvědčen, že přihlednutí k těmto hlediskům umožňuje zhodnotit správně význam a zásluhu, avšak i hranice možnosti básníka dramatu Rhésos ve vztahu k mistrům klasické tragédie.

MEDIEVALISTICKÁ SKUPINA

František Svejkský,

Světští herci a jejich tvůrčí účast na středověkém divadle v českých zemích

(8. I. 1963)

První část přednášky tvořil výklad o situaci středověkých herců, popř. jejich předchůdců. K dosud známým dokladům bylo možno připojit ještě některé další, které rozšiřují náš vcelku chudý dokladový materiál. Jednou z cest, jak je možno prohloubit pohled na tyto tvůrce středověkého divadla, na jejich život i hru, je rozbor celé řady slov, jimiž byli herci a jejich práce označováni; doklady byly vybrány z latinských a českých textů (listin, slovníků apod.).

Druhá část přednášky přinesla rozbor dvou dochovaných zlomků staročeského Mastickáře z hlediska celkové koncepce frašky. Ukázalo se, že každý ze zlomků představuje jiný způsob zpracování tradiční středověké látky. Kdežto zpracování musejní klade svými prostředky (parodie předpokládající znalost bible, obřadů, literární tradice apod. v duchu žakovské tvorby) větší nároky na znalosti a kulturní rozhled publika, převažují v drkolenském zlomku typické prvky žakéřské, blízké lidové zábavě. (Tato část byla mezitím publikována v časopise *Česká literatura* 11 (1963), 473—487, pod titulem *Dvě verze Mastickáře — dva typy středověké frašky*.)

Milan Machovec,

O současných katolických pokusech o rehabilitaci Jana Husa

(12. II. 1963)

Referent poukázal na složité historické příčiny, které nutí ve XX. století všechny křesťanské církve k úsilí o opětné sjednocení. Ekuumenické snahy se prude rozmohly zejména od počátku pontifikátu Jana XXIII. I v katolické církvi možno pozorovat významné změny, zejména konec kaceřování jiných směrů.

To vše nutí církevní historiky i k podstatně novému pojetí dějin křesťanství, jež by napomáhalo ekumenickým snahám, především o přehodnocení dějin velkého schismatu a reformace. V souvislosti s tím se vynořují pokusy o „pozitivní ocenění“ hlavních hrdinů jiných křesťanských konfesionů.

Referent seznámil pak podrobněji s obsahem pozoruhodné knihy francouzského benediktinského mnicha Paula de Vooghta *L'hérésie de Jean Huss* (Louvain 1960), která je velmi solidně podloženým pokusem o rehabilitaci Jana Husa z katolického hlediska. Odlíší momenty v tomto úsilí nám přijatelné (uznání Husovy velikosti a mravní opravdovosti, odsouzení praxe pronásledování lidí pro přesvědčení aj.) od momentů nám nepřijatelných, zejména nehistorického přístupu, zanedbání společenského smyslu Husových idálů. V závěru pak poukázal na bludné kruhy, ke kterým Vooghtova metoda právě svým hlubším uplatněním nutně vede.

(Podrobnější informace v referentově publikaci „Bude katolická církev rehabilitovat Jana Husa?“, Praha 1963).

Karel Stejskal,

Mytologický a astronomický systém v Pasionálu abatyše Kunhuty

(12. 3. 1963)

Pasionál abatyše Kunhuty (Praha UK XIV A 17) je důležitým dílem pro studium rané středoevropské mystiky. Východiskem tvůrců Kunhutina rukopisu je panteistický mysticismus, ovlivněný kacířským učením Jana Ekehartta z Hochheimu. Pasionál abatyše Kunhuty je systém symbolů, do něhož se zapojuje jako důležitá složka symbolický význam Benešovy malířské formy. Rukopis má několik významových vrstev. Předně je mystickým vyjádřením Kunhutina pohnutého života. Jako platonský mýtus má celé dílo zároveň význam kosmologický. V duchu novoplatonsko-orientální metafyziky světla jsou v něm postavy identifikovány s nebeskými tělesy. Kristus-ženich je v rukopise výslovně označen jako Slunce. Jeho nevěsta „rozumová duše“, kterou Beneš nazývá ve svých verších „hvězda mořská“, je některými atributy charakterizována jako planeta Venuše; kladný pól nevěsty (korunovaná Maria) představuje při tom „hvězdu jitřní“, kdežto její záporný pól (padlá Eva) večerníci. Protivník Kristův, démon tmy představuje souhvězdí Podzimního hada. Josef z Arimathie je v mytologicko-astrologické rovině díla složitým způsobem identifikován s Měsícem a konečně Adam zastupuje Zemi. Protože nebeská tělesa jsou personifikována jednotlivými postavami, mohl Beneš zcela v duchu středověkého, astrologického, neprostorového pojetí kosmu (D. Frey) znázornit jejich pohyby a setkáním rozmanité astronomické situace. Setkání ženicha — Slunce s nevěstou — Venuší po jejím osvobození v Parabole (fol. 3b) představuje jarní (dolní) konjunkci Venuše se Sluncem r. 1312, což odpovídá době vzniku této skladby. Druhá část Pasionálu vznikla v posledních měsících života objednavatelky. Mystický sňatek (na fol. 16b) symbolizuje jarní (dolní) konjunkci Slunce s Venuší r. 1320, kdežto vysvobození Josefa z Arimathie ze žaláře se vztahuje k zatmění Slunce, které bylo možno v Praze pozorovat dne 26. června 1321. S mytologicko-astrologickým systémem díla bezprostředně souvisí alchymistický názor jeho tvůrců na poměr světla a hmoty. Proniknutí Krista Slunce „do temnot“ má ústřední význam kosmologický, neboť Kristus je to světlo,

„které v temnostech svítí, ale tmy ho neobsáhly“ (Jan 1, 4). Principem Benešovy malířské metody je, že Beneš předvádí přímo před očima diváka pohlcení „světla světa“ (symbolizovaného bílou plochou pergamenu) hmotným barevným obalem. Proto jeho postavy svítí „vnitřním světlem“. Vysvobození nevěsty ze žaláře a její cesta přes devět andělských kůrů, odpovídajících devíti nebeským sférám, je christianizací Platónova mýtu o vyvedení vězně z jeskyně a jeho cestě ke Slunci. Slunce zrodila podle Platóna „idea dobra“, kterou Anselm z Canterbury identifikoval s křesťanským bohem. Na počátku této cesty vzhůru musí „rozumová duše“ opustit „vězení těla“. Děje se tak za zvuků hudby, jejíž účinek v rukopise nahrazuje rytmizovaná rýmovaná próza Koldových skladeb a rytmus Benešových veršů se zvucnými vnitřními rýmy. V duchu pythagorejsko-platonské spekulace, slučující astronomii, hudbu a matematiku v jediný okruh představ, jsou v Pasionále vyvozeny důsledky z toho, že poměr (zdánlivých) oběžných drah Slunce a Venuse činí 5 : 8. Proto Beneš dával ve svých veršovaných příspěvcích přednost leoninskému hexametru, v němž první část verše má 5, druhá 8 slabik. Novoplatonismus, k němuž se hlásili tvůrcové Kunhutina rukopisu, dosáhl pak u nás velikého rozkvětu na dvoře Karla IV. a připravoval zároveň půdu pro přijetí učení astronoma a matematika Thomase Bradwardina a jeho žáka Johna Vielifa, kteří měli veliký vliv na M. Jana Husa.

Bohumil Ryba, Od příprav k realizaci

Úvodní referát k diskusnímu večeru o slovníku naší středověké latiny

(9. IV. 1963)

Ctihodný pracovní nástroj veškeré medievalistiky, klasické dílo autora 17. stol. Du Cange, *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*, nemůže ani v poslední podobě svých rozšiřovatelů vyhovovat potřebám moderní vědy. Velké plány ze začátku 20. let našeho století na novodobou jednotnou náhradu Du Cange v celém časovém i teritoriálním rozsahu nedošly svého uskutečnění. *Novum glossarium mediae latinitatis*, které začalo 1957 vycházet od písmene L, bylo v obou směrech podstatně zúženo. Převládá názor, aby byl středověký latinský materiál zpracováván a vydáván podle národních celků. Nejzávažnější jsou pro nás velké podniky našich sousedů, *Słownik łaciny średnowiecznej w Polsce* a *Deutsches mittel-lateinisches Wörterbuch*, které začaly vycházet po sešitech od A, polský od 1953, německý od 1959. Porovnání prvních vyšších sešitů obou děl s excerpty, která se pro latinu zemí někdejší koruny české do 1500 u nás soustavně pořizují od 1934, plně potvrdilo bohatost a do jisté míry i specifčnost našeho domácího materiálu. Lze proto odpovědně vyhovět hlasům, které si přejí, aby se vydávání slovníku naší středověké latiny neodkládalo a aby se již paralelně se závěrečnými revizními a doplňkovými pracemi přikročilo k stanovení redakčního postupu a vypracování ukázkových hesel. Účastníci večera byli předběžně seznámeni s prvním návrhem navrhovaného způsobu lexikálního zpracování, o jehož konečné podobě má rozhodnout na podzim medievalistická konference v Liblicích. Výklad o nich byl oživen řadou příkladů povahy srovnávací, v nichž byly cizí konkrétní výsledky konfrontovány se závěry, vyvozenými z našeho materiálu.

J. Šebánek — S. Dušková,
K otázce metody medievalistické práce diplomatické

(14. V. 1963)

Vzhledem k situaci v diplomatické medievalistice, která je zřejmě krizové povahy, je účelné se ptát zejména: a) čím je podmíněna nedůvěra k tak zv. metodě srovnávání písma a slohu diplomatického materiálu, b) je-li tato nedůvěra oprávněná, zda ji lze překonat, respektive jak.

Ad a) Jádrem krize je to, co lze nazvat nebezpečím formalismu v diplomacie a má svůj základ v povaze diplomatického materiálu samého.

Ad b) Krizi se podaří překonat, bude-li chápán diplomatický materiál důsledně v jeho společenské funkci, to jest forma diplomatického materiálu v integrující jednotě s jeho obsahem. O provedení toho jsme usilovali a usilujeme s konkrétními výsledky, a) vycházejíce ze studia dostatečně širokého diplomatického materiálu (časově i teritoriálně) na nosné široké srovnávací základně, b) zavedením pojmu vztahu k listinnému materiálu jako nového metodického základě diplomatické práce, jímž se přímo otevírá cesta k pochopení funkce tohoto materiálu. Překonávání krize v diplomatické práci je nutné v zájmu celé medievalistiky. Je možné jen konkrétní, dobře promyšlenou, přesnou diplomatickou prací. Pouhé teoretické úvahy stejně jako ne dobře fundované práce dilčí krizi ještě prohlubují. Konkrétní pracovní postup byl demonstrován na příkladu listin johanitských *CDB IV 34, 35*.

Vladimír Procházka, Tisíciletí polského státu

(11. VI. 1963)

Milleniové oslavy státu v Polsku a studium jeho problematiky těší se u nás pozornosti z několika důvodů. Z užšího hlediska odborného jde tu o skutečnost, že dějiny obou národů se často vyvíjely v těsné souvislosti, co do dějin státu a práva pak navíc o fakt, že institucionálně představují oba tyto politické celky dalekosáhlé paralely, zvláště vhodné pro studium srovnávací. Z hlediska širšího vystupuje tu dnes do popředí povšechně význačná blízkost obou prostředí, nadto velmi výhodně se doplňujících kulturně, hospodářsky, povahově aj., v rámci socialistického tábora, speciálně pak tradiční spolupráce české a polské historie a právní historie.

Vlastní přednáška byla rozbohem polského slavnostního milleniového sborníku *Początki państwa polskiego, I—II, Poznań, 1962, 430 + 370 str.* Mezi nejdůležitější závěry z hlediska srovnávacího patří tu zasazení slovanské problematiky do celoevropského rámce (Tymieniecki), osvětlení hospodářských základů vývoje polabsko-pobaltských Slovanů a rozbor zvláštních podmínek na Pomorí a polských vlivů tam (Labuda), přehled polských kmenových oblastí (Zajączkowski), vývoje hradišť (Hensel) a měst (Żurawski, Kaczmarczyk, Lalik), rozbor problematiky christianizační (Gieysztor), systému daňového (Łowmiański) a právních institucí (Vetulani) — vedle přehledů dalších. I příspěvky ryze polské jsou však nemalé důležitosti (např. Łowmiański o Piastech, Kürbisówna o listině *Dagome iudea*).

S některými tezemi sborníku referent nesouhlasil. Tak např. s tvrzením o závislosti politických jednotek na jazykových (Labuda), kde závislost je patrně obrácená; s významem „teritoriální kmen“ u termínu

gniazdo, ztotožňováním župy s pozemkovým majetkem, s povahou zemí jakožto větších žup (Tymieniecki); s tezí, že v poměru státu a společnosti, resp. města je stát prius (týž, Lalik) a vznikem velkého majetku až po vzniku státu (Lalik, Łowmiański), jež nelze přeceňovat; se závislostí většiny obyvatelstva přímo na panovníkovi (Łowmiański); s míněním, že úřady jsou původu domácího a kompoziční tresty proti tomu cizího, jakož i že služební vsi vyjevují vliv český (Vetulani); atd.

B. Krzemińska,

Knižecí služební lidé a jejich organizace v raněstředověkých Čechách

(10. IX. 1963)

Přednášející se zabývala problémem, který zatím (na rozdíl např. od Polska) nedošel v české literatuře pozornosti, ačkoliv na něj už před lety upozornil H. Jireček, totiž otázku rekonstrukce a významu specifické hospodářské organizace knížecích statků v raném středověku. Ukázala, že český, podobně jako polský, uherský a snad i někteří z jihoslovanských panovníků organizovali své ohromné statky způsobem podstatně jiným než ostatní panovníci současné Evropy. Aby zajistili pro svůj dvůr a svou družinu dostatečné množství potravin a řemeslných výrobků, potřebovali veliké množství přímých výrobců. Ty však nemohli sami přímo žít na svých dvorech, aby jim umožnili věnovat se specializované práci, usazovali je proto na půdě v okolí dvorů a hradů. Tito lidé, většinou nevolníci, byli pak zavázáni k určité službě, kterou vykonávali vedle zemědělské práce, prováděné pro svou obživu. Kníže tak měl zvláštní lidi určené k přímé službě, jako např. k praní prádla nebo řemeslníky odvádějící své výrobky, např. železo nebo štíty, lidi pasoucí jeho dobytek, lovcí pro něho ryby a zvěř atd. Často byli lidé, určení k jedné službě, usazováni v jedné vesnici, která pak dostala podle té služby jméno. Tak vznikly osady se jmény jako Psáře, Hrnčíře, Kováry apod. Tato dopodrobna vybudovaná organizace, zajišťující knížeti pravidelnou obsluhu a zásobování při jeho putování po hradech a dvorech, řešila základní otázku raněstředověké ekonomiky, jak totiž uživit a zaopatřit větší množství lidí nepracujících přímo v zemědělství. Produktivita zemědělské práce byla mizivě malá a tedy i nadvýrobek plynoucí z zemědělství byl nepatrný. Řešení, k němuž tu panovník sáhl, nechat totiž služebníky a řemeslníky, aby se živili sami a jen část své pracovní síly věnovali jeho potřebám, bylo jediné možné. Zdá se, že vznik této organizace je třeba v Čechách klást do 10. stol., ačkoliv není vyloučeno, že předpoklady pro ni se vytvářely už dříve, ve starých knížecích 9. stol. Koncem 12. a počátkem 13. stol. se rychle rozkládá a služebníci mizí z pramenů.

Miroslav Boháček, Z dějin založení a nejstarší organizace pražské university

(10. XII. 1963)

Úkol napsat do mezinárodní publikace (*Ius Romanum Medii Aevi*) zhuštěný výklad o vnějších dějinách, zejména o založení, organizaci a stavech pražské university až do r. 1500 vedl autora ke kritickému přezkoumání názorů dosavadní literatury o těchto otázkách, která až do nejnovější doby často setrvává na formulacích tradovaných od dob Tomkových,

a to i tam, kde už jednotlivci razili cestu lepšímu pochopení jasné mluvy pramenů. Přednáška ukázala hlavní výsledky tohoto zkoumání, které se týkají právního významu obou zakládacích listin, papežské i královské, a jejich vzájemného poměru, pak smyslu tzv. Eisenašského dekretu, který k zakládacím aktům nepatří, jakož i domnělého zákona Karlova k ochraně studentů při cestách ke studiu a zpět, a zabývala se dále otázkou, od kdy existovala při studiu *universitas scholarium* a od kdy lze počítat s universitními národy. Nového osvětlení se dostalo otázky, jak se ve zřízení university mohly slučovat prvky pařížské s boloňskými, a jak se vytvářela v organizaci university tradice domácí. S touto souvisí i konstituování universitní rady a konečně i vytvoření poměru mezi universitou třífakultní a samostatnou universitou právnickou.

PRVNÍ VELKOMORAVSKÝ VEČER

(8. X. 1963)

Rudolf Turek, Archeologická problematika velkomoravského období

Dnešní stadium slovanské archeologie je takové, že je schopna řešiti jen některé dílčí problémy velkomoravské problematiky; obecně, nejen pro toto období, chybí jí možnost statistiky velkých čísel a vadí jí určitá jednostrannost výzkumu, omezeného většinou na hradiska a na pohřebiště, kdežto výzkum otevřených sídlišť a pokus o rekonstrukci přirozené krajiny zůstávají v samých počátcích. Mnohdy potřebuje slovanská archeologie spíše pomoci historie; zvláště vítána je tu možnost opory pro datování materiálu existencí objektů, jejichž doba trvání je historicky známa. Úkoly archeologie v budoucím bádání budou přirozeně veliké.

K vlastní problematice velkomoravské musíme přistupovat s poznatky o charakteru předchozího slovansko-avarského období, pro počátek velkomoravského období je třeba především doplnit poznatky o tzv. blatnickém typu, v jehož datování je rozpor mezi starším, dosud nevyvráceným datováním J. Eisnera, a novým datováním jednak moravskými badateli, jednak slovenskými, ovlivněnými názorem zemřelého maďarského badatele B. Szókeho. Dalším problémem je otázka historicky známých i předpokládaných misí předbyzantských, jež má především odraz v otázce příslušnosti některých chrámových staveb k okruhu tradice irsko-skotské. V průvodním materiálu z hrobů při stavbě tohoto druhu v Modré jsou nákončí, jež mají charakter sklonku 8. věku; nelze je ignorovat při celkové úvaze o kostele a pohřebišti. Počátky příchodu byzantských prvků lze pravděpodobně spojovat s byzantskou misí; již dnes máme však ve velkomoravském prostředí dílny, prozrazující, že předměty tohoto rázu (např. keramika římské tradice) se vyráběly na místě. Důležitá je otázka konce přímého působení Byzance; autor referátu upozornil tu v souvislosti s destrukcí některých objektů (Staré Město-Na valách, vrcholná fáze Mikulčic) na význam převratu a pohnutých událostí kolem r. 870, ale jeho názor se dosud neseťkal ani se souhlasem, ani s diskusí. Budoucí rozbor této situace bude však mít velký význam pro problematiku přežívání velkomoravských tvarů v 10. století, které moravští badatelé dnes pravděpodobně přeceňují. Doklady moravských vlivů na Čechy máme již v 9. věku dobře zachyceny díky výzkumu Kouřimě a některých mohyl.

VI. Vavřínek, Hlavní současné problémy dějin velkomoravského státu

Nové archeologické výzkumy nijak podstatně nezměnily obraz politických dějin velkomoravského státu, zato však dovolují zabývat se těmi otázkami, jejichž řešení bylo při použití toliko písemných pramenů prakticky nemožné. Jsou to především dvě otázky: 1. christianizace Velké Moravy; 2. organizace a struktura velkomoravské společnosti. Již nyní lze mít za prokázané, že Velká Morava byla christianizována již v první pol. 9. stol., a to misionáři jednak bavorského, jednak jižního původu. Archeologické nálezy tak potvrzují a doplňují ojedinělé zmínky písemných pramenů, i když ponechávají četné otázky stále otevřené (např. přesné určení jednotlivých misijních proudů, možnost jejich spojení s určitými architektonickými typy, církevní organizace na Moravě v době předcyrilometodějské apod.). Pokud jde o druhou otázku, trvá již deset let spor o to, zda velkomoravský stát byl již feudální či nikoli. Stoupenci tohoto tvrzení uvádějí různé důvody, zejména v rozmach výrobních sil v 9. stol., prokázanou diferenciaci společnosti, existenci knížecích družin, archeologické zjištění tzv. velmožských dvorců apod. Odpůrci tohoto tvrzení poukazují zase na to, že ani jeden z těchto znaků není vázán výlučně na feudální formaci, a zdůrazňují, že dva hlavní znaky feudálního uspořádání společnosti, totiž feudální rentu a používání mimoekonomického násilí, nelze pro velkomoravský stát prokázat. Spor o určení charakteru velkomoravské společnosti se dnes ocitl ve slepé uličce a je za daného stavu pramenů neřešitelný, k čemuž namnoze přispívá i teoretická neujasněnost, s níž se tento spor někdy vede.

DRUHÝ VELKOMORAVSKÝ VEČER

(12. XI. 1963)

F. V. Mareš, De lingua et litteris Slavicis in Magna Moravia

Byzantina missio Cyrillo-Methodiana attulit a. 863 in Moraviae partes libros liturgicos lingua Slavica scriptos, scriptura glagolitica exaratos.

Constantinus (Cyrillus) dictus Philosophus eiusque frater Methodius in finibus Moraviae novum, Slavis proprium cultum atque humanitatem et litteras artesque erigere volentes, idioma etiam Slavicum in ipsum cultum divinum introduxerunt, rem e Byzantio et ex Oriente aspicientes, ubi omnes „magni populi“ proprio in liturgia utebantur sermone et alphabeto. Characteres glagolitici non sunt Graeco fonte derivandi; potissimum vero ita sunt a Constantino excogitati, ne cum alio aliquo alphabeto affinitatem praerent. (De his vide F. V. Mareš in *Sborník odpovědí na voprosy po jazykoznaniju k IV Meždunarodnomu s'jezdu slavistov*, Moskva 1958, pag. 312—314.)

Lingua litteraria palaeoslovenica (i. e. forma litteraria dialecti Bulgaro-Macedonicae) et vernacula Moravorum lingua („proto-Bohemica“) ad invicem appropinquari coeperunt. (De quo plura vide in auctoris commentatione, quae inscribitur *Drevneslavjanskij jazyk v Velikomoravskom gosudar'stve*, *Voprosy jazykoznanija* 10, 1961, fasc. 2, pag. 12—23.)

Methodii discipuli, post magistri obitum e Moravia profugii, linguam litterariam palaeoslovenicam in Bohemiam et Bulgariam et Croatiam

transtulerunt, unde deinde litterae Slavicae in alias regiones Slavicas transierunt. Linguam palaeoslovenicam saeculi XII et sequentium (ecclesiastico-) Slavonicam nominare consuevimus. Cuius linguae haec in tempore et evolutione partitio proponitur:

I. Lingua proto-palaeoslovenica („Urkirchenslavisch“ Trubeckii), qua primi libri Slavici ante Moravicam missionem Byzantii conscripti sunt. Idioma erat Bulgaro-Macedonicum sine ulla aliarum linguarum Slavicarum admixtione. Nulla huius periodi manuscripta ad nostra pervernerunt tempora.

II. Lingua palaeoslovenica dicta canonica, quae in circiter viginti manuscriptis saeculi X et XI ad nos contigit. Quae est viva forma litteraria idiomatum vernaculorum Slavicorum, ad Bulgaricae linguae (viventis et notae) normam. In istum sermonem dialectorum Slavicarum proprietates phoneticae tunc solum penetrabant, cum phonemata illa palaeoslovenica systemati phonologico linguae vernaculae aliena erant.¹⁾

III. Lingua Slavonica, quae praecipue a saec. XII in libris viguit. Quae est litteraria forma idiomatum vernaculorum Slavicorum ad normam libris a praecursoribus acceptis depromptam. In istam linguam omnes iam proprietates dialectorum penetrabant, quamvis inconstanter.

IV. Lingua neo-Slavonica communiter a saec. XVII—XVIII originem trahit. Ista lingua munere linguae sacrae tantum fungebatur linguis litterariis Slavicis iam non solum ortis, sed etiam plene explicatis et excultis. In linguam neo-Slavonicam novae linguarum proprietates minime penetrant. Idioma istud pro speciali, praecipue ad cultum divinum destinata lingua habetur, neque iam munere litterariae formae linguae vernaculae fungitur.

Si ergo linguae palaeoslovenicae partitionem ita aspicimus, nec limites temporis nec solus vernacularum proprietatum numerus divisionem constituunt, sed munus imprimis, quo lingua litteraria fungebatur. Sic e. g. Fragmenta Kijevensia et Evangelium Ostromirianum monumenta sunt linguae palaeoslovenicae sic dictae canonicae, dum Fragmenta Pragensia et Gregorii Magni Homiliae necnon Fragmenta Frisingensia ad textus Slavonicos sunt adnumeranda. Manuscripta Croatico-glagolitica monasterii Emmautini Pragensis, quamquam iam saec. XIV—XV orta, in Bohemia ad textus neo-Slavonicos sane pertinent.

Vladimír Procházka, *Zakon sudnyj ljudem a Velká Morava*

Zakon sudnyj ljudem není památkou bulharského původu, dosavadní bulharská argumentace je zcela nedostatečná. *Zakon* zejména nesouvisí s *Responsa Nicolai pape* a nemá povahu státního zákona. Jazykové zvláštnosti, literární souvislosti a některé instituce zejména církevního a částečně světského práva dovolují hledat jeho původ ve Velké Moravě. Prakticky život sice nezasáhl, ale je zajímavým dokladem dalšího prvku široce rozvinuté velkomoravské kultury. — Podrobná stať na toto téma, jež přednáška obsáhla pouze rámcově, vyjde v časopise *Byzantinoslavica* 1964.

¹⁾ Flexionis, syntaxis, lexicis proprietates hoc loco breviter pertractari nequeunt.

Zpráva o konferenci pracovníků ve vědách o antickém starověku

Ve dnech 9.—11. 3. 1964 se sešli v Liblicích pracovníci z oboru věd o antickém starověku na 3. celostátní konferenci, svolané Kabinetem pro studia řecká, římská a latinská ČSAV. Konference se zúčastnilo celkem 58 zástupců z pracovišť ČSAV a SAV, universitních kateder, muzeí, středních všeobecně vzdělávacích škol a nakladatelství. Cílem této pracovní porady bylo:

1. zhodnotit dosavadní vědeckou práci, stanovit její hlavní směry pro budoucnost a zkoordinovat plány mezi všemi pracovišti, jež se zabývají antikou;

2. projednat překladatelskou a popularizační činnost;

3. ujasnit si úkoly, které v současnosti stojí před výukou latiny na školách středních a vysokých.

Po zahajovacím úvodním slově prof. Varcla byly předneseny tyto referáty:

1. Studium dějin antického starověku a tzv. pomocných věd v ČSSR (P. Oliva)

2. Studium klasické archeologie a antického umění (G. Hejzlar)

3. Území ČSSR v době římské (O. Pelikán)

4. Jazykovědné bádání v oblasti věd o antickém starověku — včetně bádání mykénologického (A. Bartoněk)

5. Antická literatura (R. Hošek)

6. Náboženství a mytologie (L. Varcl)

7. Studium antické filosofie v ČSSR za posledních deset let (J. Janda)

8. Výuka latině na vysokých školách (A. Bartoněk)

9. Spolupráce Kabinetu, Jednoty klasických filologů a universitních kateder s učiteli latiny na SVVŠ (J. Pech)

10. Překlady z antických literatur (R. Hošek)

11. O prekládání antickej literatúry na Slovensku (M. Okál)

12. Popularizace vědeckých poznatků o antice (J. Česka)

13. Časopisy (K. Janáček)

14. Bibliografie a dokumentace (L. Vidman)

Všechny referáty byly předem rozeslány účastníkům v plném znění, takže se mohlo po krátkém shrnutí referentů ihned přistoupit k diskusi. Kabinet usiluje, aby všechny referáty i shrnutí diskuse byly publikovány ve zvláštním sborníku. Pro informaci našich čtenářů otiskujeme zatím v plném znění usnesení konference.

Usnesení

Účastníci konference se shodli na tom, že v uplynulých devíti letech bylo přes určitou živelnost a nedostatečnou koordinaci dosaženo v jednotlivých oborech věd o antickém starověku cenných výsledků, z nichž mnohé dosáhly světového uznání.

Konference došla k závěru, že pro další úspěšný rozvoj všech věd o antickém starověku je v první řadě nutné začlenit každou z nich organičtěji do širších vědních oborů, např. dějiny starověku do obecných dějin, studium antické literatury do bádání o světové literatuře apod., a přitom — kromě tradičních metod — důsledně využívat moderních vědeckých postupů při zkoumání antických dějin, kultury i jazyka. Neméně

potřebné je věnovat soustavnou pozornost metodologickým otázkám a zabývat se teoretickými aspekty studia antiky tak, aby bylo možno jednat zasahovat do zásadních teoretických diskusí o obecném vývoji společnosti, kultury a jazyky, jednak platně přispívat k hájení marxistického stanoviska v ideologické diskusi mezi Východem a Západem. K tomu účelu je rovněž nutné publikovat výsledky československého bádání i odborné recenze ve světových jazycích.

Ke splnění vytčených úkolů je třeba zajistit pravidelný a dostatečný přísun nové odborné zahraniční literatury a v syntetických pracích, hodnotících člancích i souhrnných recenzích seznamovat československou vědeckou veřejnost se současným stavem světového bádání. Dále je žádoucí umožnit širší styk vědeckých pracovníků i studentů se zahraničními badateli a vědeckými institucemi. V souvislosti s tím pověřuje konference vedení Kabinetu, aby se obrátilo na historické kolegium ČSAV se žádostí o znovuzřízení čs. historického ústavu v Římě. Konference zároveň doporučuje, aby vedení Kabinetu důsledně usilovalo o zřízení dokumentátorského místa, což by mimo jiné umožnilo nezbytnou evidenci a koordinaci při získávání a využívání těžko dostupné zahraniční literatury.

Konference konstatovala neuspokojivý stav v doplňování řad vědeckých pracovníků mladými lidmi. Universitní katedry věd o antickém starověku by se měly v nejbližších letech postarat o výchovu odborníků pro některé speciální obory (dějiny antického náboženství, mytologie a raného křesťanství, dějiny antické filosofie, území ČSSR v době římské, papyrologie) a o intenzivnější přípravu budoucích překladatelů. Si-

tuace ve všech oborech věd o antickém starověku by se podstatně zlepšila zavedením latiny jako povinného předmětu na středních všeobecně vzdělávacích školách. Do té doby, než bude možno uskutečnit toto opatření, doporučujeme zavést ji alespoň jako volitelný předmět v rozsahu minimálně 6 hodin. V tomto smyslu podává konference příslušný návrh ministru školství a kultury. Protože o zavedení povinné latiny usilují všechny fakulty universitního směru, vyzývají se účastníci konference, aby podnítli příslušné vědecké rady k podání obdobných návrhů.

Pro větší informovanost širší veřejnosti o antickém starověku a jeho kultuře a pro zvýšení zájmu o studium antiky je zapotřebí soustavně popularizovat všechny výsledky bádání o antice v co nejrozsáhlejší míře a překládat významná díla z antické literatury.

V jednotlivých oborech doporučuje konference soustředit pozornost na tyto hlavní úkoly:

1. *Ve starověkých dějinách zkoumat*

- a) vznik a charakteristické rysy řeckých městských států a jejich kultury (Katedra věd o antickém starověku, Praha);
- b) sociální hnutí v helénistických monarchiích a v celé římské říši (Historický ústav ČSAV Praha, P. Oliva);
- c) vývoj podunajských provincií, krizi a pád římského impéria (Katedra starověké kultury Brno);
- d) Edictum Diocletiani de pretiis rerum venalium (J. Burian a kolektiv).

2. *V klasické archeologii a tzv. pomocných vědách připravit*

- a) edici řecké keramiky pro Corpus vasorum antiquorum (G. Hejzlar — J. Frel);

- b) soupis terry sigillaty v ČSSR (Fr. Krížek);
- c) soustavné vědecké dílo o antickém umění (G. Hejzlar a kolektiv);
- d) evidenci a zpřístupnění veškerého antického materiálu v ČSSR (G. Hejzlar, J. Frel);
- e) vědecký katalog antických mincí v čs. sbírkách (K. Kurz z numismatického oddělení Národního muzea v Praze).

Zvláštní pozornost v klasické archeologii je třeba věnovat dokončení významných výzkumů římského limitu, nejdříve v místech ohrožených zaplavením při budování vodního díla na Dunaji; pro splnění tohoto úkolu je naléhavě nutné získat mimořádné finanční prostředky; bylo by třeba zřídit oddělení klasické archeologie při Archeologickém ústavu SAV v Nitře. Vedení Kabinetu se pověřuje vypracováním příslušného návrhu pro historické kolegium SAV v Bratislavě. Perspektivně je třeba také pomýšlet na zřízení oboru klasické archeologie na Filosofické fakultě university Komenského v Bratislavě.

3. V jazykovém bádání zvýšit zájem

- a) o řeckou a latinskou syntax (H. Kurzová, B. Mouchová);
- b) o řeckou lexikografii s cílem vydat v dohledné době řecko-český slovník (Kabinet);
- c) pokračovat v práci na latinsko-českém slovníku (F. Novotný — K. Čupr).

4. V oblasti mykénologie a řecké dialektologie

usilovat o sepětí zaměření lingvistického, archeologického a historického (A. Bartoňek, J. Bouzek, J. Hejnic).

5. Ve studiu antické literatury položit důraz na zkoumání

- a) antických literárních památek jakožto uměleckých děl se soustavným úsilím o využití moderních literárně teoretických a estetických postupů;
- b) antických literárních druhů a jejich dalších osudů ve vývoji světové literatury;
- c) vzájemného poměru lidové slovesnosti a umělé psané literatury (R. Dostálová, R. Hošek);
- d) pozdně římské literatury v monografických studiích, které by tvořily základ k napsání dějin literatury tohoto období (R. Hošek);
- e) připravit k vydání slovník antických literatur (B. Borecký);
- f) na Slovensku připravit Rukojeť antickej literatury (J. Hrabovský).

6. V náboženství a mytologii soustředit pozornost

na období přechodu od tradiční víry (tzv. pohanské) ke křesťanství a uvažovat o vydání vědeckopopulárních prací o začátcích křesťanství a rané křesťanské literatury. Konkrétní návrh tu vypracují L. Varcl a J. Česka v eventuelní spolupráci s orientalisty a některými jinými pracovníky.

7. V antické filosofii

- a) vypracovat plán překladů z antické filosofie na příštích 10 let (J. Janda, D. Machovec, J. Špaňár);
- b) překlady vydávat zásadně s poznámkami a dobrými předmluvami, které by byly na úrovni současného světového bádání; je to jedna z příležitostí, jak informovat širokou veřejnost o nových poznatecích;
- c) uvážit, zda by bylo možné v poměrně brzké době napsat ko-

- lektivní marxistické dílo o dějinách antické filosofie, které by bylo založeno na výsledcích světového bádání posledních let;
- d) věnovat zvýšenou pozornost antické etice a politickým teoriím;
- e) koordinovat dosud velmi roztráštěnou práci o dějinách antické techniky, výroby a vědy a uvažovat o možnosti překladu a vydání některé vhodné zahraniční publikace;
- f) uvažovat o dalších formách práce v dějinách ant. vědy (Kabinet).

* * *

Pokud jde o *výuku latiny na vysokých školách*, doporučuje konference katedrám jednotlivých filozofických fakult, aby se navzájem dohodly na společných zásadách učebního plánu a studijních kombinací a v mezích možností uskutěčňovaly výměnu posluchačů, podle potřeby i se zahraničím.

Pro studium na vysokých školách se jeví potřebné vypracovat, resp. vydat tyto vysokoškolské učebnice a příručky:

1. K. Svoboda, Úvod do studia věd o antice (po potřebné úpravě) (Katedra věd o ant. starověku Praha);
2. Antické dějiny (J. Burian, J. Češka, J. Pečírka);
3. Dějiny antické filosofie (J. Janda, D. Machovec, J. Špaňár);
4. Život ve starém Řecku a Římě (G. Hejzlar);
5. Učebnice řečtiny (A. Bartoňek, B. Borecký);
6. Řecká gramatika (reedice Niederle—Niederle—Varcl se znovuzážením přídávku I z 15. vyd.);
7. F. Novotný, Historická gramatika I. díl (reedice s příslušnými úpravami a dodatky);

8. Úvod do dějin řeckého a latinského jazyka (A. Bartoňek);

9. F. Novotný, Řecká a římská metrika (knižní vydání skript);

10. Antická mytologie;

11. perspektivně uvažovat ve spolupráci s romanisty o napsání úvodu do studia románských jazyků na základě latiny (A. Bartoňek);

12. vydat Učebnici latiny I (J. Janda a kolektiv) a Učebnici latiny II (E. Kamínková, A. Bartoňek, B. Mouchová);

13. doporučit, aby část nákladu připravované učebnice latiny pro SVVŠ (Špaňár—Kettner, *Latina pro 1. ročník SVVŠ*, SPN Bratislava 1964, SPN Praha 1965) byla dána do prodeje pro potřeby veřejnosti.

V otázce překladů zaujala konference toto stanovisko:

- a) Kabinet vyzve nakladatelství ke spolupráci dopisem, v němž uvede, co je třeba vydávat, a vloží možnosti spolupráce překladatele s odborníkem a nutnost psát úvody a poznámky k překladům, zvláště odborných spisů;
- b) Katedra věd o antickém starověku Praha předloží spolu s Katedrou starověké kultury Brno Státnímu pedagogickému nakladatelství návrh na vydání antologie z antické literatury a dohodnou se o vydávání překladů ve skriptech;
- c) je třeba, aby redakce Listů filologických a Zpráv Jednoty klasických filologů soustavně uveřejňovaly recenze překladů a vyzývaly k jejich psaní;
- d) překladatelské práci by výrazně prospělo: vypracovat a vydat práci o teorii překladu z antických literatur, dále vést evidenci překladů z antických jazyků a podle

potřeby vytvořit samostatnou komisi, která by se zabývala i teoretickými otázkami překládání.

Popularizační práci navrhuje konference organizačně podchytit a koordinovat prostřednictvím Jednoty klasických filologů s cílem práci zkvalitnit i kvantitativně rozšířit. Bylo by možno např. pomýšlet na knižní vydání dosavadních drobných popularizačních statí, jež jsou roztržštěny v různých časopisech.

Konference dává na úvahu, zda by pro zjištění zájmu veřejnosti o antickou tematiku a překlady neměl být proveden ve čtenářské veřejnosti sociologický průzkum (Kabinet, R. Dostálová).

Redakcím časopisů *Listy filologické*, *Eirene*, *Sborník prací filologické fakulty brněnské university E* a *Zprávy Jednoty klasických filologů* se doporučuje:

aby si ujasnily svou koncepci a důsledně ji dodržovaly; aby ve *Zprávách Jednoty klasických filologů* byla publikována cizojazyčná souhrnná resumé (např. dvojlíst k obsahu na konci ročníku).

Konference závěrem vyzývá Kabinet, kterému přísluší kontrola tohoto usnesení, aby pravidelně v období minimálně tříletém pořádal podle návrhu jednotlivých odborníků nebo institucí celostátní porady pracovníků věd o antickém starověku se speciální tematikou, s případným přizváním zahraničních odborníků.

Zemřel Sergej Ivanovič Sobolevskij

Dne 6. května 1963 zemřel v 99. roce života významný badatel v oboru věd o antickém starověku, člen korespondent Akademie věd SSSR, Sergej Ivanovič Sobolevskij. O jeho obsáhlé vědecké práci jsme informovali naše čtenáře u příležitosti jeho 95. narozenin (ZJKF 2, 1960, 18). Přes svůj úctyhodný věk neustal S. I. Sobolevskij v intenzivní práci až do samého konce svého života. V r. 1960 vyšla v časopise *Eirene*, vydávaném Československou akademií věd, jeho stať *De Pluti Aristophaneae versu 802 et qui sequuntur versibus* (802—818), v r. 1964 v témž časopise jeho článek *Ad locutionem Graecam cognoscendam quid conferat versuum structura?*

Pro vědeckou metodu Sobolevského byla příznačná hloubka a pečlivost jeho přístupu k památkám antické literatury, jež jsou podle jeho názoru nejspolehlivějším základem filologického studia, i kritické stanovisko k vnějškově svůdným hypotézám, pokud nenalézají dostatečné potvrzení ve faktech.

V osobě Sobolevského ztrácí sovětská klasická filologie významného vědce a člověka vzácných duševních vlastností. Konec tohoto života, objímajícího století, znamená dovršení celé epochy v historii ruské filologie. (Vestník drevnej istorii 3/1963, 194n.; Izvestija Akademii nauk SSSR, serija literatury i jazyka XXII, 5, 1963, 462n.)

-esv-

Ze zahraničních knihoven

V polovině března 1964 jsem vykonal krátkou informativní cestu do Budapešti, abych se seznámil s možnostmi pramenného bádání v oblasti humanismu, abych získal přehled o činnosti maďarských vědeckých institucí na tomto poli, poznal zkušenosti, plynoucí z jejich práce, a blíže se seznámil s jejich výsledky — nejnovější bibliografií zmíněného oboru. Přestože bylo nutné pro naléhavé úkoly na pracovišti omezit pobyt v Budapešti na pouhé čtyři pracovní dny, přinesla cesta určité výsledky, o nichž bych se chtěl stručně zmínit.

Naše latinské písemnictví 16. a 17. stol. s výjimkou literatury vládivské doby nenašlo ve větším měřítku přímý ohlas na území nynějšího Maďarska. Bylo to způsobeno regionálním charakterem značného počtu našich literárních děl té doby a především tureckým obsazením části Uher. S exulanty po r. 1620 se však dostala naše humanistická literatura na území dnešního Slovenska a odtud různými přesuny i uvědomělou sběratelskou činností do hlavního města tehdejších Uher. Tato sběratelská činnost se sice týkala především hungarik, ale za hungarika byla často pokládána díla, která měla současně svými jinými vztahy bohemikální charakter. To platí zejména o spisech Jana Jessenia, Petra Fradelia a Jana Filického.

Jestliže dr. E. Pražák při svých budapeštských výzkumech (18. 6. až 7. 7. 1962; písemná zpráva ze dne 4. 8. 1962) sledoval především rukopisná humanistická bohemika, týkal se můj výzkum tentokrát převážně tisků. Kartotéka připravované Rukověti humanistického básnictví byla doplněna přibližně o jed-

no sto nově zjištěných signatur. Je to vysvětlitelné tím, že soustavný průzkum pro účely latinského humanistického písemnictví v Čechách a na Moravě nebyl dosud v Budapešti proveden; údaje v materiálu K. Hrdiny pocházejí pouze z literatury. V některých případech jde o nově zjištěná díla. Tak hned v prvním svazku Rukověti budou z materiálu budapeštských ústavů významným způsobem obohacena hesla Codicius, Cervus a další. Také bohemika, která by zajímala pracovníky Knihopisu, jsou v Budapešti podstatně zastoupena.

Byly získány informace o přípravě nového vydání maďarské bibliografie starých tisků (RMK) a o zkušenostech, plynoucích z této práce. První svazek doplněného a jinak uspořádaného druhého vydání tohoto díla má vyjít asi za dva roky.

Dr. Gedeon Borsa, pracovník Széchényiho knihovny v Budapešti, který zpracovává vídeňské prvotisky a tisky 16. stol., nabídl výměnu informací v této věci. Vzhledem k tomu, že mnoho našich humanistických tisků bylo publikováno ve Vídni a že právě tyto tisky jsou s naší strany relativně nejméně prozkoumány — výzkumnou cestu do Rakouska nebylo zatím možno podniknout —, pokládám tuto příležitost ke spolupráci pro naše účely za velmi výhodnou. — Zatím došlo k výměně většího počtu údajů o starých tiscích.

Při rozmluvě s univ. prof. dr. Tiborem Kardosem byly získány cenné bibliografické informace. Jednal jsem s ním také o dalších možnostech pramenného studia v Maďarsku. Prof. Kardos, který vydal významnou knižní publikaci o maďarském humanismu (srov. *ČsČH*

1959, 152; *Česká literatura* 1961, 306n.), v níž věnuje pozornost též našim autorům Bohuslavu Hasištejnskému, Janu Šlechtovi a Augustinu Olomouckému, se domnívá, že na maďarském území nejsou vyloučeny nálezy dalšího historického materiálu o činnosti těchto humanistů při Vladislavově budinském dvoře. Výzkum v této otázce by si ovšem vyžádal mnoho úsilí, ale jeho provedení by bylo žádoucí již proto, že nedávno byla navázána ve věci vydávání korespondence Bohuslava Hasištejnského spolupráce mezi ČSAV a Německou akademií věd.

Dr. László Juhász, redaktor sbírky *Bibliotheca scriptorum medi recentisque aevorum*, mne podrobně informoval o náplni a dalším programu této ediční řady i o tom, které starší edice jsou dostupné, a poskytl mi nejnovější tištěné prospekty. Z jeho informací jsem nabyl přesvědčení, že nejen maďarské vědecké knihy, psané domácím jazykem, nýbrž také maďarské edice latinských humanistů, provázené latinskou předmluvou i komentářem, jsou u nás opomíjeny, že jsou v našich knihovnách nepatrně zastoupeny a že o nich převážně platí to, co bylo již dříve napsáno o Potučkově edici listů Bohuslava Hasištejnského (*ZJKF* 1962, 96n.), třebaže na některé svazky této rozsáhlé řady upozornil před časem prof. Macůrek (*ČMM* 1950, 53). Nejde ovšem jen o díla českých a moravských humanistů Rabštejna, Hasištejnského a Taurina. Je nutno si všimnout i tvorby Jana Pannonia a ostatních humanistických autorů, kteří působili v 15. stol. v Uhrách a jejichž spisy jsou v Juhászových edicích bohatě zastoupeny. Bez znalosti jejich díla nelze vysvětlit pozdější kulturní život v Uhrách, jehož se účastnili i naši humanisté. Málo jsou v našich

knihovnách zastoupeny Juhászovy celtovské edice, vydané péčí H. Ruppricha a F. Pindterové, třebaže je známo, že Celtis v Praze působil. Tyto edice světového významu získávaly ostatně v poválečné době, kdy již nevyházely ve spolupráci s Teubnerovým nakladatelstvím v Lipsku, nespasno půdu také v ostatní cizině, jak lze usuzovat z poznámky významného anglického germanisty L. Forstera v knize *Selection from Conrad Celtis* (Cambridge 1948) „Seems not to have appeared” (str. 16) o spisech *Ludus Dianae a Rhapsodia* (Budapest 1945). Je škoda, že se Juhászovi nepodařilo zajistit další spolupráci F. Pindterové pro úkol nahradit naprosto nevyhovující Hartfelderovu edici Celtových epigramů (Berlin 1881) novým vydáním.

Při studiu v maďarských vědeckých ústavech jsem zvláště ocenil znamenité vybavení příručních knihoven novodobou vědeckou literaturou, na jejíž opatřování vynakládají ústavy značné částky. V Széchényiho knihovně je k použití badatelům 163 svazků nejnovějšího foto-litografického vydání generálního katalogu *British Museum* podle stavu z r. 1955 (vol. 51—214, písmena D—S, London 1959—1964) a podobně jsou prý vybaveny nejméně tři další maďarské vědecké instituce. Dobře je zastoupena též *Neue deutsche Biographie* (1—5, A—F, Berlin 1953—1961), takže se badatelé v předních vědeckých ústavech nemusejí uchýlovat k staré *Allgem. DB* tam, kde je materiálem této nové publikace již překonána. Rád bych při této příležitosti upozornil také na dvě další díla známá částečně také ze zahraničních referátů, která nejsou v našich ústavech náležitě zastoupena, jimž nebyla v našem vědeckém tisku věnována patřičná pozornost a jichž není v důsledku toho žádoucím

způsobem využito pro naše bádání, ač poskytují i v tomto ohledu cenný materiál:

M. E. Cosenza: *Biographical and Bibliographical Dictionary of the Italian Humanists and of the World of Classical Scholarship in Italy, 1300—1800*, vol. 1 (A—Cas), 2 (Cat—J), 3 (K—Ph), 4 (Pi—Z), 5 (Synopsis and Bibliography). — Je to druhé opravené a doplněné vydání. První bylo tištěno ve formě mikrofilmu společností Renaissance Society of America v r. 1954.

Index Aureliensis. Catalogus librorum sedecimo saeculo impressorum. Prima pars, tomus A, volumen I. Aureliae Aquensis MCMLXII. Depositum ac distributio: Verlag Librairie Heitz Baden-Baden. — Vyšel též 2. a 3. svazek. Dílo obsahuje značný počet bohemik, citovaných

často z druhé ruky (Knihopis, Rukověť).

Jeden den ze svého studijního pobytu jsem věnoval cestě do Jageru, kde jsem kromě studia v arcibiskupské knihovně, v níž jsou rovněž zastoupena latinská i knižpisná bohemika, pracoval na úkolu, jehož výsledky snad budu moci v dohledné době publikovat samostatně. Není vyloučeno, že časem uveřejním i některá zjištění, obsažená již v této zprávě, podrobněji, zvláště bude-li možno, abych ve svých výzkumech v Maďarsku pokračoval.

Ochota maďarských knihovníků i archivářů, s níž jsem se všude setkával, mi umožnila vytěžit z tohoto krátkodobého pobytu co nejvíce poznatků.

J. Martínek

Večer antického dramatu

Dne 21. listopadu 1963 uspořádala Obvodní lidová knihovna v Praze 7 spolu s Ústředním klubem energetiky Večer antického dramatu. Přesto, že pořad neměl velkou publicitu, byl sál AKE téměř zaplněn. Úvodní slovo přednesl dr. Bořivoj Borecký, věd. pracovník katedry věd o ant. starověku fil. fakulty KÚ. Promluvil o vývoji a funkci řecké tragédie a podrobně vyložil stěžejní díla dvou řeckých tragiků, Sofoklova Oidipa vladaře a Euripidovu Médeiu. V ukázkách z obou tragédií vystoupili přední členové čino-

hry Národního divadla — zasl. um. M. Vášová, V. Leraus, zasl. člen ND, a V. Vejražka, nositel Řádu práce. Ke kladům večera je třeba přičíst vysokou úroveň a vzácnou harmonii obou složek programu, úvodního slova i přednesu ukázek. Atmosféru vhodně dotvářely harfové improvizace M. Kožíkové.

Zájem, s nímž se tento pořad setkal, ukazuje, že bychom tento způsob popularizace antické kultury neměli nechat bez povšimnutí.

E. Prudíková

Klasická filologie v zahraničí

INSTITUTUM ROMANUM FINLANDIAE

Veikko Väänänen, známý především svou prací o vulgární latině pompejských nápisů, která vyšla nedávno už v druhém vydání, napsal velmi instruktivní zprávu o činnosti Finského ústavu v Římě, jehož je nyní ředitelem (Institutum Romanum Finlandiae: *Activité et objectifs, SB der Finn. Akad. der Wiss.* 1963, 127—132). Ústav, založený v r. 1954, sídlí v Římě ve vile Lante a vyvíjí od začátku bohatou činnost pedagogickou i badatelskou. O prázdninách pořádá kurzy pro učitele finských lyceí, aby z vlastní zkušenosti poznali místa, o nichž vykládají žákům, a na jaře delší kurzy pro pokročilé studenty klasické filologie a příbuzných oborů. Právě za spolupráce těchto studentů byla nalezena nová graffita v troskách flavijského paláce na Palatinu, a jestliže už dříve bylo zaměření kursů především epigrafické, po tomto nálezu se ústav zaměřil ještě více tímto směrem. Kromě graffit, jež jsou připravována k vydání, zabývají se Finové hlavně křesťanskými nápisy a chtějí nadále rozšířit studium i na pozdější epochy.

Ačkoliv ústav dosud zápasí s finančními potížemi, poněvadž státní podpora nekryje plně výlohy, jsou výsledky už nyní velmi slibné, jak o tom svědčí tyto práce

ústavem vydané v řadě *Acta Instituti Romani Finlandiae*:

Sylloge inscriptionum Christianarum veterum Musei Vaticani. Ediderunt commentariisque instruxerunt sodales Instituti Romani Finlandiae curante Henrico Ziliacus. 1. Textus. 2. Commentarii (*Acta I* 1—2, Helsinki 1963). Str. XX + 316, XII + 249.

Iiro Kajanto, Onomastic studies in the early Christian inscriptions of Rome and Carthage (*Acta II* 1, Helsinki 1963). Str. X + 141.

Henric Nordberg, Biometrical notes — The information in ancient Christian inscriptions from Rome concerning the duration of life and the dates of birth and death (*Acta II* 2, Helsinki 1963). Str. 76.

Iiro Kajanto, A study of the Greek epitaphs of Rome (*Acta II* 3, Helsinki 1963). Str. VI + 47.

V Římě působí celkem přes dvacet podobných ústavů a škol. Mají je tam národy nejen velké, ale i malé, např. Dánsko, z lidových demokracií pak Polsko a Maďarsko. Bylo by si jen přát, aby, nemůžeme-li mít samostatný římský ústav, byl alespoň obnoven Československý historický ústav v Římě, který zanikl před 25 lety okupací Československa a dosud čeká na své vzkříšení.

L. Vidman

ČINNOST SEKCE POPULARIZACE VĚDY O ANTICE
PŘI VARŠAVSKÉM KRUHU
POLSKIEGO TOWARZYSTWA FILOLOGICZNEGO

V r. 1962/63 se přednášky pro školní mládež zabývaly otázkami ze starověké kultury a literatury. Sekci vedla mgr Krystyna Kreyserová za spolupráce prof. dr. Lidie Winniczukové. Spolupracovaly mgr Maria Wojtowiczová a mgr Krystyna Paulo de Silva. Konaly se tyto besedy: dr. Anna Komornicka, Rozmluvy otroků, prof. dr. Lidia Winniczuková, Tajemství starověkých listů, dr. Maria Pakcińska, Lékaři a metody léčení ve starověku, mgr Jerzy Mańkowski, Kult bohů a heroů ve starověku, mgr Krystyna Kreyserová, Dějiny kalendáře, prof. dr. Lidia Winniczuková, Základní znalosti o rozvoji římské literatury, Humor v Plautových komediích, mgr Mieczysław Grzesiowski, Poznáváme Cicerona na základě jeho korespondence, mgr Krystyna Paulo de Silva, Livius a jeho dílo, mgr Maria Wojtowiczová, Tvorba Katullova. Přednášky o tvorbě Plautově a Liviově byly ilustrovány recitacemi v podání souboru Vědeckého kroužku mladých klasiků (účinkovali studenti Małgorzata Malewicz, Andrzej Guryń, Andrzej Kalinkowski a Stanisław Piaśnik).

Kromě besed zorganizovala sekce konkurs pod heslem Antika a lázně. Ze zaslanych prací vybrala porota ve složení dr. Karolina Beylinová, dr. Gabriela Pianko a prof. dr. Lidia

Winniczuková tři práce a udělila první cenu Januszu Galińskému, žáku 9. tř. lycea Vladislava IV., druhou společně práci 10. tř. školy č. 23 a třetí Jacku Wybrańcovi, žáku 8. tř. lycea M. Reje. Před rozdělením cen se konala přednáška dr. Karoliny Beylinové Antika v lázních.

Ve spolupráci s Vědeckým kroužkem mladých klasiků byl také zorganizován konkurs ze znalostí starověké historie a mytologie. Prvního kola se zúčastnilo 60 účastníků, do semifinále se kvalifikovalo na základě písemných prací 20 žáků. Podle konečného výsledku byly přiznány čtyři ceny I. stupně stejné hodnoty žákům lycea T. Reytana, dvě ceny II. stupně žákyním lycea S. Sempołowské a tři ceny III. stupně. Ostatní účastníci dostali ceny pro útěchu.

Sekce uspořádala také kurs řeckého jazyka, jehož se zúčastnilo 20 žáků. Kurs vedl mgr Jerzy Mańkowski a mgr Jerzy Masłowski. Na zakončení kursu se konala zkouška znalostí a prof. dr. Lidia Winniczuková rozdala účastníkům vysvědčení a knižní odměny.

V důsledku přestávky ve vyučování pro silné mrazy se latinská olympiáda nekonala.

K. Kreyserová, Varšava

Zpráva o činnosti JKF v roce 1963

podaná na valném shromáždění 30. ledna 1964

Hlavní náplní práce JKF v roce 1963 byla opět jako v minulých letech činnost přednášková. Pražská Jednota uspořádala 9 přednášek, brněnská odbočka 4 přednášky.

Všechny odborné skupiny, ustavené při JKF, pracovaly podle stanoveného plánu.

Odborná skupina pro studium středověku uspořádala 10 přednáškových a diskusních večerů o různých problémech, patřících do okruhu obecných dějin, pomocných věd historických, archeologie, dějin výtvarných umění, literatury, práva, filosofie a filologie. Skupina se nezaměřila jen na problémy související s latinskou medievalistikou, nýbrž věnovala pozornost i otázkám slavistickým. Rozmanitost témat vedla ke vzrůstu zájmu o skupinu a ke zvýšení počtu návštěvníků na přednáškách. O činnosti skupiny referoval na medievalistické konferenci v Liblicích, pořádané 26.—27. listopadu Kabinetem pro studia řecká, římská a latinská, její tajemník dr. Spunar. Po obsáhlé diskusi byla činnost skupiny kladně ohodnocena a v přijaté rezoluci bylo navrženo, aby se do skupiny zapojili i další pracovníci, působící mimo Prahu, Brno a Bratislavu, tj. hlavně archiváři a pracovníci v muzeích. Bylo rovněž doporučeno, aby skupina zvala k přednáškám zahraniční hosty.

Školská skupina pokračovala v r. 1963 pod vedením E. Svobodové ve spolupráci s Ústavem pro další vzdělání učitelů. Uskutěčnilo se 7 schůzek učitelů latiny. Všech se zúčastnila vedoucí skupiny. Na programu schůzek byly informace o nejnovějších publikacích odborných a metodických, diskuse o nové učebnici latiny, příprava k osnovám na

školní rok 1963—64 a další náměty. Účast na schůzkách trpěla v zimním semestru špatnou organizací, zaviněnou pracovníkem Ústavu pro další vzdělání učitelů. Důvody jsou ovšem i hlubší, věc se nezlepší, dokud se nezlepší nynější postavení latiny jako nepovinného předmětu na školách.

V rámci spolupráce se školou zajištěla školská skupina v lednu 1963 uspořádání dramatického večera, na němž žáci pražských škol pod vedením pracovnic Kabinetu dr. Bursinské a St. Vidmanové provedli Aristofanovy Žáby.

Bibliografická komise, kterou vede dr. Vidman, byla rozšířena o 3 členy, takže má nyní 23 členy, kteří se podílejí na excerpce časopisů i na konečném zpracování záznamů. V r. 1963 byla zpracována a vydána „Bibliografie řeckých a latinských studií v Československu za rok 1962“ jako 4. číslo Zpráv JKF. Pokračovaly přípravné práce pro vydání bibliografie za léta 1951—60.

JKF pokračovala v r. 1963 ve své publikační činnosti a vydala 5. ročník Zpráv JKF ve 3 číslech o celkovém rozsahu 200 stran nákladem 450 výtisků. Jako zvláštní číslo vyšla, jak již bylo uvedeno, Bibliografie za r. 1962 o 52 stranách nákladem 600 výtisků.

Knihovna byla doplňována především z naší literární produkce, z ciziny byly získávány publikace výměnou. Přírůstek činí 160 inv. čísel. Pokračovalo se v katalogizaci knih, získaných z býv. gymnasia v Londýnské ulici. Bylo svázáno 110 svazků knih. Na pokyn Úřadu prezidia ČSAV bylo provedeno zhodnocení knihovny počínajíc 1. I. 1960, a to i pokud jde o součást inventáře, která byla získána výměnou nebo

darem. Dále se začalo s revizí knihovny — fondů uložených v Lazarské 8. Přitom byl obnoven původní pořádek knih místy porušený. Z velké části byl doplněn lokační seznam pro fond Hrdinova knihovna. Revizní práce přecházejí do r. 1964. Hlavní tíha úkolu spočívala na knihovníku J. Bělském. K 31. 12. 1963 měla knihovna 26 111 inv. čísel v úhrnné hodnotě 130.940,32 Kčs.

Pokud jde o mezinárodní styky, je JKF členem Fédération Interna-

tionale des Associations d'Etudes Classiques (FIEC). Zasedání FIECu, které se konalo v září 1963 v Paříži, se zúčastnili u příležitosti svého pobytu v Paříži, na náklad jiných institucí, 2 členové výboru (doc. Frel a dr. Vidman).

Počet členů JKF činil ke dni 31. 12. 1963 324, z toho 240 v Praze a 84 v Brně.

Výbor JKF se sešel v r. 1963 3 × a pracoval pod vedením svého předsedy prof. dr. Karla Janáčka.

ZPRÁVA O HOSPODAŘENÍ

Příjmy:

Počáteční hotovost k 1. 1. 1963	Kčs	1.432,—
Členské příspěvky a zápisné	Kčs	2.620,—
Prodej publikací (Zprávy JKF)	Kčs	4.669,80
Ostatní příjmy (Prodej ze skladu)	Kčs	2.498,98
Dotace ČSAV	Kčs	16.600,—
Příjmy celkem	Kčs	27.820,78

Výdaje:

Odměny za práce	Kčs	3.659,50
Cestovní výdaje	Kčs	353,—
Materiálové výdaje	Kčs	20.615,07
Práce a služby	Kčs	1.874,76
Finanční náklady	Kčs	220,—
Zálohy (Pobočka JKF Brno) k 31. 12. 1963	Kčs	45,70
Výdaje celkem	Kčs	26.768,03
Zůstatek k 31. 12. 1963	Kčs	1.052,75
Z toho na běžném účtu u Státní spořitelny v pokladně	Kčs	948,32
	Kčs	109,23
Pasiva:		
Daň ze mzdy	Kčs	4,80

Základní prostředky:

Inventář (základní prostředky, drobné a krátkodobé předměty)	Kčs	52.442,98
Materiálové zásoby (sklad učebnic a Zpráv JKF)	Kčs	77.081,10
Zálohy (pobočka Brno k 31. 12. 1963)	Kčs	45,70
Knihovna (Praha Kčs 130.940,32 — Brno Kčs 14.368,30)	Kčs	145.308,62
Základní prostředky celkem	Kčs	274.878,40

Jmění k 31.12.1963:

Peněžní prostředky	Kčs	1.057,55
Základní prostředky	Kčs	274.878,40
Celkem	Kčs	275.935,95

REVIZNÍ ZPRÁVA O ČINNOSTI JKF ZA ROK 1963

Revize byla provedena dne 28. ledna revizory dr. Jaromírem Fialou a Jaroslavem Horou za přítomnosti hospodářky JKF s. A. Fialové. Předmětem revize bylo hospodaření peněžní a činnost JKF v správním roce 1963.

Při revizi peněžního hospodaření byly zkontrolovány účetní doklady za rok 1963, a to jak JKf v Praze, tak i její odbočky v Brně, poněvadž ode dne 1. ledna 1963 bylo soustředěno veškeré hospodaření finančními prostředky do pražského ústředí. Brněnské odbočce se od této doby poskytuje dotace, o níž předkládá vyúčtování za každé čtvrtletí. Do výroční bilance byl pojat také majetek brněnské odbočky (knihovna).

Při podrobné revizi bylo zjištěno, že účetní evidence je vedena správně a velmi pečlivě. JKf nakládá se svými prostředky v rámci stanov a velmi hospodárně.

Stinnou stránkou zůstávají i v uplynulém roce poměrně vysoké nedoplatky členských příspěvků, které činily k 31. 12. 1963 u 43 členů pražského ústředí 1.475 Kčs a u 14 členů brněnských 370 Kčs, celkem tedy 1.845 Kčs. Poněvadž někteří členové přes několikrát upozornění nezaplatili příspěvky od r. 1959, navrhuje revizní komise, aby ze seznamu členů byli vyškrtnuti 4 členové (J. Bartoš, Mir. Štráfelda a Anna Zábranová z Prahy, J. Šrámek z Brna). U 9 členů pražského ústředí, kteří nezaplatili příspěvky od r. 1961 a nadále užívají výhod členství JKf (především ZJKf a knihovny), navrhuje komise, aby jim byl zaslán důrazný dopis s tím, že až do zaplacení dlužných příspěvků jim nebudou zasílány

Zprávy JKf. Ostatním členům, kteří nezaplatili za poslední rok (výjimečně též za rok 1962), bude poslána normální upomínka. U nich předpokládáme vyrovnání nedoplatků.

Hospodaření v roce 1963 vykazuje v srovnání s rokem 1962 zvýšení jmění JKf celkem o 13.600 Kčs 86 hal.

Dne 30. srpna 1963 byla provedena účetní kontrola hospodaření od 1. července 1961 do 30. června 1963 s. Dvořákem z odboru resortní kontroly z úřadu presidia ČSAV. Při této kontrole došel revidující po dohodě se s. Kratzlem k závěru, aby souhrnné účetnictví podle nových směrnic presidia bylo vedeno odbornou účetní pracovníci, již byla ustanovena podle návrhu s. Kratzla s. B. Vondřichová. O finanční úhradu na tuto sílu (100 Kčs měs. a nem. poj. a daň ze mzdy) byl s. Kratzlem zvýšen rozpočet a dotace. Drobná nedopatření v účetnictví rázu formálního, uvedená v revizní zprávě a vyplývající z neinformovanosti hospodářky JKf o posledních pokynech úřadu presidia ČSAV, byla dodatečně odstraněna, jak je uvedeno v závěrečném protokolu o této revizi ze dne 2. ledna 1964.

JKf i v roce 1963 úspěšně splnila své závažné poslání v našem kulturním a vědeckém životě a platně přispěla k jeho prohloubení a obhacení. Příkladně se o to všichni její obětaví a zánícení pracovníci v čele s předsedou univ. prof. Karlem Janáčkem. Jim patří naše uznání a vřelý dík.

Jaroslav Hora

J. Fiala

NOVINKY Z ARCHEOLOGIE

Objevy na mořském dně

Déle než sto let pátrali archeologové po městech Dioskurias a Sebastopolis, která byla podle antických svědectví důležitými obchodními středisky na východním pobřeží Černého moře. Při rekonstrukci suchumského nábreží byly nedávno objeveny zbytky mohutných hradeb. Pracovníci abcházského Historického ústavu prozkoumali za pomoci sportovců-potápěčů značnou část mořského dna a zjistili, že na místě dnešního suchumského zálivu byla kdysi rozsáhlá nížina. Dělty řek Kelasury a Gumisty tvořily příhodný záliv. Zde byla v 6.—5. stol. př. n. l. založena řeckými kupci kolonie nazvaná Dioskurias. V 1. stol. n. l. změnilo silné zemětřesení řečiště mnoha řek a nížinu zatopilo moře. Tak zahynula Dioskurias a též osud stihl později římskou pevnost Sebastopolis, postavenou ve 2. stol. n. l.

*

Stavitelé hráze mezi ostrovem Artema v Kaspickém moři a pevninou zpozorovali na mořském dnu podlouhlé předměty. Když je vytáhli na břeh, ukázalo se, že to jsou kamenné sarkofágy (celkem 9), v nichž byli pohřbeni skythští bojovníci. Podle předmětů nalezených na dně byla v těchto místech v 1. stol. př. n. l. skythská vesnice a pohřebiště, které byly později zatopeny mořem. (Voprosy istorii 9/1963, 142.)

Socha Skytha

V Doněcku na dvoře budovy, v níž je umístěna knihovna N. K. Krupské a krajské muzeum, ležely dvanáct let tři kamenné sochy, obráceny tváří k zemi. Pracovníci muzea se domnívali, že jde o sochy

Polovců, jichž je v SSSR velké množství. Když byly sochy zdviženy, objevilo se, že jedna z nich představuje Skytha ze 7.—3. stol. př. n. l. Cena nálezů je patrna z toho, že na celém světě není známo více než dvacet skythských soch. Socha vytesaná z vápence je dobře zachována a představuje pravděpodobně vůdce některého kmene. Nález umožňuje učinit si představu o skutečném Skythovi, značně vzdálenou idealizovanému obrazu Skythů v řecko-skythském umění. Poznáváme tu některé detaily výzbroje, dříve buď neznámé nebo vyskytující se v jiných variantách (pancíř, nahajka, sekýra aj.). (Voprosy istorii 4/1963, 160n.)

Vzácný nález v Konstanci

Při opravách starého nádraží v rumunské Konstanci bylo r. 1962 nalezeno 24 antických mramorových soch, většinou zcela nepoškozených. Téměř všechny pocházejí z 2. pol. 2. stol. n. l., pouze několik drobných basreliéfů náleží 3. stol. n. l. Nejcennější částí nálezů je sousoší Fortuny a Ponta z pol. 2.—pol. 3. stol. n. l., podle svědectví současných mincí ochranných božstev města i přístavu Tomidy. Zajímavá je socha zobrazující fantastickou bytost s tělem hada, tlamou savce, lidskýma ušima, rozpuštěnými vlasy a chlupatým ohonem, jež se patrně váže ke kultu nějakého východního božstva. Nejpočetnější je zastoupeno zobrazení orfického božstva Hekaty (3 sochy, 2 basreliéfy). Na basreliéfech je Hekaté zobrazena s třemi hlavami a třemi páry rukou. Dva basreliéfy jsou věnovány Dionýsovi. Pozoruhodný je jeden z nich, jenž představuje, kromě Dionýsa se všemi jeho atributy, Pána, Priapa na oltáři, Satyra při vinobraní a thrác-

kého jezdce. Jde o velmi vzácnou výtvarnou památku, neboť vyobrazení thráckého jezdce v takovémto spojení se jinak nachází velmi zřídka. Ze sousoší Dioskurů je zachována jen polovina představující Kastora, druhá část byla ztracena již v antice. Výborně je zachováno poprsí Isidy, a to v pojetí méně idealizovaném, než s jakým se obvykle setkáváme. Jedním z nejceněnějších nálezů je miniaturní chrám, podle latinského a řeckého nápisu *ex voto* G. Herennia Charitona. Slabší po výtvarné stránce je soška bohyně Kybely, basreliéf znázorňující Herma, Mithru a basreliéf se třemi Gráciemi. Nejvíce poškozena je socha Asklépia, jež byla restaurována již ve starověku. Na 4 basreliéfech je zobrazen thrácký jezdce, božstvo na území Thrákie i Malé Skythie (Dobrudža) velmi rozšířené. Vcelku jde o jedinečný nález v celé karpatsko-dunajské i balkánské oblasti, zejména na území Malé Skythie. Antické památky zde byly totiž většinou dvakrát zničeny barbary, poprvé za nájezdu Gótů v pol. 3. stol. n. l., podruhé ve 4. stol., v době ostrého zápasu křesťanství s pohanským náboženstvím a rostoucího významu biskupství, zejména v Tomidě. Ten, kdo ve 4. stol. n. l. ukryl sochy do bezpečí, byl patrně zbožný pohan a snad milovník umění. Nález má širší význam, neboť osvětluje řadu rysů společenského života v Tomidě i jiných západoočernomořských koloniích. Za prvé vzbuzuje pozornost, že byl v Tomidě vedle kultu řecko-římských božstev rozšířen kult různých východních bohů, mezi nimi Isidy, Mithry a Kybely. Za druhé je pozoruhodné, že socha thráckého jezdce byla nalezena ve středě města Tomidy, kdežto dosud jsme ji znali jen z venkovských oblastí pontských

měst a z míst více či méně vzdálených od středisek řecko-římské kultury. A posléze překvapením byl nález několika soch Hekaty, o níž se dosud soudilo, že byl její kult v pontských městech málo rozšířen. (Vestník dřevnej istorii 1/1963, 197n.)

Odkrytí pevnosti Iatros v Bulharsku

Již z pozdní antické literatury bylo známo, že pod pahorkem na řece Jantra v Bulharsku jsou ukryty zbytky starověké pevnosti Iatros. Po čtyřleté práci odkryla tu archeologická expedice z NDR r. 1962 zdi starokřesťanského kostela a pod ním zbytky budov o mnoho starších. Kostel a dvě velké budovy se rozkládaly uvnitř 3,5 m širokých hradeb, postavených v oválném půdorysu. Iatros byl jednou z pohraničních římských pevností na Dunaji. Velké množství drobných nálezů (lampičky, hřebeny, nože, nádoby, ozdoby) umožňuje učinit si představu o životě v kastellu. Byl pravděpodobně rozbořen v 6. stol. n. l., život v něm však pokračoval, jak dosvědčují zbytky hlíněných i cihlových domků z 8. až 9. stol., osídlených bulharskými zemědělci a řemeslníky. Z téže doby pochází hlíněný hrneček s 9 zlatými byzantskými mincemi, nalezený ve zdech kostela. (Voprosy istorii 9/1963, 195.)

Ve švýcarském Augstu,

na místě jedné z nejvýznamnějších římských kolonií, zvané ve starověku Augusta Raurica, byl při úpravě terénu učiněn bohatý nález — celkem 257 předmětů: 187 mincí, 3 kusy stříbra opatřené razítky, osmihránná mísa ze 4. stol. n. l. s figurální výzdobou znázorňující jinošská léta Achilleova, soška Venuše, pozlacený svícen 1,2 m vysoký aj. (Voprosy istorii 8/1963, 209.)

-esv-

ZE SVĚTA

XII. mezinárodní kongres historiků

se bude konat od 25. srpna do 5. září ve Vídni. Zasedání bude rozděleno do 4 sekcí: v I. sekci jsou na programu velká témata (např. akulturace; náboženská tolerance a hereze v novějších dějinách; vládnoucí třídy od antiky do novověku). II. sekce je určena pro dějiny kontinentů (např. náboženské vztahy Evropy s Asií a Afrikou v pozdním středověku). Ve III. sekci budou zasedat komise, např. Mezinárodní asociace pro byzantská studia, Mezinárodní federace pro dějiny renesance, Mezinárodní komise pro dějiny universit aj. Do IV. sekce, pro metodologii a chronologické dějiny, je zařazena antika, středověk, nové a nejnovější dějiny. Pokud jde o antiku, jsou na programu tato témata: Mezi-státní vztahy řeckých měst v době klasické; Sociální hnutí za helénismu; Kořeny starověké kyperské civilizace a mykénská kolonizace; Antika a křesťanství; Ekonomické problémy v illyrské oblasti za pozdního římského císařství; Themistokleův obraz v antické historiografii. (Voprosy istorii 7/1963, 203; sr. podrobně ČCH 1/1964, 148—152.)

Antická lexikografie

je od listopadu 1963 předmětem podrobného zkoumání pracovní skupiny, organizované v rámci Faculté des Lettres university v Že-

nevě pod vedením prof. dr. Françoise Lassera. Cílem zkoumání je kritické vydání většiny etymologických antických slovníků, jež mají vyjít v Teubnerské knihovně. Zároveň je v plánu kolektivu založit archiv, v němž by byl rozepsán na lístcích veškeren materiál antické lexikografie: slovníků, scholií, komentářů atd. (Gnomon 8/1963, 848.)

Nové časopisy

V roce 1963 vyšel v Londýně v Merman Press I. sešit časopisu „*Didaskalos*“, The Journal of the Joint Association of Classical Teachers (cena pro nečleny 18 sh.). Vydavatelem je John E. Sharwood Smith, adresa vydavatelství: Institute of Education, Malet Street, London WC 1. Většina příspěvků uveřejněných v 1. sešitě (o 169 str.) je věnována otázkám klasického vzdělání, např. R. R. Bolgar, Teorie klasického vzdělání; M. Wight, Místo klasiků na nové universitě; R. Schilling, Situace klasických jazyků ve francouzském školství. Druhý sešit má vyjít v květnu 1964. (Gnomon 6/1963, 640.)

*

Od r. 1962 vychází pololetně první španělský papyrologický časopis „*Studia Papyrologica*“. Redakce: Libreria Urquinaona. Lauria, 4, Barcelona 10. Cena ročníku 4 dol. (Gnomon 8/1963, 848.)

-esv-

Změny ve stavu členstva

Praha

Noví členové:

Adlařová Lidmila, asistentka katedry věd o ant. starověku, Nad Bertramkou 13, Praha 5

Brambora Josef, dr., věd. pracovník, K vodojemu 19, Praha 5

Drastíková Ludmila, studující, Ob-
ráněců míru 84, Praha 7

Kotek Vladislav, prom. hist., re-
daktor, Krušovická 61, Praha 6

Vlčková Marcela, studující, Viet-
namská 4/701, Praha 6

Zemřeli:

Kolář Antonín, prof. dr., 1884—1963

Papas Dimitrij, doc. dr., 1907—1963

Wolf Augustin, 1886—1963

Zelinka Vojtěch, 1890—1963

Vystoupil:

Čermák Jiří

Brno

Nový člen:

Novák Jan, hud. skladatel, Brno-
Kníničky 157

ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

vydává pro členy JKF z pověření výboru JKF prof. dr. Ladislav Varcl

Redakční tajemnice: dr. A. Vidmanová

Uzávěrka tohoto čísla byla 29. února 1964

Jednotlivá čísla je možno zakoupit po 5 Kčs, bibliografické číslo
po 8 Kčs

Obálku navrhl J. Krouz

Vytiskly Novinářské závody Mír, n. p., závod 1, Praha

A-20*41185
